

Monitor Beleidsmaatregelen 2014

Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in
relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger
onderwijs

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap

Anja van den Broek
Robert Tholen
Froukje Wartenbergh
Joyce Bendig-Jacobs
Matthijs Brink
Carlijn Braam

Nijmegen, ResearchNed
December 2014

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
1 Inleiding	8
1.1 Beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs.....	8
1.2 Collegegeldsystematiek tweede studies	8
1.3 Wetsvoorstel studievoorschot	9
1.4 Wet Kwaliteit in verscheidenheid	9
1.5 Bindend studieadvies	10
1.6 Prestatieafspraken.....	11
1.7 Vraagstelling.....	12
1.8 Bronnen en doelgroepen	13
1.9 Leeswijzer	14
2 Instroom en doorstroom	15
2.1 Inleiding en vraagstelling	15
2.2 Data en definities	15
2.3 Van voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs	17
2.4 Instroom in de bachelor.....	18
2.5 Kiezen voor bèta in de bachelor	21
2.6 Het nemen van een tussenjaar.....	21
2.7 Buitenlandse studenten	21
2.8 De doorstroom van bachelor-geïndiceerden	22
2.9 Instroom in de master	23
2.10 Kiezen voor bèta in de master	24
2.11 Samenvatting	24
3 Studiekeuzeproces	27
3.1 Inleiding en vraagstelling	27
3.2 Data en definities	27
3.3 Aanmeldingen en inschrijvingen	29
3.4 Bewuste keuze voor een studie	29
3.5 Studiekeuzeoriëntatie.....	30
3.6 Studiekeuzemotieven.....	31
3.7 Studiekeuzecheck.....	32
3.8 Samenvatting	33
4 Studieuitval	37
4.1 Inleiding en vraagstelling	37
4.2 Data en definities	37
4.3 Omvang van uitval en switch	39
4.4 Uitval vóór 1 februari	41
4.5 Uitval/switch naar vooropleiding	42
4.6 Relatie tussen BSA-norm en uitval.....	45
4.7 Redenen van studieuitval	45
4.8 Studiekeuzeproces en -uitval.....	46
4.9 Samenvatting	48
5 Een tweede studie	49
5.1 Inleiding en vraagstelling	49
5.2 Data en definities	49
5.3 Een tweede studie	50
5.4 Een tweede bachelor	52
5.5 Een tweede master	55
5.6 Instellingscollegegeld	57
5.7 Samenvatting	58

6	Studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie.....	59
6.1	Inleiding en vraagstelling	59
6.2	Data en definities	59
6.3	Studievoortgang.....	61
6.4	Rendementen.....	61
6.5	Inzet en motivatie	64
6.6	Tijdbesteding	65
6.7	Betaald werk	66
6.8	Kwaliteit van de opleiding.....	68
6.9	Ambitieuze studenten	70
6.10	Samenvatting	72
7	Leengedrag en leenmotieven	75
7.1	Inleiding en vraagstelling	75
7.2	Data en definities	75
7.3	Gebruik studiefinanciering	77
7.4	Leengedrag	78
7.5	Leenbedragen per maand.....	82
7.6	Leenbedragen per jaar	83
7.7	Lenen en werken.....	85
7.8	Motieven om wel of niet te lenen	85
7.9	De financiële situatie van studenten.....	87
7.10	Samenvatting	87
	Overzicht van figuren en tabellen	89

Samenvatting

Deze derde editie van de Monitor Beleidsmaatregelen volgt de studiekeuze, het studiegedrag en het leengedrag van studenten in relatie tot de beleidsmaatregelen die sinds 2010 in het hoger onderwijs zijn ingevoerd. De maatregelen die het betreft zijn in onderstaand overzicht weergegeven. Voor een deel zijn deze maatregelen nog in een voorbereidende (studievoorschot) of experimentele fase (bindend studieadvies in latere jaren), sommige maatregelen zijn dermate recent ingevoerd dat gevolgen nog niet zichtbaar kunnen zijn in de data of kan het voorkomen dat studenten anticiperend op invoering bepaalde gedragingen vertonen die niet direct gelinkt kunnen worden aan de maatregelen. Om al deze redenen en ook vanwege de ongelijktijdigheid van invoering is het niet mogelijk causale relaties te leggen. Deze monitor geeft een beeld van de ontwikkelingen in het hoger onderwijs in de periode dat de maatregelen zijn aangekondigd, voorbereid, zijn ingevoerd of ingetrokken. Zo is bijvoorbeeld de invoering en de afschaffing van de langstudeerdersmaatregel niet in onderstaand overzicht opgenomen. Gevolgen van deze maatregel zijn evenwel mogelijk zichtbaar in de resultaten.

Recente maatregelen	Kenmerken	Jaar
Collegedagsystematiek tweede studies	<ul style="list-style-type: none"> ▪ volgtijdelijk ▪ gelijktijdig ▪ schakelprogramma's 	2011 2014 2014
Wetsvoorstel studievoorschot: wijziging studiefinanciering; vervanging van basisbeurs door onder andere:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ extra investeringen in hoger onderwijskwaliteit ▪ ruimere leenmogelijkheden ▪ ruimere terugbetaalvoorwaarden ▪ hogere aanvullende beurs ▪ kwijtschelding voor studenten met functiebeperking ▪ vouchers ▪ levenlanglerenkrediet 	vanaf 2015
Wet Kwaliteit in verscheidenheid (juiste student op de juiste plaats)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vervroeging aanmelddatum naar 1 mei ▪ beperking hoogte collegedag schakelprogramma's master ▪ studiekeuzecheck ▪ nadere vooropleidingseisen voor mbo'ers ▪ bijzondere nadere vooropleidingseisen pabo ▪ aanvullende eisen (uitbreiding ruimte) ▪ afschaffing loting ▪ afschaffing toelatingsrecht wo voor hbo-propedeuse ▪ selectieve toelating tot masters ▪ associate-degreeprogramma's ▪ verkorte trajecten vwo-hbo ▪ brede bachelors 	2014 2013 2014 2015 2015 2013 2016 2013 2013 2013 2013 2013
Bindend studieadvies in latere jaren	(experimenten)	2014
Prestatieafspraken	<ul style="list-style-type: none"> ▪ verbetering kwaliteit ▪ stimuleren excellentie ▪ bevorderen studiesucces ▪ verbeteren kwaliteit docenten ▪ verhogen onderwijsintensiteit 	2013 2013 2013 2013 2013

De overheid is verantwoordelijk voor de toegankelijkheid, de kwaliteit en de doelmatigheid van het hoger onderwijs. In diverse publicaties en nota's is geconcludeerd dat het Nederlandse hoger onderwijs te weinig toekomstbestendig is; met name de uitval is te hoog, de rendementen blijven laag en er is te weinig ruimte voor uitdaging aan excellente studenten. Het systeem werd als te weinig flexibel beschouwd om tegemoet te komen aan de gevarieerde vraag van studenten en behoeften en eisen op de arbeidsmarkt. De eerder genoemde maatregelen staan allemaal in het teken van het verhogen van de kwaliteit, het bevorderen van studiesucces en het versterken van de bijdragen van het hoger onderwijs aan de Nederlandse economie. Maatregelen richten zich zowel op studenten als op onderwijsinstellingen. Van studenten wordt onder meer een grotere verantwoordelijkheid verwacht voor hun eigen studiesucces. Effectuering hiervan zien we met name in de verantwoordelijkheid die studenten hebben voor hun eigen keuzeoriëntatie en uiteindelijke studiekeuze en in de financiële verantwoordelijkheid van studenten. Instellingen worden uitgedaagd om de kwaliteit van het onderwijs en de docenten te verbeteren. De Reviewcommissie Hoger Onderwijs (RCHO) monitort de mate waarin instellingen de ambities, vastgelegd in de Prestatieafspraken, realiseren.

Deze samenvatting geeft voor de periode dat de maatregelen voorbereid en/of ingevoerd zijn een overzicht van een aantal belangrijke ontwikkelingen op het gebied van (1) onderwijsdeelname, (2) het studiekeuzeproces, (3) studieuitval, (4) het studiegedrag, (5) de keuze voor een tweede studie en (6) het leengedrag. In de resultaathoofdstukken wordt ingegaan op trends (ontwikkelingen) en op verschillen tussen groepen studenten (met name de aandachtsgroepen die in het kader van de toegankelijkheid centraal staan: studenten met een lage SES¹, studenten van niet-Nederlandse herkomst en studenten met een functiebeperking). De resultaten zijn ontleend aan diverse bronnen: het 1Cijfer Hoger Onderwijs (1CHO, 2009-2013), studiefinancieringsbestanden (DUO, 2009-2013), de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (2011-2014) en de Startmonitor Hoger Onderwijs (2009-2013/2014). Het onderzoek is uitgevoerd in het najaar van 2014 door onderzoekers van ResearchNed uit Nijmegen.

Er is geen negatief gevolg van de beleidsmaatregelen op de onderwijsdeelname. De totale instroom in de bachelors is sinds 2012 gestegen. Het laatste jaar vonden meer gediplomeerden vanuit mbo, havo en vwo de weg naar het hoger onderwijs dan eerder. Vwo-gediplomeerden die doorstromen naar het hbo kenmerken zich door een lager eindexamencijfer in het voortgezet onderwijs dan vwo-gediplomeerden die doorstromen naar het wo. Negen procent van de instromers is afkomstig uit het buitenland (7% in het hbo en 13% in het wo). Na een stijging na 2009 is sinds vorig jaar het aandeel buitenlandse studenten in de wo-bachelor stabiel; in de hbo-bachelor is er een kleine afname. In de master is er sprake van een toename van buitenlandse studenten. Het aandeel buitenlandse studenten in de master is groter dan in de bachelor. In de masterfase is er sprake van een stijging van het percentage buitenlandse studenten.

De toegankelijkheid van het hoger onderwijs blijft redelijk stabiel. Het hbo vervult meer dan het wo een emancipatoire functie: daar is de deelname van studenten met een lage SES sinds vorig jaar wederom licht gestegen. Het wo kent in vergelijking met het hbo een sterkere vertegenwoordiging van studenten uit hogere milieus en studenten van wie de ouders ook een opleiding in het hoger onderwijs hebben genoten. Uitgaande van het opleidingsniveau van de ouders kan in het hbo ongeveer de helft worden gerekend tot de 'sociale klimmers'; in het wo geldt dit voor één op de drie studenten. Het aandeel studenten dat naast de basisbeurs ook een aanvullende beurs ontvangt, daalt licht door de jaren heen.

Er is geen indicatie dat studenten (moeilijke) bètatechnische studies vermijden. Integendeel: de bètainstroom vertoont een stijgende lijn. Los van deze stijgende lijn is er, gerelateerd aan het profiel in het voortgezet onderwijs, nog steeds sprake van een behoorlijk bètaverlies (de zgn. 'mortality-rate'). De helft van het bètapotentieel, studenten met een bètaprofiel in het vo (27% bij de mannen en 62% bij de vrouwen), wordt niet omgezet in een bètastudie in het hoger onderwijs. Wel zien we dat met name bij vrouwen dit bètaverlies sinds 2009 steeds verder afneemt. Overigens blijft het bètaverlies tussen bachelor en master beperkt tot ongeveer tien procent. Ook hier neemt het bètaverlies af. De indeling in bètaopleidingen is ontleend aan die van het Platform Bèta Techniek.

Het aandeel studenten dat één tussenjaar nam, is licht gestegen. Het gaat hier om de verhouding tussen studenten die direct doorstromen en studenten die één tussenjaar namen. Het aandeel met één tussenjaar (mbo, havo en vwo samengenomen) ligt in 2013 op ruim tien procent en is met name sinds 2011 gestegen. Een tussenjaar komt vaker voor bij vwo-gediplomeerden die doorstromen naar het hbo dan bij andere instromers. Vrouwen nemen vaker een tussenjaar dan mannen. Studenten die kiezen voor bèta nemen juist minder vaak een tussenjaar en stromen direct door.

In de doorstroom van bachelor naar master is het nodige veranderd. Met ingang van het studiejaar 2012-2013 is de harde knip ingevoerd op iedere universiteit. Deze harde knip houdt in dat studenten hun bachelor volledig moeten hebben afgerond voordat ze aan een master mogen beginnen. Voor de doorstroom van een hbo-bachelor naar een wo-master is het bovendien gebruikelijk dat studenten eerst een schakeltraject of premaster volgen en daarmee vaak in de wo-bachelor worden ingeschreven. Tussen 2011 en 2012 stabiliseert de instroom in de wo-master zich rond de 40.000 studenten. In de hbo-master stromen jaarlijks ongeveer 4.500 studenten in. Van het diplomacohort 2010 kiezen minder hbo-bachelors voor een wo-master (10%) dan van het diplomacohort van een jaar eerder (12%). In het wo is de doorstroom van bachelor naar master stabiel. Studenten met een mbo-vooropleiding kiezen het minst vaak voor een master. Met name voor havisten (die initieel geen toegang hebben tot een universitaire bachelor; de instroom van hbo-p naar het wo is afgeschaft in 2013) vervult het traject van hbo-bachelor naar wo-master een functie in de opwaartse mobiliteit.

Uit de resultaten komt naar voren dat slechts een klein deel (4%) van de huidige eerstejaars zich na 1 mei heeft aangemeld. Een belangrijke gedachtegang van de Wet Kwaliteit in verscheidenheid is immers dat studenten meer efficiënt op de juiste plek terecht komen; ook uit onderzoek is gebleken dat studenten die zich vroeg inschrijven en die een goede loopbaanbegeleiding krijgen, minder vaak uitvallen. Het studiekeuzeproces heeft hierin een belangrijke plaats. Eén van de bepalingen is dat aspirant-studenten die zich uiterlijk op 1 mei aanmelden, recht hebben op studiekeuzeadvies en ook recht hebben toelating zodat de fase tussen aanmelding en definitieve inschrijving gebruikt kan worden voor het volgen van aanvullende studiekeuze-activiteiten. Meldt men zich ná 1 mei aan dan bestaat er geen automatisch recht meer op toelating en studiekeuzeadvies. De hogeschool of universiteit bepaalt in dat geval onder welke voorwaarden deze 'late inschrijvers' toegelaten of geweigerd worden. De meeste studenten meldden zich aan voor één opleiding; ongeveer een kwart van de hbo-studenten en bijna veertig procent van de wo-studenten meldde zich aan voor meer dan één opleiding. Uiteindelijk startten studenten bijna altijd met de studie van hun eerste keuze.

---

¹ Sociaal-economische status: zie voor uitleg van deze indicator paragraaf 1.8 op pagina 14.

De maatregelen in het kader van de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hebben er eveneens toe geleid dat studenten steeds bewuster hun studiekeuze zijn gaan maken. In de afgelopen jaren is een stijgende trend waargenomen in het percentage studenten dat een bewuste studiekeuze maakte. Tussen 2012 en 2013 was er sprake van een stabilisatie; in 2014 is een verdere toename geconstateerd. Het percentage studenten dat een goede match ervaart, neemt evenzo iets toe. De relatie tussen het maken van een bewuste keuze en het ervaren van een goede match is dan ook sterk. Daarnaast blijkt dat, als we een jaar later kijken naar de situatie van de student, dat degenen die minder bewust hebben gekozen en een minder goede match ervaren, vaker uitvallen. Tijdens de oriëntatie zijn studenten met name gericht op websites en op het bezoeken van voorlichtingsdagen. Schriftelijke informatie wordt steeds minder vaak geraadpleegd. Studenten die aangeven een bewuste keuze te hebben gemaakt, hebben zich vaker georiënteerd in rechtstreeks contact met de onderwijsinstelling. Zo lijkt het bezoeken van voorlichtingsdagen een 'must' bij het maken van een goede studiekeuze. Studenten noemen een verkeerde studiekeuze als belangrijkste reden om de studie na het eerste jaar niet voort te zetten. Daarnaast geeft de helft aan dat niet uitgekomen verwachtingen een belangrijke oorzaak zijn voor studieuitval. Deze redenen zouden voorkomen kunnen worden door een betere en realistischer studiekeuzeoriëntatie.

Studenten kiezen hun studie vooral op basis van inhoudelijke motieven. Dit type motieven wordt ook steeds belangrijker, met name in het wo. Hbo-studenten kijken daarentegen ook vaak naar de beroepsstatus en inrichting van de opleiding. De kans op een baan speelt voor bijna drie van de tien vrouwen en vier van de tien mannen een belangrijke rol bij de studiekeuze. De status van het toekomstige beroep heeft door de jaren heen steeds minder impact. Dit is een positieve ontwikkeling omdat juist deze statusmotieven de kans op uitval vergroten. Kiezen studenten meer op basis van een mix van inhoudelijke interesse, aansluiting bij de eigen capaciteiten, het beroepsperspectief en de beroepsmogelijkheden, dan neemt de kans op uitval af.

In de aanloop van studiejaar 2014-2015 heeft drie van de vier eerstejaars gebruikgemaakt van activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck. Meest populair zijn online studiekeuzecheck-activiteiten (digitale vragenlijsten, tests, toetsen etc.) en activiteiten die op de instelling plaatshebben (gesprekken, voorlichtingsbijeenkomsten, proefstuderen). Ongeveer de helft is van mening dat deze activiteiten positief hebben bijgedragen aan de studiekeuze. Negen van de tien studenten die deelnamen aan de activiteiten begonnen hun studie met een positief advies. Studenten die ondanks een negatief advies of een twijfeladvies aan hun opleiding begonnen, geven minder vaak aan dat zij een goede match ervaren met hun studie.

Na het studiejaar 2012-2013 besloot 35 procent van de studenten in het tweede jaar de initieel gekozen studie niet voort te zetten. Dit percentage is in het hbo veel hoger (39%) dan in het wo (26%). De uitval onder eerstejaars is in het hbo licht stijgend en in het wo licht dalend. Met uitval doelen we hier op alle studenten die na het eerste jaar niet verder gaan aan dezelfde opleiding en instelling waar zij zijn begonnen. Het kan zijn dat deze studenten een andere opleiding binnen dezelfde hogeschool of universiteit gaan doen, dat zij switchen naar een andere instelling of dat zij het hoger onderwijs verlaten. Deze laatste vorm van uitval komt vaker voor in het hbo (15%) dan in het wo (5%). Zowel voor hbo als wo geldt dat het percentage dat in het tweede jaar switcht naar een andere instelling (13%) iets hoger is dan het percentage dat binnen dezelfde instelling kiest voor een andere opleiding (10%). Bètastudenten in het hbo switchen vaker dan niet-bètastudenten, in het wo is dat precies omgekeerd. De uitval onder mannen is hoger (40%) dan onder vrouwen (30%). De uitval van hbo-studenten met een mbo-vooropleiding is gestegen van 36 procent in 2008 naar 41 procent in 2012. Eén op de vijf mbo-gediplomeerden die instromen in het hbo besluit na één jaar zonder ho-diploma het hbo weer te verlaten (21%); voor de havisten is dit twaalf procent; voor de vwo-instroom ligt dit percentage onder de vijf procent.

In het studiejaar 2012-2013 stopt ruim vijf procent van alle eerstejaars (bijna 16% van alle uitvallers) vóór 1 februari met de opleiding. Studenten in het hbo stoppen vaker vóór 1 februari dan studenten in het wo. Ten opzichte van alle uitvallers, neemt het aandeel dat vroegtijdig (vóór 1 februari) stopt tussen 2011 en 2012 voor het eerst sinds jaren af. Er is geen evidente relatie tussen de hoogte van de norm voor het negatief bindend studieadvies (BSA) en de uitvalpercentages, behoudens het feit dat voor het totale onderwijs er iets minder uitval lijkt te zijn bij opleidingen met een minder streng BSA. Met name in het wo stijgt het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA. Daarnaast valt op dat mannen en allochtone studenten vaker dan vrouwen en autochtone studenten het BSA aangeven als uitvalreden. Dit geldt in het hbo eveneens voor havisten en studenten met een mbo-vooropleiding.

De studievoortgang in het wo verbetert zienderogen; een verbetering die ook terug te zien is in een forse stijging van rendementen in het wo en in het feit dat steeds meer masterstudenten recht hebben op een basisbeurs en dus nominaal studeren. Waar in het wo mannen nog iets slechter presteren dan vrouwen, is in het hbo het verschil tussen mannen en vrouwen in 2014 verdwenen. Daarnaast is er een behoorlijke studieachterstand bij studenten die belemmerd worden door een functiebeperking; in het wo is er voor deze groep ook nauwelijks de stijging van studievoortgang te zien die wel bij studenten zonder beperking zichtbaar is. Verder zijn het de havisten die, ondanks een kleine verbetering, nog steeds achterblijven in het hbo. Ook is er een stabiel beeld van de achterstand van allochtone studenten, zowel in hbo als wo. Hoewel in het wo ook de studievoortgang van allochtone studenten stijgt, blijft de relatieve achterstand ten opzichte van autochtone studenten bestaan. De verbetering in het wo zien we ook terug in een verbetering van de studie-inzet. Er zijn weinig verschillen in motivatie van studenten: doorgaans zijn acht van de tien studenten (zeer) gemotiveerd. Van alle eerstejaars met een studie-achterstand geeft de helft te kennen dat zij hier *niet* op worden aangesproken. De grote progressie in het wo kan te maken hebben met de beoogde invoering van het studievoorschot en het feit dat studenten met behoud van recht op een basisbeurs nog willen doorstromen naar een master. De komende jaren zal blijken of dit een stabiele verbetering is.

De bachelorstudent (voltijd) besteedt de laatste jaren gemiddeld 34 uur per week aan de studie. De helft van de tijd bestaat uit contactonderwijs, de helft uit zelfstudie. De tijdbesteding aan de studie blijft de laatste jaren stabiel. Vrouwen besteden meer tijd aan hun studie dan mannen en zien dat ook vertaald in een betere studievoortgang. Dit geldt echter niet voor studenten die belemmerd worden door een functiebeperking. Ondanks het feit dat zij meer dan gemiddeld tijd besteden aan hun studie, blijft het studiesucces enigszins achter. Dat bètastudies zwaarder zijn blijkt uit het feit dat met dezelfde inzet en tijdbesteding, door deze groep studenten minder voortgang wordt geboekt.

De onderwijsintensiteit is met name tussen 2011 en 2012 toegenomen. Steeds meer eerstejaars volgen twaalf of meer contacturen per week: het percentage studenten met minder dan twaalf uur contactonderwijs is sinds 2011 drastisch gedaald van 24 naar 17 procent. Afgezien van het daadwerkelijke aanbod van contacturen volgt in 2014 een kwart van de eerstejaars in het wo en dertien procent van de eerstejaars in het hbo minder dan twaalf uur contactonderwijs. De onderwijsintensiteit voor bètastudenten is hoog: zij volgen meer contacturen dan andere studenten. Hbo-studenten die van het vwo afkomstig zijn, volgen minder contacturen dan hun medestudenten.

Drie van de vier bachelorstudenten combineren de studie met een bijbaan. In het hbo is het aantal werkende bachelorstudenten licht gedaald; in het wo is het iets toegenomen. Deze werkende studenten besteden gemiddeld elf uur per week aan hun bijbaan. De groep studenten die veel uren werkt, neemt af. Volgens studenten is werken en studeren goed te combineren, mits het aantal uren dat men werkt binnen de perken blijft van ongeveer tien uur per week. De studievoortgang van studenten die minder dan tien uur werken is beter dan die van studenten die veel uren werken en zelfs ook beter dan die van studenten die helemaal niet werken.

Wo-studenten zijn meer tevreden over de opleiding dan hbo-studenten, zo blijkt uit de Nationale Studentenenquête. In 2014 zijn zeven van de tien voltijd-hbo-bachelors en ruim acht van de tien voltijd-wo-bachelors tevreden tot zeer tevreden over de opleiding. Driekwart oordeelt positief over de inhoud en 60 procent geeft een dikke voldoende aan de docenten. De studiebegeleiding wordt kritischer beoordeeld: de helft is hierover tevreden. Het algemene oordeel over de opleiding wordt met name bepaald door de tevredenheid over de inhoud en de docenten, gevolgd door de tevredenheid van studenten over de wijze van toetsing en beoordeling. Als aan deze kwaliteitsaspecten wordt gewerkt, zal ook de algehele tevredenheid toenemen. Met name in het hbo is meer sturing op studiebegeleiding aanbevelenswaardig.

Er is vooralsnog geen indicatie dat studenten als gevolg van de maatregelen afzien van extracurriculaire activiteiten. Eén op de zes voltijd bachelorstudenten heeft bestuurlijke activiteiten verricht. De maatregelen hebben er niet toe geleid dat studenten vaker afzien van het verrichten van bestuurswerk. In het wo is er zelfs sprake van een kleine toename. Bestuurswerk is meer in trek bij mannen dan bij vrouwen en meer bij studenten met een hoge SES dan bij studenten met een lage SES. In totaal heeft 22 procent van de hbo-bachelors, 18 procent van de wo-bachelors en 44 procent van de wo-masters ervaring opgedaan met studiegerelateerde activiteiten in het buitenland. Ook dit percentage blijft redelijk stabiel. Onderwijsprogramma's in een niet-Nederlandse taal komen, met name in het wo, steeds vaker voor.

Voor één op de vijf studenten geldt dat zij een uitzonderlijk ambitieus studiegedrag hebben: zij tonen een bovengemiddelde inzet, een bovengemiddelde motivatie en besteden meer dan anderen tijd aan hun studie. Met name in het wo is het aandeel ambitieuze studenten toegenomen. In alle jaren vinden we meer ambitieuze studenten bij vrouwen dan bij mannen. Ongeveer zes procent geeft aan een honoursprogramma te volgen. Dit gebeurt veel vaker in het wo dan in het hbo. Het percentage studenten dat deelneemt aan excellentietrajecten stijgt met name in het wo (van 8% naar 11%). De deelname aan excellentietrajecten is hoger voor studenten met een hoge SES dan voor studenten met een lage SES.

In 2013 volgt drie procent (ruim 22.000 studenten) een tweede bachelor of master. Dit aantal was vorig jaar 25.000 studenten; in 2010 waren dat nog ruim 34.000 studenten. Conform de uitgangspunten van het beleid stijgt de stroom studenten die een tweede studie doen in sector zorg of onderwijs en hun eerste diploma behaalden in een andere sector (tussen 2012 en 2013 bedraagt deze stijging 5%). Met ingang van september 2014 betalen studenten die de tweede studies gestart zijn voordat de eerste studie is afgerond het wettelijk collegegeld. Van alle studenten die een tweede studie volgen, doet in 2013 ongeveer zeven procent dit gelijktijdig (zij behaalden hun eerste diploma terwijl ze al bezig waren met de tweede studie). Het gaat hier in 2013 om zo'n 1.500 studenten. Van alle tweede studies, betreft het bij ongeveer vijftien procent een tweede master en bij ruim 85 procent een tweede bachelor. De groep studenten die een tweede wo-bachelor volgen buiten de sectoren zorg of onderwijs, bestaat voor 80 procent uit hbo-studenten; dit zijn wellicht schakelstudenten of premasters. Ook voor deze groep is vanaf 2013 een speciale voorziening getroffen in de vorm van beperking van de hoogte van het tarief.

Een tweede bachelor in het hoger onderwijs (voltijd) kost de student gemiddeld € 7.661 per jaar; een tweede master € 11.375. In het hbo liggen de bedragen iets lager dan in het wo (in het hbo betalen studenten € 7.184 voor de tweede bachelor en € 7.356 voor de tweede master; in het wo resp. € 8.670 en € 11.763). Het betreft hier bedragen voor de voltijd tweede studies. De instellingscollegegelden die studenten betalen als zij een tweede studie volgtijdelijk doen, zijn in het hbo lager dan in het wo. Voor masters zijn de bedragen hoger dan voor bachelors. Binnen universiteiten is er sprake van meer variatie in instellingscollegegelden dan binnen hogescholen, afhankelijk van de sector. 'Dure' sectoren zijn bijvoorbeeld Gezondheidszorg, Natuur en Landbouw. De technische universiteiten van Delft en Eindhoven hanteren een instellingscollegegeld ter hoogte van het wettelijk collegegeld. Dit komt soms ook voor bij een aantal religie-opleidingen. Soms kunnen er ook behoorlijke verschillen zijn tussen instellingen voor eenzelfde opleiding. Zo varieert bijvoorbeeld het instellingscollegegeld voor de bachelor Geneeskunde tussen € 11.050 en € 32.000. Voor een educatieve wo-master betaalt men op de ene universiteit instellingscollegegeld ter hoogte van het wettelijk collegegeld, op een andere universiteit worden tarieven gehanteerd van ruim € 18.000.

Studenten lenen meer als ze op kamers gaan wonen en als ze studievertraging hebben opgelopen (geen recht meer op basisbeurs hebben en in de leenfase terecht zijn gekomen). Het percentage lenende studenten neemt toe van 38 procent in de nominale fase naar 73 procent in de leenfase. Het gemiddelde bedrag dat lenende studenten opnemen, groeit op jaarbasis naar € 4.040 bij studenten in de nominale fase en naar € 6.310 bij studenten in de leenfase. Studenten gaan steeds bewuster met de leenmogelijkheden om: dat blijkt onder meer uit een daling van het aantal studenten dat maximaal leent. Meer studenten kiezen voor een lager - zelf bepaald - bedrag. Bijna vijftien procent van de studenten ervaart financiële moeilijkheden; deze studenten bevinden zich vooral in de groep met een beroep op studieleningen. Over het algemeen lenen studenten alleen als dat nodig is om hun studie te financieren. De belangrijkste redenen om niet te lenen is dat veel niet-lenende studenten geen grote schulden willen maken en dat ze geen lening nodig hebben. Belangrijkste reden om wel te lenen is het kunnen financieren van noodzakelijke kosten.

In deze rapportage is eveneens gekeken naar verschillen in kenmerken van bepaalde groepen studenten. Bij nagenoeg alle resultaten is nagegaan of er verschillen zijn in studie- en keuzegedrag van onder andere studenten met een lage versus hoge SES, autochtone versus allochtone studenten, mannen versus vrouwen, studenten in bètatechnische studies (ontleend aan de definities van het Platform Bèta Techniek) versus overige studenten en studenten die last hebben van een functiebeperking versus studenten zonder functiebeperking. In het onderstaande een greep uit de meest in het oog lopende verschillen.

Op een aantal aspecten verschillen de resultaten van studenten naargelang hun **sociaal-economische status**. Allereerst is geconstateerd dat het hbo in toenemende mate een emancipatoire functie vervult voor studenten met een lage SES. In het wo is dit minder het geval: in het hbo is de verdeling naar SES meer evenredig dan in het wo, waar een oververtegenwoordiging is van studenten van wie de ouders eveneens een opleiding in het hoger onderwijs hebben genoten. Studenten met een hoge SES lijken daarnaast meer te profiteren van kansen die worden aangeboden: we noemen de participatie in excellentietrajecten en deelname aan bestuurlijke activiteiten.

De verschillen tussen **allochtone en autochtone studenten** hangen voor een deel ook samen met sociaal-economische status van studenten. De verschillen zijn klein. De studievoortgang van allochtone studenten blijft licht achter bij die van autochtone studenten. Allochtone studenten stoppen iets vaker met hun studie vanwege een negatief BSA, volgen minder vaak een tweede studie en zijn licht ondervertegenwoordigd in de master. Allochtone studenten werken minder vaak dan autochtone studenten maar besteden, als ze werken, wel meer tijd aan hun bijbaan.

Het studie- en keuzegedrag tussen **mannen en vrouwen** verschilt op een aantal onderdelen. Het meest in het oog lopende verschil betreft de studievoortgang. Hoewel in het hbo de verschillen tussen beide seksen nagenoeg verdwenen zijn, spelen sekseverschillen in het wo, hoewel daar een grote progressie van zowel mannen als vrouwen is geconstateerd, nog steeds een rol. Mannen in het wo presteren slechter dan vrouwen. Mannen in hbo en wo krijgen vaker een negatief BSA, ze zetten zich minder in voor de studie en besteden minder tijd aan de studie. Er zijn iets minder mannen dan vrouwen die een bijbaan hebben, maar als zij werken, besteden ze hieraan meer tijd dan vrouwen. Wat de studie betreft lijken vrouwen aldus meer weloverwogen te handelen en tonen zij ook meer ambities in hun studie. Mannen lijken wel berekender te studeren: zij participeren iets vaker in excellentietrajecten, vervullen vaker bestuursfuncties en laten arbeidsmarktkansen meer meewegen bij de studiekeuze. Mannen zien daarnaast meer dan vrouwen in de gunstige leenvoorwaarden een reden om een studielening af te sluiten.

Uit de resultaten blijkt duidelijk dat **bètatechnische studies** zwaarder zijn dan andere studies, met name in het wo. Er is sprake van een hogere onderwijsintensiteit, meer tijdbesteding aan de studie en meer inzet. Bovendien hebben bètastudenten minder vaak een bijbaan en als zij al werken, werken ze minder uren per week dan studenten uit andere opleidingen. Dit alles vertaalt zich echter niet in een betere studievoortgang.

Studenten die belemmerd worden door een functiebeperking hebben een meer dan gemiddelde studievertraging terwijl ze relatief meer tijd aan hun studie besteden.

1 Inleiding

1.1 Beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs

Sinds 2011 worden de effecten van verschillende beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs gemonitord. In 2013 zijn twee rapportages gepubliceerd. Voorliggende rapportage is de derde op rij. In de monitor worden ontwikkelingen ten aanzien van de kwaliteit en toegankelijkheid van het hoger onderwijs beschreven waarbij de beleidsmaatregelen als uitgangspunt zijn genomen. Er worden geen strikt causale verbanden vastgesteld. Dit omdat regelingen overlappen in het effect dat ze beogen, waardoor niet met zekerheid te bepalen is welke regeling nu verantwoordelijk is voor welk deel van het effect. Deze monitor richt zich in de kern op de volgende maatregelen:

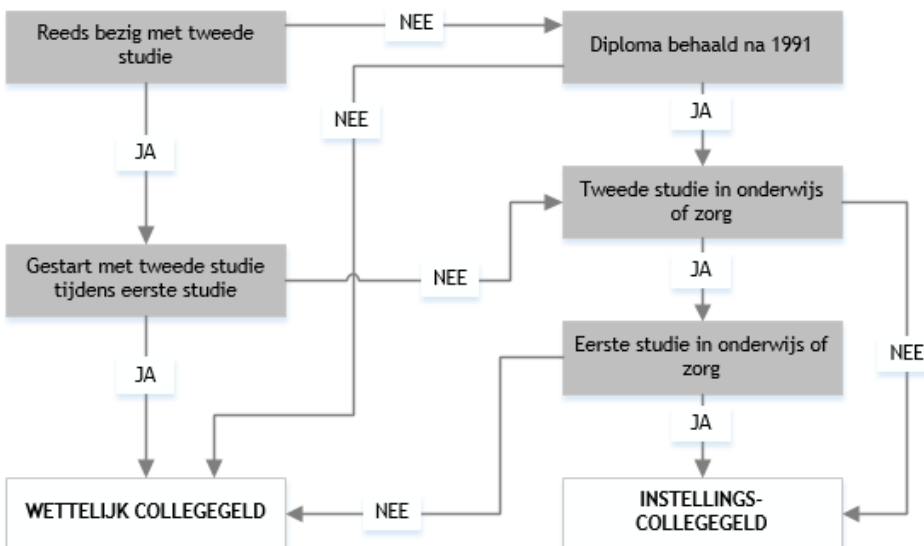
- collegegeldsystematiek tweede studies uit de Wet Versterking besturing inclusief uitzonderingen;
- geplande invoering van het wetsvoorstel studievoorschot;
- Wet Kwaliteit in verscheidenheid;
- bindend studieadvies;
- prestatieafspraken met hogeronderwijsinstellingen.

In de volgende paragrafen worden deze maatregelen toegelicht.

1.2 Collegegeldsystematiek tweede studies

De bekostiging van tweede graden is per 1 januari 2011 komen te vervallen met de invoering van de Wet Versterking besturing. Deze wet beperkt voor studenten die na 1 september 1991 aan een studie in het hoger onderwijs zijn begonnen de aanspraak op het wettelijk collegegeld tot één bachelor- en één masteropleiding². Voor studenten die een tweede studie in de sectoren onderwijs en gezondheidszorg volgen en daar nog geen diploma in behaald hebben (sectoren waarvoor de overheid speciale zorg draagt en waar bovendien arbeidsmarkttekorten in de toekomst te verwachten zijn) is bij de invoering van de wet daarop direct een uitzondering gemaakt: hiervoor geldt ook het wettelijk collegegeld. Studenten die een tweede studie buiten deze twee sectoren volgen, dienen volgens deze wet daarvoor instellingscollegegeld in plaats van wettelijk collegegeld te betalen. Het instellingscollegegeld heeft minimaal de hoogte van het wettelijk collegegeld en kent geen maximum. Instellingen mogen de hoogte zelf bepalen.

Met een subsidieregeling is ervoor gezorgd dat de maatregel gefaseerd kon worden ingevoerd³. Concreet hield dit in dat voor de studenten die in de eerste drie studiejaar waarin de nieuwe maatregel van kracht werd (2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013) een tweede studie volgden en aan bepaalde voorwaarden voldeden⁴, het instellingscollegegeld in hoogte gelijkgesteld werd aan het wettelijk collegegeld. Formeel gezien waren deze studenten dus het instellingscollegegeld verschuldigd, maar in de praktijk betaalden zij instellingscollegegeld ter hoogte van het wettelijk collegegeld. Om instellingen te compenseren voor het extra geld dat ze anders vanuit het zelf te bepalen instellingscollegegeld konden ontvangen, werd aan de instellingen een subsidie verstrekt. Deze overgangsregeling gold tot 1 januari 2014. Onderstaand schema geeft een overzicht van de regels ten aanzien van een tweede studie.

Figuur 1.1: Stroomschema collegegeld tweede studies

2 Stb. 2010, nr. 119.

3 Stcrt. 2010, nr. 20735.

4 Studenten moesten 1) onafgebroken voor de tweede opleiding ingeschreven zijn geweest met ingang van de maand voorafgaand aan het behalen van de eerste graad, en 2) de tweede graad ten minste zes maanden ná de eerste graad behalen.

Per 1 september 2014 is de subsidieregeling structureel in de wet verankerd zodat excellente studenten en extra gemotiveerde studenten financieel tegemoet worden gekomen⁵. Dit wetsartikel bepaalt dat studenten die voor het afronden van hun eerste studie een tweede (of derde of volgende) studie beginnen, wettelijk collegegeld betalen. De voorwaarden die daarop in de subsidieregeling van toepassing waren (zie voetnoot 3), zijn komen te vervallen. Als voorwaarde geldt wel dat de tweede (en derde of volgende) studie onafgebroken gevolgd moet worden.

1.3 Wetsvoorstel studievoorschot

Op 20 januari 2015 is de wet Studievoorschot Hoger Onderwijs door het parlement aanvaard. Deze bevat een groot aantal maatregelen met als doel om de kwaliteit van het hoger onderwijs te verhogen en de toegankelijkheid ervan te behouden. Door wijzigingen in de studiefinanciering wordt een belangrijk deel van het budget voor levensonderhoud aan studenten (basisbeurs) verschoven naar investeringen in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Het is de bedoeling om de komende jaren de onderstaande maatregelen in te voeren⁶.

Vanaf 1 september 2015

- Voor studenten in het hoger onderwijs wordt de basisbeurs afgeschaft. Nieuwe bachelor- of masterstudenten kunnen het bedrag voortaan lenen bij DUO. Het verschil tussen uitwonend en thuiswonend vervalt: alle studenten krijgen hetzelfde budget. De aanvullende beurs wordt met ongeveer € 100 verhoogd. Met de afschaffing van de basisbeurs komt ook de bijverdiengrens te vervallen.
- Studenten die door medische omstandigheden of functiebeperking studievertraging oplopen houden recht op een jaar extra studiefinanciering (lening). Als de opleiding binnen 10 jaar met succes wordt afgerond (diploma) krijgen zij een kwijtschelding van maximaal €1.200.
- Studenten die tussen studiejaar 2015/16 en 2018/19 voor het eerst in het hoger onderwijs gaan studeren krijgen een voucher van €2.000 voor bij- en nascholing voor 5 tot 10 jaar na het behalen van het diploma.

Vanaf 1 januari 2016

- Meer tijd om af te lossen: de verplichte aflofsfase gaat met ingang van 1 januari 2016 van 15 jaar naar 35 jaar. Wie minder verdient dan het minimumloon hoeft niet af te lossen. Bovendien hoeft je maandelijks nooit meer dan 4% van het extra inkomen boven het minimumloon terug te betalen. Dit is nu maximaal 12%.
- Vereenvoudigde procedure bij inkomensdaling (van belang voor de berekening van de aanvullende beurs en voor de berekening van de minimumbedragen voor de terugbetaling van studieleningen): de enige voorwaarde wordt dat het inkomen met ten minste 15% is gedaald, de andere voorwaarden vervallen.
- De toeslag voor studenten met kinderen en een partner zonder of met weinig inkomen (partnertoeslag) komt te vervallen. Dit wordt via de sociale zekerheid ondervangen.
- Achteraf studiefinanciering aanvragen of verhogen en met terugwerkende kracht laten uitbetalen wordt mogelijk gemaakt. Nu kan dat niet.

Vanaf 1 januari 2017

- Iedereen tot 55 jaar kan geld lenen voor een studie. Dit wordt ook wel het 'leven-lang-leren-krediet' genoemd.
- Mbo'ers die jonger zijn dan 18 kunnen een studentenreisproduct krijgen.

1.4 Wet Kwaliteit in verscheidenheid

'Kwaliteit in verscheidenheid' lijkt vaak synoniem te staan voor de vervroeging van de aanmelddatum en introductie van de studiekeuzecheck. Deze onderdelen van de wet hebben immers in de aanloop naar studiejaar 2014-2015 geleid tot de meeste zichtbare inspanningen van hogescholen en universiteiten. Maar zowel de wet uit 2013 als de strategische agenda uit 2011 met dezelfde naam, omvatten meer. Het gaat niet alleen om het verbeteren van de aansluiting tussen de onderwijssectoren, het verbeteren van de studiekeuze en (daarmee) tegengaan van studieuitval, maar ook om het verbeteren van de doorstroom en het bevorderen van excellentie in het hoger onderwijs en bevordering van de differentiatie in het onderwijsaanbod. Concreet zijn met de Wet Kwaliteit in verscheidenheid de volgende maatregelen ingevoerd:

- *Vervroeging aanmelddatum naar 1 mei.* Aspirant-studenten die zich uiterlijk op 1 mei aanmelden, hebben recht op studiekeuzeadvies en hebben toelatingsrecht. Aspirant-studenten die zich na 1 mei aanmelden hebben geen recht op een studiekeuzeadvies en verliezen ook hun toelatingsrecht. Zij zijn 'toelaatbaar': de instelling bepaalt onder welke voorwaarden zij toegelaten of geweigerd worden.
- *Nadere vooropleidingseisen voor mbo'ers.* Mbo'ers hebben niet langer toelatingsrecht tot een croho-onderdeel dat niet aansluit bij het mbo-domein dat zij hebben gevolgd. Hogescholen hebben vanaf studiejaar 2015-2016 de bevoegdheid om extra toelatingseisen te stellen aan sommige mbo-opleidingen (uitgewerkt in de Regeling aanmelding en toelating hoger onderwijs).
- *Aanvullende eisen.* Aanvullende eisen mogen worden gesteld bovenop de vooropleidingseis en de nadere vooropleidingseisen, namelijk in geval van: opleidingen waarvoor op grond van het beroepsprofiel of de organisatie en inrichting van het onderwijs specifieke eisen mogen worden gesteld; opleidingen met kleinschalig, residentieel onderwijs en opleidingen met een numerus fixus. Aanvullende eisen bestonden al voor bijvoorbeeld University Colleges en kunstopleidingen. Deze ruimte is uitgebreid: individuele opleidingen mogen dit nu ook doen zonder dat dit landelijk afgestemd moet zijn.

5 Stb. 2014, nr. 96.

6 Uit: Maatregelen in het wetsvoorstel Studievoorschot (<http://www.duo.nl/particulieren/studievoorschot>)

- *Loting.* De mogelijkheid voor centrale loting wordt afgeschaft. Onlangs is bepaald dat vanaf studiejaar 2017-2018 geen centrale loting meer wordt toegepast. Opleidingen mogen dan zelf studenten selecteren voor een betere match tussen student en de opleiding.
- *Doorstroom hbo-propedeuse.* Studenten met een hbo-propedeuse en zonder vwo-diploma krijgen geen toelatingsrecht meer tot een universitaire opleiding. Universiteiten mogen vanaf studiejaar 2013-2014 toelatingseisen stellen. Het gaat er niet om de doorstroom te beperken, maar om nadere eisen te kunnen stellen en daarmee de uitval in het wo te verminderen.
- *Selectieve toelating tot masters.* Voor doorstroommasters is vanaf 2014 selectie mogelijk, waarbij wel voor alle bachelor-afgestudeerden een mogelijkheid moet bestaan om een masteropleiding te volgen. Studenten moeten hierdoor een meer bewuste keuze maken voor een master. Naar verwachting beginnen in 2015 de eerste universiteiten met selectie in een beperkt aantal masters.
- *Associate-degreeprogramma's.* De Ad's worden definitief onderdeel van het hogeronderwijsstelsel. Instellingen krijgen ruimte om de arbeidsmarktqualificerende functie van Ad's vorm te geven en de opleiding eventueel voor maximaal de helft deels op een mbo-locatie te verzorgen. De Ad's blijven onderdeel van de hbo-bacheloropleiding.
- *Verkorte trajecten vwo-hbo.* Voor vwo'ers worden driejarige hbo-trajecten mogelijk.
- *Brede bachelors.* Per 1 september 2013 hebben instellingen de mogelijkheid gekregen om onder controle van de NVAO te experimenteren met het samenvoegen van verschillende bestaande opleidingen tot brede bachelors. Binnen vijf jaar kan de instelling kiezen tussen voortzetting van de brede bachelor of terugkeer naar verschillende smallere opleidingen. Deze maatregel is erop gericht studenten de mogelijkheid te geven binnen hun opleiding een eigen route te kiezen en zo de noodzaak tot switchen voor sommige studenten te verkleinen.
- *Toelatingseisen pabo.* Met ingang van 2015 zijn er aanvullende toelatingseisen voor de pabo die betrekking hebben op basisschoolvakken. Indien een student niet voldoet aan deze eisen dient hij of zij een aanvullende toets te maken.
- *Beperking hoogte collegegeld voor schakelprogramma's.* Voor studenten die een schakelprogramma of premaster volgen (m.n. voor hbo-bachelors die doorstromen naar een wo-master of wo-bachelors die doorstromen naar een niet-verwante master) geldt een andere regeling. Deze studenten betalen geen collegegeld, maar een vergoeding. Deze is met ingang van september 2014 gemaximeerd⁷. Dat betekent dat voor een schakelprogramma van 30 EC maximaal de helft van het bedrag aan wettelijk collegegeld gevraagd mag worden; voor programma's van meer dan 30 EC en minder dan 60 EC mag de instelling een vergoeding vragen van maximaal een proportioneel deel van twee maal het wettelijk collegegeld. Boven de 60 EC bepaalt de instelling zelf de vergoeding voor het resterende deel. Dat houdt in dat voor een schakeltraject van maximaal één jaar een vergoeding van maximaal anderhalf maal het wettelijk collegegeld gevraagd kan worden. Schakelprogramma's kunnen in meerdere vormen worden aangeboden: als onderdeel van een hbo- of wo-bachelor of als zelfstandig programma. In alle gevallen geldt het wettelijk maximum voor de vergoeding. Als een schakelprogramma na een hbo-bachelor als onderdeel van een wo-bachelor wordt gevolgd, wordt dit als tweede studie geregistreerd. In het systeem van 1Cijfer Hoger Onderwijs (1CHO) kunnen de schakelstudenten niet apart onderscheiden worden.

De Wet Kwaliteit in verscheidenheid is er vooral op gericht de juiste student op de juiste plaats te krijgen. Met name de vervroeging van de aanmelddatum en de daarmee samenhangende rechten voor student en instelling hebben inmiddels tot aanzienlijke extra inspanningen geleid bij de hogescholen en universiteiten. Er is een grote diversiteit van arrangementen die instellingen aanbieden of opleggen aan aspirant-studenten. Deze diversiteit bestaat niet alleen tussen instellingen, maar ook binnen instellingen tussen opleidingen. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om assessments, individuele gesprekken, groepsgesprekken, extra voorlichting, proeflessen en/of matchingsdagen. De activiteiten vinden zowel op afstand plaats (online, schriftelijk) als op de instellingslocatie. Activiteiten kunnen wel en niet verplicht zijn.

Alle instellingen bieden vanaf 2014 de studenten een studiekeuzeadvies. Deze adviezen kunnen gebaseerd zijn op een (online) vragenlijst, een gesprek of een combinatie daarvan. Ook kan proefstuderen inclusief een toets over het geleerde leiden tot een advies. De inhoud van de adviezen verschilt eveneens; veel instellingen doen een uitspraak over de 'match' tussen student en opleiding (goed/twijfel/geen match), maar andere beperken zich tot een uitspraak over alleen de oriëntatie op de studiekeuze (voldoende/onvoldoende). Een negatief advies (geen match, onvoldoende georiënteerd) kan leiden tot een advies voor vervolgactie - al dan niet binnen het instellingsarrangement aan keuzeactiviteiten - of doorverwijzing, maar ook dit is niet altijd het geval.

Voor studenten die zich uiterlijk 1 mei aanmelden is het advies niet bindend. Ook bij een negatief advies kunnen zij zich voor de opleiding inschrijven. Studenten die zich na 1 mei aanmelden zijn toelaatbaar, maar hebben geen recht op inschrijving. Hun toegang tot de opleiding hangt in de meeste gevallen daadwerkelijk af van het studiekeuzeadvies, dat in dat geval wel bindend kan zijn.

1.5 Bindend studieadvies

Een bindend studieadvies (BSA) is een beslissing van de universiteit of hogeschool over de voortgang van de opleiding. De student krijgt een studieadvies aan het einde van het eerste studiejaar. Het advies kan negatief zijn, studenten moeten dan stoppen met de opleiding. Doorgaans is een studieadvies negatief als te weinig studiepunten zijn behaald.

⁷ WHW-artikel 7.57i. Ondersteuning ter bevordering van goede doorstroming van hoger beroepsonderwijs naar een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs.

Gemiddeld genomen ligt de grens rond de 45 EC; wanneer studenten dit aantal niet behaald hebben moeten zij de opleiding verlaten. Of een instelling een BSA hanteert, mag de instelling zelf bepalen. Als het wordt ingevoerd, dient de instelling zich wel aan enkele regels te houden die in de wet zijn vastgelegd⁸:

- bieden van voldoende mogelijkheden om een goede studievoortgang te waarborgen;
- na het eerste semester van slechte studievoortgang een waarschuwing afgeven;
- rekening houden met persoonlijke omstandigheden zoals bijvoorbeeld een handicap of familieomstandigheden;
- studenten in de gelegenheid stellen gehoord te worden.

Een BSA is in beginsel een advies dat uitgaat van de opleiding naar de student. De regels en het minimaal te behalen aantal studiepunten staan omschreven in de onderwijs- en examenregeling (OER) van elke opleiding. In 2009 is in opdracht van de Inspectie van het onderwijs een inventarisatie gehouden onder opleidingsdirecteuren van opleidingen binnen het hbo en wo⁹. Uit deze inventarisatie bleek dat 40 hogescholen (837 opleidingen) en zeven universiteiten (172 opleidingen) werkten met een BSA. Thans liggen die aantallen hoger en hanteert bijna iedere ho-instelling een BSA in het eerste jaar. In een vervolgonderzoek bleek dat zowel de onderwijsdirecteuren in het hbo als in het wo het BSA een goed instrument vonden voor selectie en verwijzing in het eerste jaar¹⁰. In juli 2013 is een besluit genomen een experiment ter uitbreiding van het bindend studieadvies in te laten gaan. Dit experiment start met het cohort 2013-2014 en zal eindigen op 31 augustus 2019. Het experiment houdt een pakket van maatregelen in dat instellingen in staat stelt het huidige BSA uit te breiden en heeft als doel een ambitieuze studiecultuur te creëren en het studierendement te verbeteren. Instellingen die deelnemen aan dit experiment dienden aan te geven voor welke opleidingen de nieuwe regels ingaan, waarbij unieke opleidingen niet zijn toegestaan (in het experiment) en maximaal tien procent van alle studenten in het Nederlandse hoger onderwijs deelneemt aan het experiment. Het pakket behelst de volgende maatregelen:

- studenten mogen in het gehele eerste jaar afgewezen worden voor een opleiding wanneer de student geen enkel tentamen heeft afgelegd;
- studieadvies na het propedeutisch examen: instellingen mogen een BSA invoeren in het tweede jaar en mogen de geldigheidsduur van de tentamens inperken.

Aanvankelijk hebben voor het studiejaar 2013-2014 vier universiteiten en één hogeschool zich aangemeld voor het experiment: het University College Amsterdam (Uva/VU), Universiteit Leiden, TU Delft en de Gerrit Rietveld Academie. De TU Delft heeft later besloten vooralsnog niet deel te nemen aan het experiment¹¹. Voor het studiejaar 2014-2015, tevens laatste aanmeldmoment voor deelname aan het experiment, heeft ook de Hogeschool van Amsterdam zich aangemeld met één opleiding. In totaal zullen naar verwachting 15.000 studenten onder de werking van dit experiment vallen (2,3% van de totale studentenpopulatie in Nederland). Deze instellingen dienen zich ook tijdens dit experiment te houden aan de hierboven beschreven verzachtende omstandigheden. Hoe men het BSA binnen de gestelde randvoorwaarden, in het tweede jaar exact inricht, mag de instelling zelf vastleggen¹².

1.6 Prestatieafspraken

Met individuele hogescholen en universiteiten zijn in 2012 prestatieafspraken gemaakt. Deze vloeien voort uit de hoofdlijnenakkoorden met de koepelorganisaties. De afspraken hebben betrekking op verbetering van de onderwijskwaliteit en het studiesucces, verdergaande differentiatie van het onderwijs, voortgaande profilering en zwaartepuntvorming in het onderzoek en meer aandacht voor kennisvalorisatie. Op de volgende indicatoren zijn concrete ambities geformuleerd:

- kwaliteit/excellentie: studentenoordeel over de opleiding in het algemeen (oordeel uit de Nationale Studentenenquête), NVAO-oordelen (Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie) of deelname van studenten aan excellentietrajecten;
- studiesucces: uitval, switch en bachelorrendement (alle drie uit het 1CHO);
- opleidingsniveau van docenten (hbo: aandeel master/PhD, wo: aandeel met BKO);
- onderwijsintensiteit (aandeel opleidingen met minder dan 12 contacturen);
- indirecte kosten (hbo: ratio OP/OOP en wo: overhead conform benchmarkmethodiek).

In januari 2014 publiceerde de reviewcommissie een eerste stelselrapportage dat is gebaseerd op de jaarverslagen van hogescholen en universiteiten en op jaarrapportages van de VSNU en de Vereniging Hogescholen¹³. In deze rapportage doet de commissie nog geen uitspraak over de voortgang ten aanzien van de prestatieafspraken, maar wordt een beeld geschetst van de verwachtingen in 2015, ervan uitgaande dat instellingen hun ambities waarmaken.

8 WHW, Artikel 7.8b. Studieadvies propedeutische fase.

9 Broek, A. van den, Ribberink, H., Wartenbergh-Cras, F., Hart, M. 't. (2009). Bindend Studieadvies. Rapportage kwantitatieve resultaten. Nijmegen, ResearchNed in opdracht van de Inspectie van het onderwijs.

10 Wartenbergh-Cras, F., Ribberink, H., Broek, A. van den. (2010). Bindend Studieadvies. Een landelijk beeld. Nijmegen, ResearchNed in opdracht van de Inspectie van het onderwijs.

11 Kst-31288-403.

12 Nieuwe instellingen/opleidingen kunnen nu niet meer starten met deelname aan het experiment.

13 Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek (2014). Stelselrapportage 2013. Eerste jaarlijkse monitorrapport over de voortgang van het proces van profilering en kwaliteitsverbetering in het hoger onderwijs en onderzoek. Den Haag: Reviewcommissie Hoger Onderwijs en Onderzoek.

1.7 Vraagstelling

In dit onderzoek is een groot aantal onderzoeksvragen geformuleerd die in de verschillende hoofdstukken worden beantwoord. De analyses zijn uitgevoerd op meerdere bronnen. In onderstaand overzicht zijn alle vragen opgenomen inclusief de verwijzing naar de hoofdstukken:

Hoofdstuk 2: Instroom en doorstroom

- 2_1 In hoeverre blijft de grootte en de samenstelling van de groep doorstromers vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in het hoger onderwijs gelijk na invoering van de maatregelen?
- 2_2 Verandert de samenstelling van de studentenpopulatie wanneer we kijken naar leeftijdsopbouw?
- 2_3 Verandert de samenstelling van de studentenpopulatie wanneer we kijken naar sociaal-economische status?
- 2_4 Vermijden studenten 'moeilijke' studies (ook in de doorstroom van bachelor naar master)?
- 2_5 Verandert de groep leerlingen die één tussenjaar neemt?
- 2_6 Hoe ontwikkelt zich het aantal buitenlandse studenten?
- 2_7 Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?

Hoofdstuk 3: Studiekeuzeproces

- 3_1 Verandert het aantal aanmeldingen per student?
- 3_2 Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest?
- 3_3 Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?
- 3_4 Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten?
- 3_5 Kiezen studenten vaker een studie met een betere baankans?
- 3_6 Welke ervaringen zijn er tot dusver met de studiekeuzecheck, konden studenten zich vinden in het advies en heeft deze bijgedragen aan een goede studiekeuze?

Hoofdstuk 4: Studieuitval

- 4_1 Verandert de switch en uitval in het eerste jaar ho?
- 4_2 Verandert het aandeel studenten dat vroegtijdig stopt met de studie (vóór februari)?
- 4_3 Verandert het aandeel switchers en uitvallers bij de hbo-instroom met een mbo-diploma?
- 4_4 Is er een relatie tussen de BSA-norm en uitval?
- 4_5 Verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?
- 4_6 Verandert het aandeel switchers en uitvallers dat aangeeft dat een verkeerde studiekeuze de reden is?
- 4_7 Zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en die niet uitvallen?

Hoofdstuk 5: Een tweede studie

- 5_1 Verandert het aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie (gelijktijdig c.q. volgtijdelijk)?
- 5_2 Verschilt de verandering (van aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie) voor specifieke sectoren of groepen studenten?
- 5_3 Hoe hoog zijn de instellingscollegegelden voor de tweede studie?

Hoofdstuk 6: Studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie

- 6_1 Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?
- 6_2 Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?
- 6_3 Verbeterd de studievoortgang van studenten?
- 6_4 Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?
- 6_5 Verbeterd de inzet van studenten?
- 6_6 Verbeterd de motivatie van studenten?
- 6_7 Verbeterd de tijdbesteding van studenten aan hun studie?
- 6_8 Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?
- 6_9 Welk deel van de eerstejaarsstudenten heeft minder dan twaalf contacturen?
- 6_10 Verandert het aandeel werkende studenten?
- 6_11 Verandert het aantal gewerkte uren?
- 6_12 Is werken naast de studie van invloed op de resultaten?
- 6_13 Verbeterd de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, docenten, inhoud, begeleiding)?
- 6_14 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?
- 6_15 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met studie-ervaring in het buitenland?
- 6_16 Verandert het aandeel ambitieuze studenten?
- 6_17 Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?
- 6_18 In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

Hoofdstuk 7: Leengedrag en leenmotieven

- 7_1 Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?
- 7_2 In hoeverre verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?
- 7_3 Verandert de manier van lenen van studenten?
- 7_4 Veranderen de leenmotieven van studenten?
- 7_5 Verandert de inkomenssituatie van studenten?

1.8 Bronnen en doelgroepen

In dit onderzoek is, indien mogelijk, gebruikgemaakt van registers danwel aansluiting gezocht bij bestaande onderzoeken. In deze paragraaf worden deze bronnen kort beschreven. In de afzonderlijke hoofdstukken wordt steeds nader ingegaan op definities en selecties die voor de analyses zijn gemaakt.

Het *1Cijfer Hoger Onderwijs* (1CHO) is een (geanonimiseerd) register van inschrijvingen in het hoger onderwijs dat benut kan worden voor het genereren van beleidsinformatie. De ho-instellingen verstrekken informatie over inschrijvingen van studenten aan het CRIHO (Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs), beheerd door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). DUO registreert deze gegevens en vult deze aan met informatie afkomstig uit het GBA. De gegevens worden tevens benut voor het verstrekken van beleidsinformatie, door middel van het 1CHO. Het 1CHO is een extract uit het Centraal Register Inschrijving Hoger Onderwijs (CRIHO), dat alle ho-inschrijvingen bevat. In deze bestanden staan alle inschrijvingen en examens van studenten in het bekostigd hoger onderwijs (hogescholen en universiteiten). Het 1CHO is verrijkt met *studiefinancieringsrecords* van de studenten. Deze zijn beschikbaar gesteld door DUO Groningen en bevatten per record per jaar en per maand de bedragen voor basisbeurs, aanvullende beurs en lening alsook woonsituatie en ov-gebruik. Deze gegevens zijn geconsolideerd en geaggregeerd en vervolgens toegevoegd aan de inschrijfgegevens uit het 1CHO. De onderzoeksvragen die betrekking hebben op het leengedrag van de studenten zijn met behulp hiervan beantwoord.

De *Studentenmonitor Hoger Onderwijs* (zie ook www.studentenmonitor.nl) is in 2000 door het ministerie van OCW geïntroduceerd met het doel om door een bundeling van de tot op dat moment relevante studentonderzoeken, meer systematisch en periodiek de ontwikkelingen op de sociaal-economische dimensie van studeren in het hoger onderwijs in kaart te brengen en te volgen, met behulp van kengetallen en bevraging van doelgroepen. Het monitorsysteem heeft vooral een signaleringsfunctie bij de ontwikkeling van beleid en genereert informatie op de momenten dat dit volgens de beleidscyclus nodig is. In de Studentenmonitor staan sinds 2000 studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tevredenheid, tijdbesteding, inkomsten en uitgaven centraal. Dit alles vooral gerelateerd aan de sociaal-economische status van studenten.

De *Startmonitor Hoger Onderwijs* is een initiatief van ResearchNed. Het is een landelijk onderzoek dat nieuwe studenten in het hoger onderwijs volgt vanaf hun entree in hbo of wo tot aan het einde van het eerste studiejaar. De Startmonitor onderzoekt de verschillen tussen aanmeldingen en inschrijvingen, brengt het gebruik van voorlichtingsmateriaal en het studiekeuzeproces in kaart, inventariseert hoe studenten 'landen' in hun opleiding en vraagt studenten of hun eerste jaar naar tevredenheid verloopt. Aan het eind van het jaar kunnen deze gegevens gerelateerd worden aan de keuze die studenten maken; of zij met hun opleiding zijn gestopt of de initieel gekozen studie continueren.

Om de kwaliteit van het onderwijs en de tevredenheid van studenten in kaart te brengen, is gebruikgemaakt van gegevens uit de *Nationale Studentenenquête* (NSE). De Nationale Studenten Enquête (NSE) is een grootschalig landelijk onderzoek waarin jaarlijks bijna alle studenten in het hoger onderwijs worden uitgenodigd om hun mening te geven over hun opleiding. Alle NVAO-geaccrediteerde opleidingen aan hogescholen en universiteiten in Nederland kunnen participeren aan dit onderzoek. Deze objectieve informatie over opleidingen en instellingen draagt bij aan de kwaliteit en transparantie van het hoger onderwijs. De oordelen worden gebruikt als informatiebron voor studiekeuzers en door instellingen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Eén op de drie studenten in Nederland doet mee aan dit onderzoek.

In de analyses is steeds een onderscheid gemaakt naar *doelgroepen*. Soms zijn dat doelgroepen van het beleid (bijvoorbeeld bètastudenten, studenten met een functiebeperking). Soms zijn het doelgroepen die ook centraal staan in de Studentenmonitor en op basis waarvan de toegankelijkheid van het onderwijs bestudeerd wordt. De resultaten zijn allereerst berekend voor het hele hoger onderwijs en zijn steeds uitgesplitst voor hbo en wo. Voor zover er de beschikking is over achtergrondkenmerken is bij alle resultaten gekeken of er verschillen zijn tussen typen studenten. Hierbij is onder andere onderscheid gemaakt naar:

- opleidingssector (croho-onderdeel);
- eerstejaars en ouderejaars;
- bachelor en master;
- mannen en vrouwen;
- studenten die belemmerd worden door een functiebeperking;
- allochtone studenten;
- sociaal-economische status van studenten (indeling in drie SES-groepen);
- vooropleiding (mbo, havo, vwo);
- bètastudenten (indeling in cluster 1/2 vs. overige opleidingen op basis van de definities van het Platform Bèta Techniek)¹⁴.

---

14 Het Platform Bèta Techniek heeft in 2014 in vergelijking met de jaren ervoor meer opleidingen ingedeeld in cluster 2; ook is het bèta-aanbod toegenomen. Er kan aldus sprake zijn van verschillen met eerdere publicaties van de Monitor Beleidsmaatregelen.

De *sociaal-economische status* van studenten is berekend op basis van een factorscore met de indicatoren opleiding ouders, beroep ouders (ingedeeld naar type beroep en vereiste scholing voor beroep) en inkomen ouders én de eigen inschatting van de student van hun sociaal-economische status. De (factor)score die hier uitkomt is onderverdeeld in drie gelijke groepen: lage SES (=sociaal-economische status), gemiddelde SES en hoge SES. Daarnaast is in sommige analyses uitsluitend gekeken naar het opleidingsniveau van de ouders en is een onderscheid gemaakt tussen studenten met ouders die een opleiding in het hoger onderwijs hebben gevolgd (tweede generatie ho) en studenten met ouders die geen ho-opleiding hebben (eerste generatie ho). In de tekst is aangegeven welke indicator het betreft.

1.9 Leeswijzer

De hiervoor genoemde vragen worden thematisch beantwoord in de hoofdstukken die volgen. *Hoofdstuk 2* gaat in op de instroom in het hoger onderwijs, de doorstroom van voortgezet onderwijs c.q. middelbaar beroepsonderwijs naar hoger onderwijs en de doorstroom van bachelor naar master. Bij doorstroomanalyses naar de bachelor zijn gediplomeerden in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs het uitgangspunt; naar de master vormen alle bachelorgediplomeerden de basis. Hierbij is vanuit gediplomeerden gekeken naar doorstroompercentages. Speciale aandacht is geschonken aan de doorstroom naar bètastudies, de doorstroom van vwo naar hbo en de doorstroom van hbo naar wo. Bij de instroom is de totale instroom in het hoger onderwijs het vertrekpunt van de analyses en is gekeken naar de ontwikkeling van de instroom op basis van studentkenmerken. In *hoofdstuk 3* besteden we aandacht aan het studiekeuzeproces. Dit gebeurt op basis van de Studentenmonitor en de Startmonitor Hoger Onderwijs. De start in het hoger onderwijs wordt nader belicht met speciale aandacht voor de mate waarin studenten hebben nagedacht over hun studiekeuze, studiekeuzemotieven, het gebruik van studiekeuzeinformatie en de ervaren match tussen student en studie. De studieuitval en studieswitch komen aan de orde in *hoofdstuk 4*. Het gaat hier om studenten die aan het eind van het eerste jaar besluiten niet verder te gaan aan de opleiding én instelling die zij initieel hebben gekozen. Naast de omvang van deze uitval wordt aandacht besteed aan de relatie tussen uitval en studiekeuzeoriëntatie en de redenen van studieuitval. In *hoofdstuk 5* wordt een analyse gedaan van het aantal studenten dat kiest voor een *tweede bachelor* of een *tweede master* en gaan we in op de hoogte van het instellingscollegegeld. *Hoofdstuk 6* gaat in op de studievoortgang, het studiegedrag, rendementen, de kwaliteit van opleidingen en excellentie. Dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de Studentenmonitor. In *hoofdstuk 7* besteden we aandacht aan studiefinancieringskenmerken en leengedrag in het bijzonder. Tevens wordt ingegaan op de hoogte van de bedragen, de financiële situatie van studenten, de relatie tussen lenen en werken en de leenmotieven. In alle hoofdstukken is zoveel als mogelijk de focus gelegd op de ontwikkeling in de tijd. Alle hoofdstukken sluiten af met een samenvatting waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord. Aan het begin van het rapport is eveneens een integraal conclusiehoofdstuk opgenomen.

2 Instroom en doorstroom

2.1 Inleiding en vraagstelling

Met de invoering van de hiervoor genoemde beleidsmaatregelen zijn of worden er stappen ondernomen ter verbetering van de toegankelijkheid en kwaliteit van het hoger onderwijs. De beoogde invoering van het studievoorschot, verscherpte doorstroommogelijkheden en verbetering van studiekeuzeoriëntatie kunnen consequenties hebben voor het moment waarop studenten de stap naar het hoger onderwijs zetten en keuzes die zij hierin maken. In dit hoofdstuk kijken we allereerst naar de doorstroom van mbo-, havo- en vwo-geplumeerden naar het hoger onderwijs en gaan we na of het aandeel gediplomeerden dat kiest voor het hoger onderwijs verandert. Hierna besteden we aandacht aan de totale eerstejaarsinstroom in de bachelor en de veranderingen die zich voordoen in de samenstelling van de totale instroompopulatie. Ten slotte gaan we in op de overgang van bachelor naar master, de eerstejaarsinstroom in de master en waarneembare veranderingen daarin over de jaren heen.

Deze analyses zijn verricht op basis van het 1CHO 2014, doorstroombestanden van DUO en de Studentenmonitor Hoger Onderwijs 2011-2014. Bij de presentatie is ervoor gekozen om de laatste vier c.q. vijf jaren te presenteren. De volgende vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord:

- 2_1 In hoeverre blijft de grootte en de samenstelling van de groep doorstromers vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in het hoger onderwijs gelijk na invoering van de maatregelen?
- 2_2 Verandert de samenstelling van de studentenpopulatie wanneer we kijken naar leeftijdsopbouw?
- 2_3 Verandert de samenstelling van de studentenpopulatie wanneer we kijken naar sociaal-economische status?
- 2_4 Vermijden studenten 'moeilijke' studies (ook in de doorstroom van bachelor naar master)?
- 2_5 Verandert de groep leerlingen die één tussenjaar neemt?
- 2_6 Hoe ontwikkelt zich het aantal buitenlandse studenten?
- 2_7 Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?

2.2 Data en definities

Voor de analyse van de doorstroom van het havo en vwo naar het hoger onderwijs is gebruikgemaakt van doorstroombestanden die zijn geleverd door DUO. De basis hiervan zijn alle gediplomeerden in het reguliere voortgezet onderwijs vanaf 2009. Het eindexamenjaar 2009 staat voor het schooljaar 2008-2009; het instroomjaar 2009 staat voor het studiejaar 2009-2010. Scholieren die in 2009 eindexamen deden en in 2009 zijn ingestroomd in het hoger onderwijs zijn aldus gekarakteriseerd als 'directe doorstroom'. Studenten die één tussenjaar hadden, noemen we 'indirecte' doorstroom.

Voor de figuren over doorstroom van mbo naar ho is gebruikgemaakt (aantal gediplomeerden uit mbo-4) van de open data die door DUO online beschikbaar worden gesteld. Bij de doorstroom vanuit het mbo waarbij sprake is van onderscheid naar sector, is een aantal selecties gemaakt. De volgende studenten zijn in onderstaande analyses meegenomen:

- studenten voor wie bekend is vanuit welke mbo-sector zij afkomstig zijn;
- diplomacohorten vanaf 2008 (schooljaar 2008-2009)
- bij onderverdeling naar sector zijn de intersectorale studenten buiten beschouwing gelaten (het gaat hier om zeer kleine aantallen).

Afhankelijk van de benodigde informatie is er een selectie gemaakt naar opleidingsvorm. In sommige gevallen zijn alleen de eerstejaarsstudenten in een voltijdopleiding meegenomen. Elders is gekeken naar alle eerstejaarsstudenten (incl. deeltijd en duaal). Dit is telkens aangegeven onder de betreffende figuur.

De analyse van de bachelorinstroom, de doorstroom van bachelor naar master en de masterinstroom is gedaan op basis van het 1CHO (zie ook paragraaf 1.8). De definities van de instroomcohorten zijn afgestemd met DUO. De volgende cohortdefinities zijn gebruikt:

- ten aanzien van het soort inschrijving in het hoger onderwijs zijn alleen de hoofdschrijvingen meegenomen (in het hbo de code 1; in het wo de code 1 of A);
- type hoger onderwijs is bachelor;
- het eerste jaar in het hoger onderwijs is gelijk aan het inschrijvingsjaar;
- de hoogste vooropleiding van de student is gelijk aan de hoogste vooropleiding vóór het ho: dat betekent dat de student nog geen enkel diploma in het hoger onderwijs heeft behaald en dus een echte eerstejaars ho is;
- associate degrees zijn achterwege gelaten.

Om de bachelordiplomacohorten te kunnen bepalen is de volgende definitie gehanteerd:

- studenten met een voltijd hoofdschrijving als student;
- studenten die in een bepaald jaar een bachelordiploma hebben behaald;
- de gediplomeerden in het studiejaar 2013-2014 zijn buiten beschouwing gelaten omdat deze groep nog niet voorkomt in de instroombestanden in het hoger onderwijs.

In de tabellen is niet het diplomajaar weergegeven, maar het laatste studiejaar in de bachelor. De aldus geselecteerde diplomacohorten omvatten de volgende aantallen:

Tabel 2.1: Bachelor diplomacohorten (bron: 1CHO)

	Hbo	Wo	Ho
2008	58.604	24.118	82.722
2009	58.931	25.356	84.287
2010	58.116	28.458	86.574
2011	61.296	33.316	94.612
2012	56.039	31.099	87.138

Ten slotte is voor het bepalen van de totale instroom in de master de volgende definitie gebruikt:

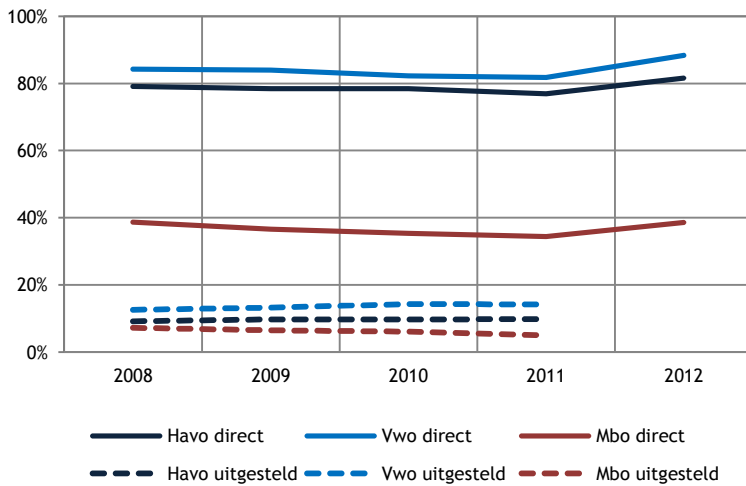
- hoofdschrijving binnen het domein type hoger onderwijs binnen hoger onderwijs;
- type hoger onderwijs=master;
- verblijfsjaar type hoger onderwijs=1;
- postmasters zijn buiten beschouwing gelaten.

Voor de vaststelling van buitenlandse studenten is gebruikgemaakt van de definities van VSNU/CBS. De buitenlandse studenten zijn studenten met een vooropleiding in de categorie 'overig' of in de categorie 'onbekend' en een niet-Nederlandse nationaliteit. Voor de indeling in bètastudies en overige studies is gebruikgemaakt van de indeling die het Platform Bèta Techniek hanteert. Het Platform Bèta Techniek heeft de opleidingen per instelling in het hoger onderwijs ingedeeld in vijf clusters, waarvan de eerste twee clusters (*) gelden als bètastudies, te weten:

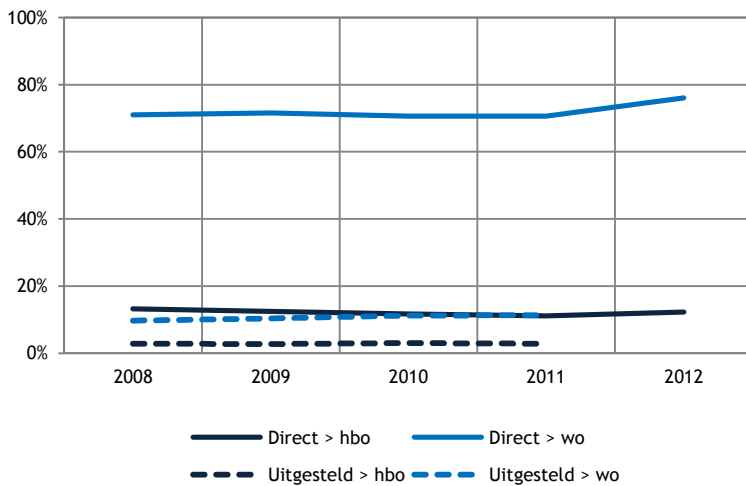
- bèta natuur & techniek (*);
- studies met een bètagehalte >50% (*);
- lerarenopleiding bèta;
- studies met een bètagehalte <50%;
- overig hoger onderwijs.

Deze indeling is up-to-date gebracht in 2014. Hierdoor zijn er in vergelijking met vorig jaar meer opleidingen die als bètastudie worden gekenmerkt. In het doorstroombestand is bovendien een aangepaste indeling aangebracht. De bèta-indeling is op basis van de indeling van het Platform Bèta Techniek per instelling per opleiding uitgevoerd. Indien de koppeling op dit niveau niet voorhanden was, is op opleidingsniveau gekoppeld. Het aantal missende bèta-indelingen is hierdoor flink afgenomen. Dit geeft enige verschuiving ten opzichte van de eerdere monitoren.

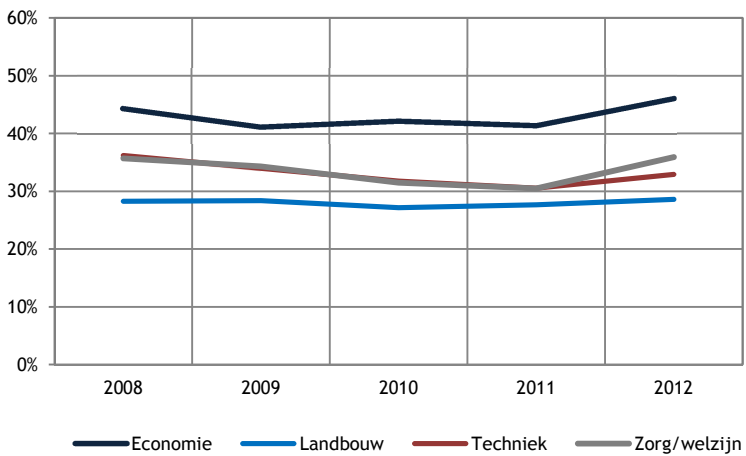
Er is in de populatiebestanden geen informatie beschikbaar over de sociaal-economische status van studenten. Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen over dit thema wordt gebruikgemaakt van de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (2011-2014). Voor meer informatie hierover verwijzen we naar de inleiding en naar hoofdstuk 6.

Figuur 2.1: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die zijn ingestroomd in het hoger onderwijs naar eindexamenjaar t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf 2008 (bron: DUO stroomdata/1CHO)

Figuur 2.2: Gediplomeerden vwo (%) die direct en uitgesteld zijn ingestroomd in hbo c.q. wo naar eindexamenjaar en soort hoger onderwijs (bron: DUO stroomdata): betreft alle diplomacohorten vanaf 2008

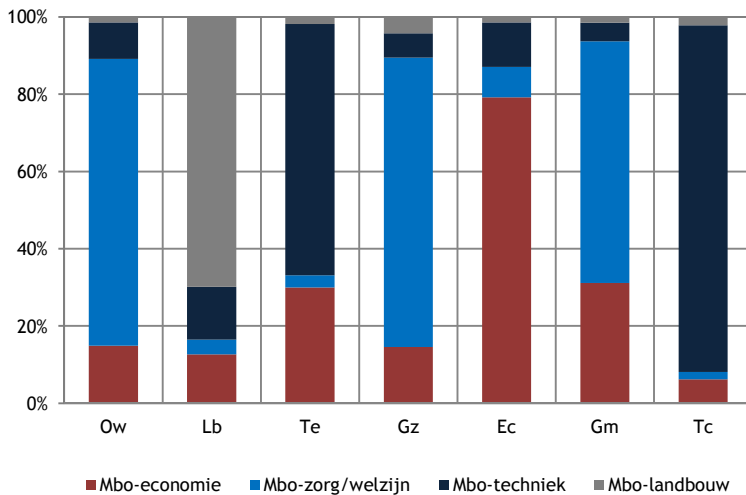
Figuur 2.3: Gediplomeerden directe mbo-4-doorstroom naar hbo naar mbo-sector en diplomacohort t.o.v. alle mbo-4 gediplomeerden (bron: DUO/1CHO)

2.3 Van voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs

In 2013 deden ongeveer 136.000 leerlingen eindexamen in havo, vwo of mbo (ca. 44.000 in het havo; ca. 33.000 in het vwo en ca. 60.000 in het mbo). Van al deze gediplomeerden stroomde 64 procent direct door naar het hoger onderwijs. Vwo'ers stroomden het vaakst direct door naar het ho (88%), gevolgd door havisten (82%) en mbo'ers (39%). De directe doorstroom naar het ho is voor alle groepen in het laatste jaar (diplomacohort 2012) gestegen. De stijging van deze directe doorstroom is voor alle groepen samen vijf procentpunten (4 ppnt. voor mbo, 5 ppnt. voor havo en 7 ppnt voor vwo).

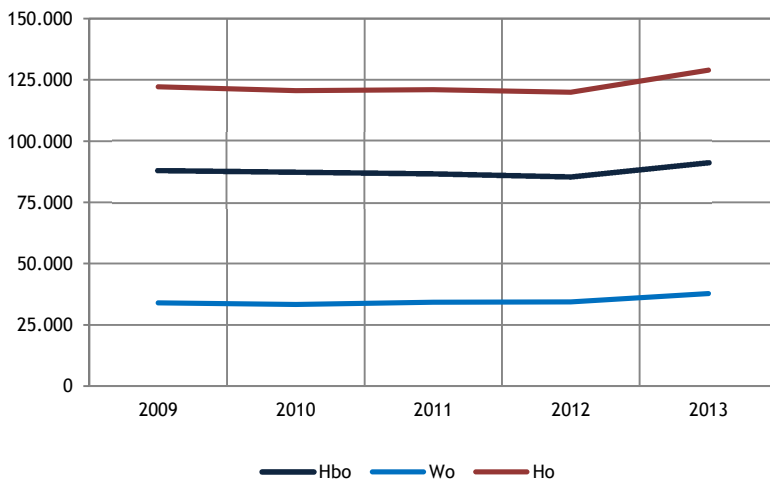
In de doorstroom van het vwo naar het hbo c.q. wo is vooral de groep doorstromers gestegen die direct aansluitend vanuit het vwo een universitaire studie gaat doen. Van alle gediplomeerden in het vwo stroomt (relatief stabiel) ongeveer twaalf procent door naar het hbo. Ook de uitgestelde instroom blijft relatief stabiel.

Wanneer het doorstroompercentage wordt uitgezet naar mbo-sector is te zien dat studenten uit de economische richting relatief het vaakst doorstromen naar het ho (44% in 2008 en 46% in 2012). Studenten uit de sector landbouw stromen het minst vaak door naar het ho (circa 29% van de mbo-4-geplomeerden uit deze sector). De directe doorstroom vanuit mbo-techniek is na het diplomacohort 2008 afgenomen (in 2008 was het nog 36%; voor cohort 2011 was dit 31%). Diplomacohort 2012 laat weer een kleine stijging zien naar 33 procent. Eenzelfde patroon zien we bij zorg/welzijn, alleen is daar de stijging iets groter. Daarmee is de directe doorstroom in 2012 weer op het niveau van 2008.

Figuur 2.4: Aantal doorstromers van mbo-sector naar voltijd bachelor hbo-sector in 2013 (bron: 1CijferHO)

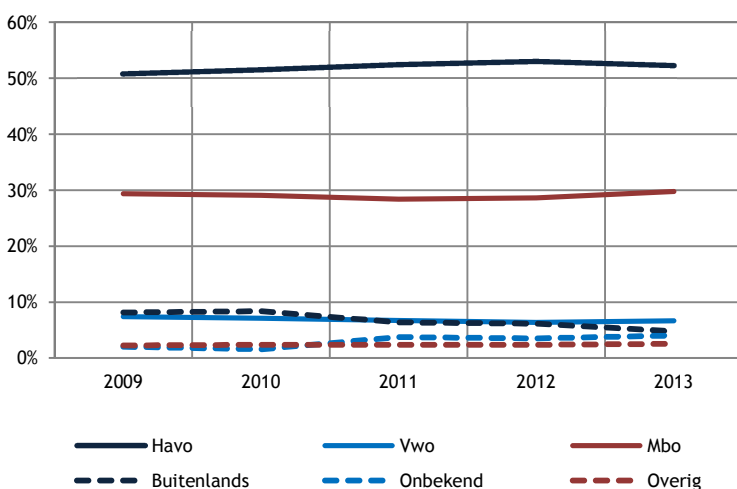
De figuur hiernaast laat zien in welke hbo-sector de studenten een voltijd hbo-bacheloropleiding gaan volgen. Het merendeel van de studenten stroomt door binnen de eigen sector. Bij mbo-techniek is de doorstroom over meerdere sectoren verspreid: techniek en taal en cultuur (deze laatste groep is vooral afkomstig uit het mbo-domein media en vormgeving (de doorstroom vanuit deze route is ook gestegen). Er hebben zich in de afgelopen vijf jaar weinig opvallende ontwikkelingen voorgedaan (niet in figuur). Vanaf september 2015 zijn er verscherpte toelatingseisen: studenten afkomstig uit bepaalde mbo-domeinen hebben niet langer directe toelating tot bepaalde hbo-sectoren. Deze toelatingseisen hebben op basis van deze cijfers gevolgen voor slechts een kleine groep studenten: in 2013 zijn 1.045 (4%) studenten doorgestroomd via een route die vanaf 2015 niet meer automatisch mogelijk is.

Figuur 2.5: Instroom in het hoger onderwijs (absolute aantallen) naar soort hoger onderwijs en jaar (bron: 1CHO)

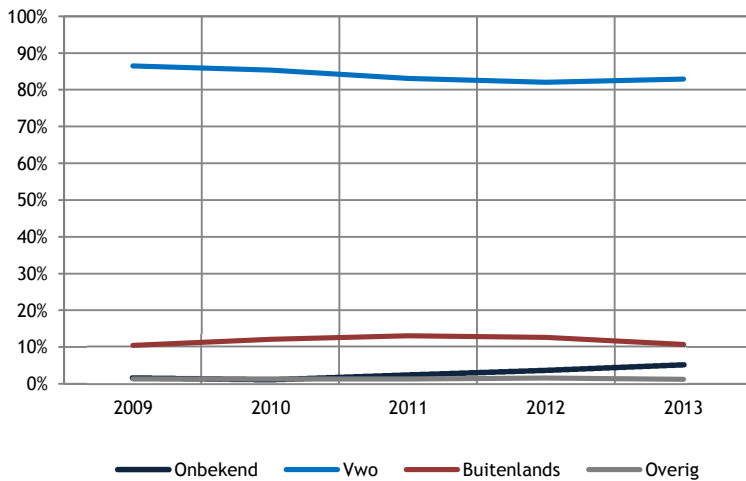
2.4 Instroom in de bachelor

In totaal zijn er in 2013 128.195 nieuwe bachelorstudenten ingestroomd in het hoger onderwijs, waarvan 91.134 in het hbo en 37.818 in het wo. Ten opzichte van 2012 is de instroom toegenomen met acht procent: deze stijging is groter in het wo (10%) dan in het hbo (7%). Overigens is het aandeel eerstejaars voltijdstudenten in het hbo toegenomen van 89 naar 94 procent in de laatste vijf jaar. In het wo blijft dit aandeel groter dan 99 procent (niet in figuur).

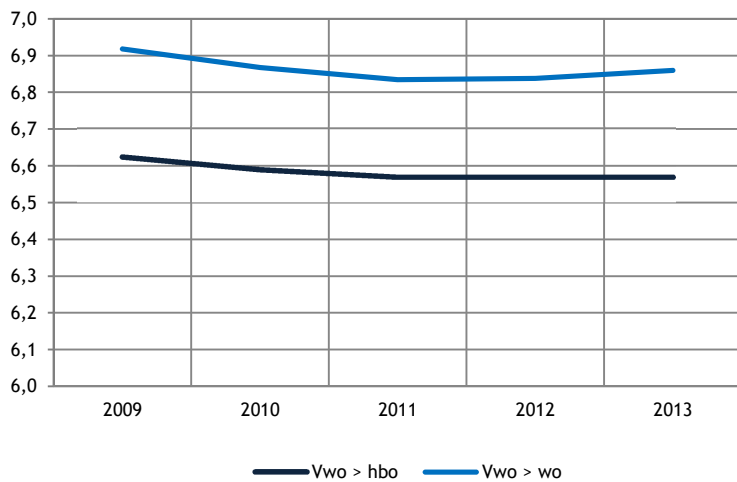
Figuur 2.6: Bachelors in hbo (%) naar vooropleiding t.o.v. totale voltijd bachelorinstroom (bron: 1CHO)

De instroom in de voltijd bachelor in het hbo bestaat voor ruim de helft uit havisten (52,3% in 2013); het aandeel mbo'ers blijft stabiel op ongeveer 30 en het aandeel vwo'ers op zeven procent. Er zijn tussen 2009 en 2013 minder studenten met een buitenlands diploma: hun aandeel daalt van 8,2 naar 4,8 procent.

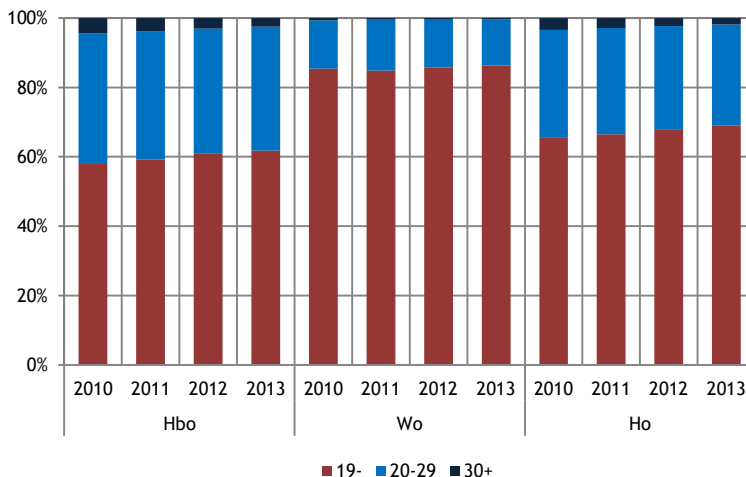
Figuur 2.7: Bachelors in wo (%) naar vooropleiding t.o.v. totale voltijd bachelorinstroom (bron: 1CHO)

In het wo daalt het aandeel vwo'ers in het instroomcohort de afgelopen vijf jaar: van 86,5 naar 82,9 procent. Deze daling komt door de relatieve toename van studenten met een onbekend diploma (1,8 naar 5,2%). Mogelijkerwijs gaat het hier voor een deel om studenten met een buitenlandse vooropleiding die niet als zodanig geregistreerd zijn. Het aandeel studenten waarvan bekend is dat ze een buitenlands diploma hebben behaald, is sinds 2009 stabiel gebleven rond de tien procent.

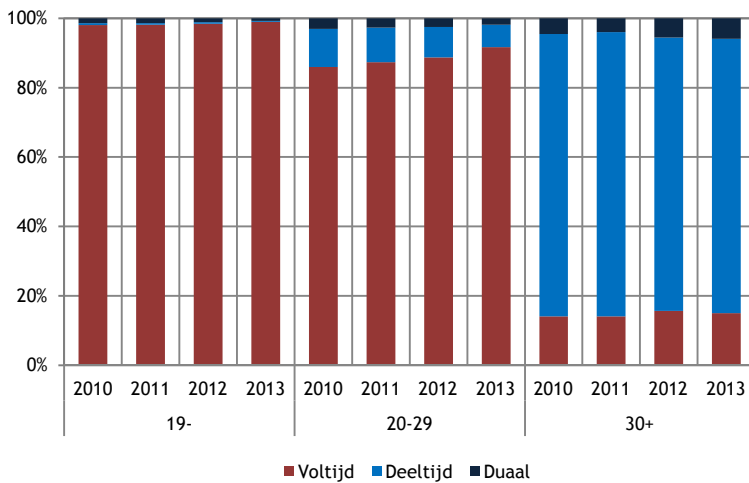
Figuur 2.8: Gemiddelde vo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom uit het vwo naar soort ho (bron: 1CHO)

De eindexamencijfers van de doorstromers vanuit het vwo zijn in de afgelopen vijf jaar licht gedaald. In de laatste twee jaar doet zich onder de vwo'ers die naar het wo doorstromen echter een lichte stijging voor (van 6,8 naar 6,9); in de groep die doorstroomt naar het hbo is er geen stijging (het gemiddelde blijft een 6,6). De cijfers voor bachelors in het wo zijn gemiddeld hoger dan de cijfers voor bachelors in het hbo. Dit verschil is in de afgelopen vijf jaar onveranderd gebleven.

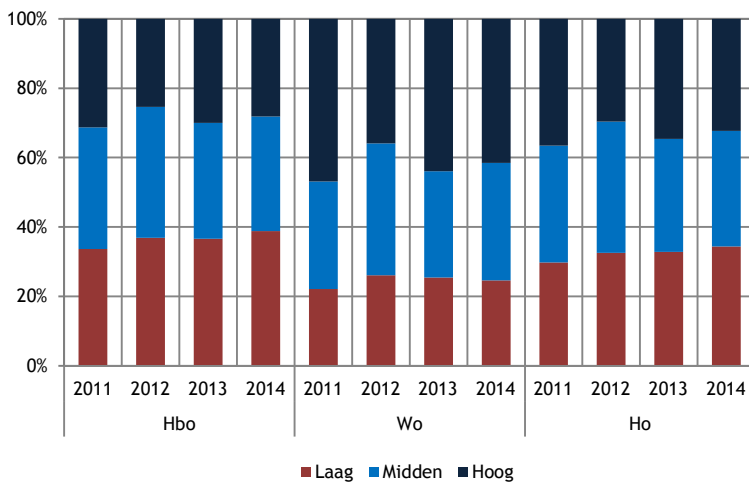

Figuur 2.9: Leeftijdsofbouw voltijd-bachelor in % (bron: 1CHO)

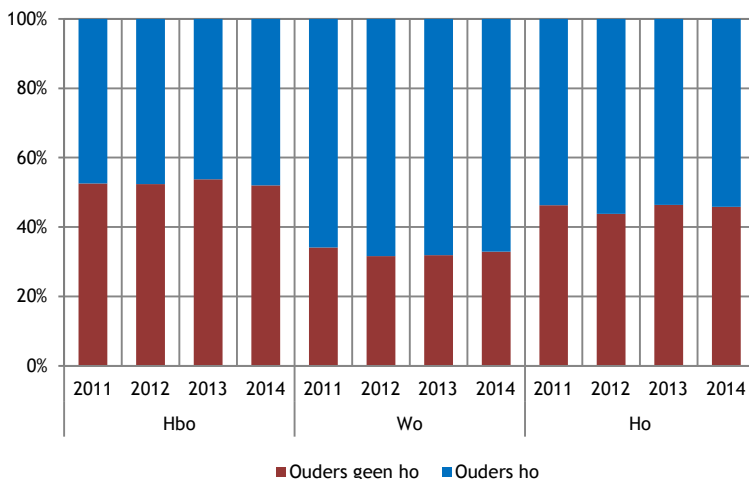
De grafiek hiernaast toont de leeftijdsopbouw van de voltijd bachelorinstroom. Sinds 2010 is de verdeling wat betreft leeftijd grotendeels gelijk gebleven. Het aandeel 19-minners is het grootst in het wo en blijft stabiel op 86 procent; in het hbo is dit aandeel 60 procent. De groep studenten van twintig tot 29 jaar is het grootst in het hbo en blijft stabiel op 36 procent; in het wo maakt deze groep circa veertien procent van de studentenpopulatie uit.

Figuur 2.10: Bachelors in hbo (%) naar leeftijdsopbouw en opleidingsvorm t.o.v. totale hbo bachelorinstroom (bron: 1CHO)

Figuur 2.11: Eerstejaars voltijd bachelors (%) naar SES, berekend o.b.v. eigen oordeel én o.b.v. indicatoren ouders (bron: Studentenmonitor)

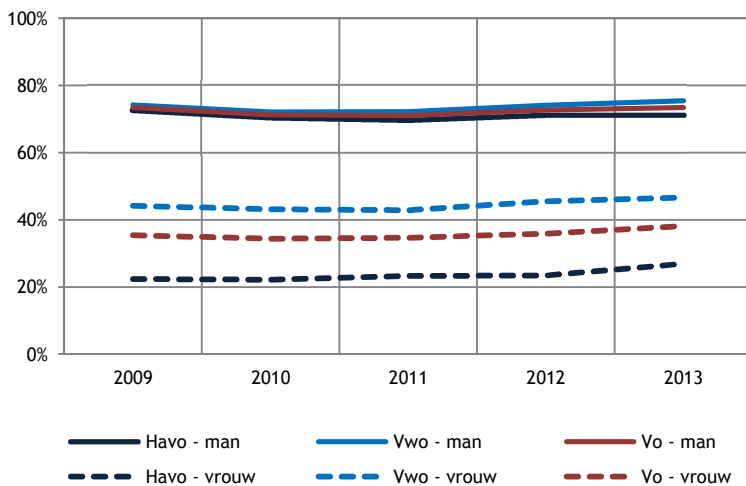

Figuur 2.12: Eerstejaars voltijd bachelors (%) naar opleidingsniveau ouders (bron: Studentenmonitor)

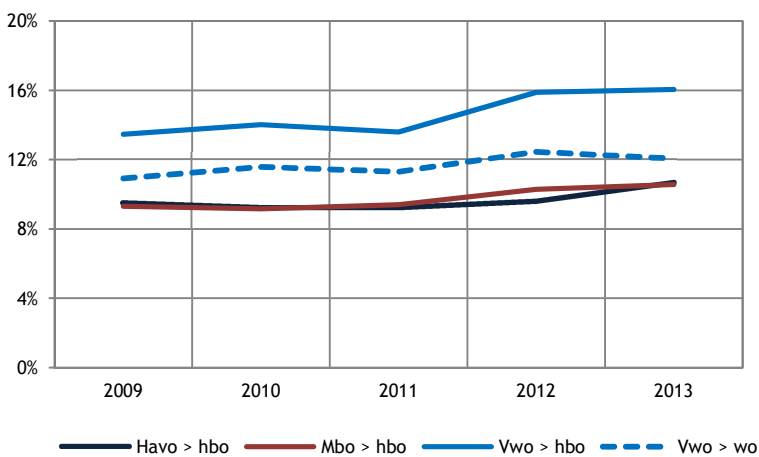
Uit voorgaande grafiek bleek de leeftijdsopbouw van eerstejaars bachelorstudenten in het hbo gevarieerd te zijn. Wanneer deze groep naar onderwijsvorm wordt uitgesplitst, valt op dat de 19-minners voornamelijk in voltijd studeren. Oudere studenten kiezen daarentegen vaker voor een studie in deeltijd of duale studie. In de groep studenten van twintig tot 29 jaar stijgt het aandeel voltijdstudenten sinds 2010 van 86 naar 92 procent. Opvallend is dat in de groep 30-plussers voltijdstudenten in de minderheid zijn (ca. 15%). Ongeveer 80 procent van deze studenten studeert in deeltijd, tegenover circa zes procent van de studenten die duaal studeren.

De SES van studenten verschilt tussen hbo en wo. In het hbo is er een groter aandeel studenten met een lage SES: dit aandeel is sinds 2011 toegenomen van 33 naar 39 procent: in het wo van 22 naar 25 procent: sinds vorig jaar zet de stijging in het hbo zich door; in het wo stabiliseert het percentage studenten met een lage SES zich. Het aandeel studenten met een hoge SES is groter in het wo (sinds 2011 gedaald van 47 naar 42%) dan in het hbo (van 31 naar 28%). In het hbo begint er een redelijk gelijke verdeling van studenten over de SES-groepen te ontstaan, terwijl in het wo vier van de tien studenten een hoge SES heeft.

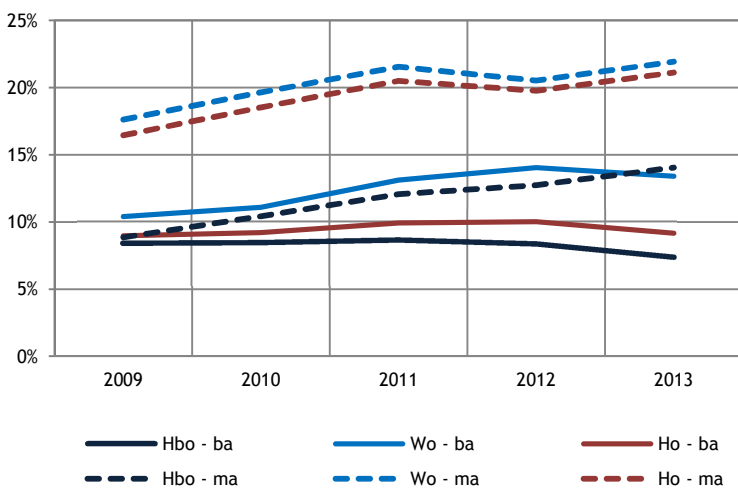
Het beeld dat hierboven is geschetst, komt ook terug in de hiernaast gepresenteerde grafiek. Studenten in het wo hebben vaker ouders die een opleiding in het hoger onderwijs hebben genoten in vergelijking met studenten in het hbo (in 2014 67% versus 48%). In het hoger onderwijs in het algemeen is meer dan de helft van de studenten afkomstig uit een gezin waarin (één van) de ouders een opleiding in het hoger onderwijs (heeft) hebben genoten.

Figuur 2.13: Percentage gediplomeerden met bètaprofiel in het vo die direct doorstromen naar ho en kiezen voor een bètastudie naar eindexamenjaar, geslacht en soort vo t.o.v. alle vo-diploma's met bètaprofiel die naar het ho gaan (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.14: Voltijd bachelors (%) met tussenjaar na vo/mbo t.o.v. directe doorstromers binnen die doelgroep naar ho-instroomjaar (bron: 1CHO)

Figuur 2.15: Buitenlandse studenten (instroom) voltijd, deeltijd en duaal (%) naar type ho en soort ho t.o.v. totale bachelor- c.q. masterinstroom (bron: 1CHO)

2.5 Kiezen voor bèta in de bachelor

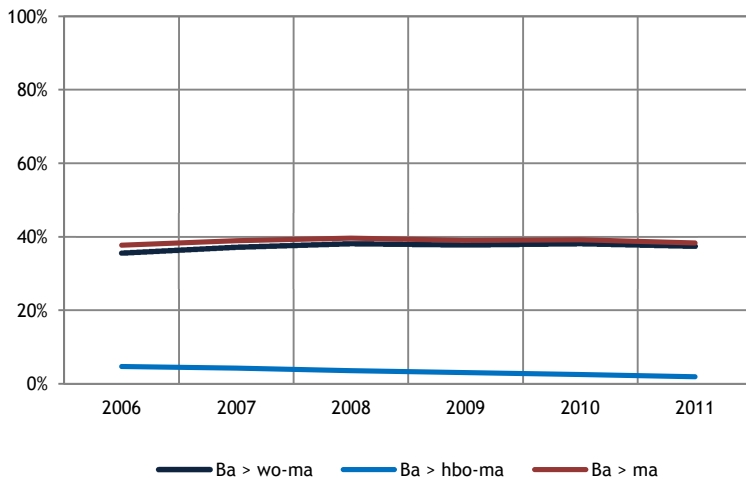
Van de mannen met een bètaprofiel in het vo die direct doorstromen naar het ho kiest 73 procent voor een bètastudie, terwijl bij de vrouwen 38 procent kiest voor een bètastudie. Voorts blijkt dit verschil tussen mannen en vrouwen minder sterk aanwezig te zijn in het vwo (75% versus 47%). In het hbo kiest 27 procent van de vrouwen met een bètaprofiel in het vo tegenover 71 procent van de mannen met een bètaprofiel in het vo voor een bètastudie. Sinds 2009 is deze situatie miniem veranderd: er is een lichte stijging waar te nemen, die voor vrouwen iets groter is dan voor mannen.

2.6 Het nemen van een tussenjaar

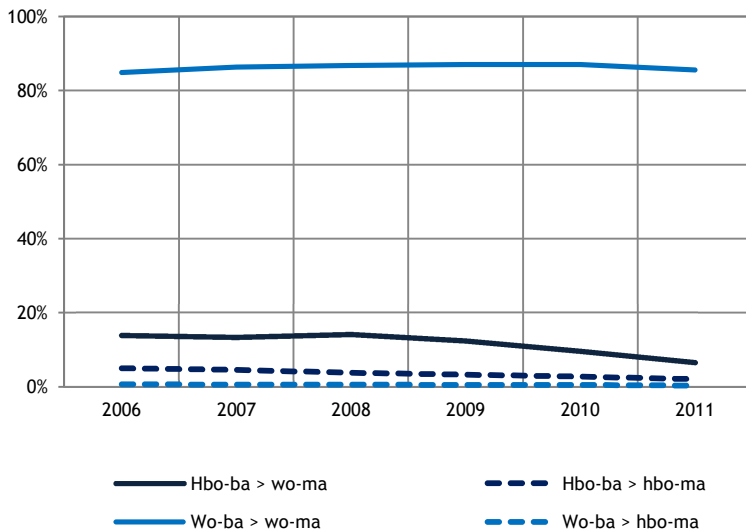
De grafiek hiernaast toont de proportie doorstromen na één jaar en de directe doorstromen (de groepen die later instromen zijn buiten beschouwing gelaten). Het betreft hier alleen studenten die doorstromen naar het ho. In totaal tien procent nam in 2013 één tussenjaar; in 2009 was dit acht procent. De vwo-groep die na één tussenjaar doorstroomt naar het hbo is (verhoudingsgewijs) groter dan alle overige groepen (13% in 2009 en 16% in 2013). De groep mbo en havo die na één tussenjaar instroomt blijft in vergelijking met de directe instroom gelijk. Leerlingen met één tussenjaar zijn vaker vrouw of westers allochtoon en kiezen minder vaak voor bèta.

2.7 Buitenlandse studenten

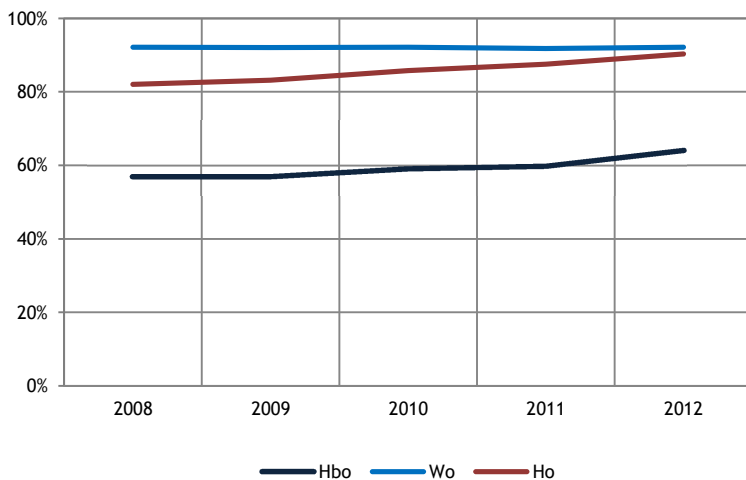
De grafiek hiernaast toont het percentage buitenlandse studenten ten opzichte van de totale instroom in de bachelor- en masterfase. Het betreft hier alle studenten die voor het eerst instromen in een bachelor of in een master met een buitenlandse vooropleiding, een vooropleiding in de categorie 'overig' of 'onbekend' met een niet-Nederlandse nationaliteit. Het aandeel buitenlandse studenten in de hbo-bachelor neemt af. In het wo is er sinds 2009 een toename van bachelorstudenten uit het buitenland (van 10% naar 14%); in het laatste jaar blijft het stabiel. In de masterfase bestaat een groter deel van de instroom uit buitenlandse studenten. Dit stijgt bovendien in het hbo (van 9% naar 14%) en in het wo (van 18 naar 22%). Hierdoor is het verschil tussen het hbo en wo voor wat betreft het aandeel buitenlandse studenten sinds 2009 groter geworden.

Figuur 2.16: Voltijdstudenten die doorstromen naar een hbo- of wo-master naar soort ho bachelor (bron: ICHO)

Figuur 2.17: Voltijdstudenten die doorstromen naar een hbo- of wo-master naar soort hoger onderwijs bachelor (bron: ICHO)

Figuur 2.18: Voltijdstudenten die doorstromen naar een (hbo- of wo-)master binnen dezelfde sector naar soort ho bachelor (bron: ICHO)

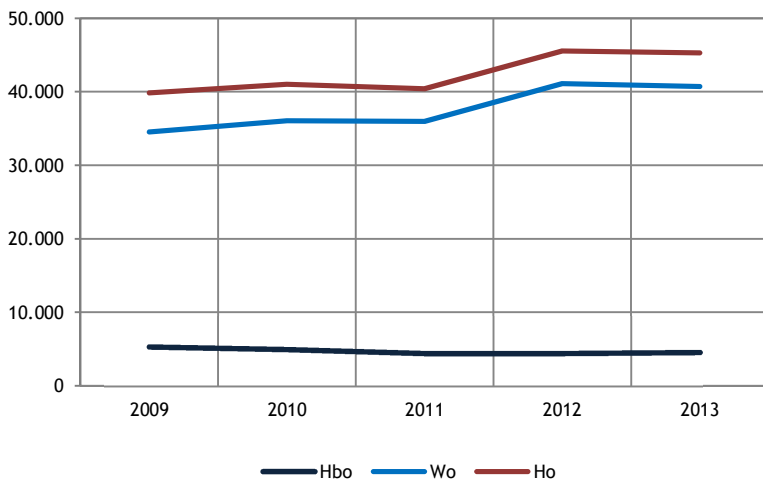
2.8 De doorstroom van bachelor-geplomeerden

De figuur hiernaast toont de doorstroom van bachelor naar master voor hbo- en wo-bachelors. De figuur hierna maakt onderscheid in de doorstroom vanuit hbo of wo. Omdat de doorstroom vaak niet rechtstreeks gebeurt vanwege schakel- of premaster-trajecten, is het jaar 2012 buiten beschouwing gelaten. Het jaar waarin het bachelordiploma is behaald, is hier als uitgangspunt genomen. Van alle bachelors stroomt 40 procent door naar een master. Het aandeel bachelor-geplomeerden dat ingeschreven staat voor een hbo-master is ongeveer vier à vijf procent. Voor een wo-master ligt dat veel hoger: ongeveer 38 procent (hbo- en wo-bachelors samen). Deze percentages blijven redelijk stabiel.

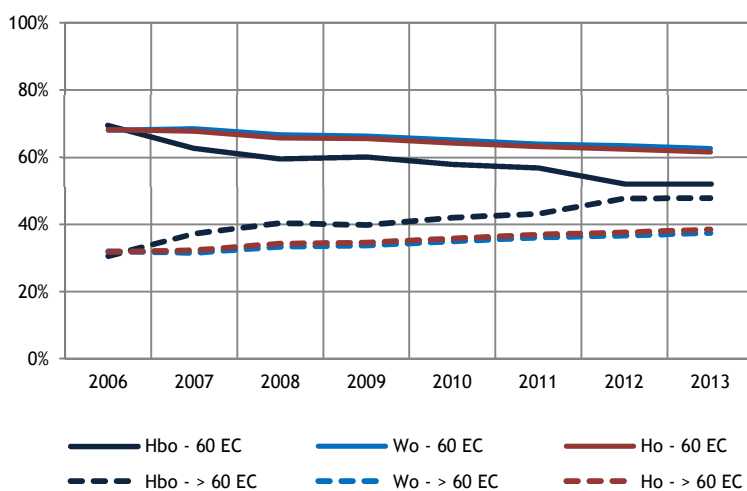
Een uitsplitsing naar het soort hoger onderwijs waarin de bachelor behaald is, laat zien dat de doorstroom van wo-bachelor naar wo-master relatief stabiel is: tussen 85 en 87 procent van de bachelors stroomt door. Voor de doorstroom van hbo-bachelor naar wo-master lijkt er sprake te zijn van een lichte afname (tussen 2006 en 2010 van 14% naar 12%). In hoeverre deze afname zich doorzet of herstelt, is op dit moment moeilijk in te schatten. Veel hbo-bachelors moeten immers een schakeltraject of een premaster volgen alvorens aan een wo-bachelor te beginnen. Het kan hierbij ook gaan om uitgestelde instroom.

Met name in het wo wordt de master gekozen in dezelfde croho-sector als de bachelor. Daar kiest circa 92 procent voor een verwante master en dit aandeel blijft stabiel. In het hbo ligt dit percentage lager, maar neemt met de jaren toe (sinds 2008 van 57 naar 60% in 2011 naar 64% in 2012), mede vanwege de soms niet corresponderende sectorindelingen. Ook hier kan de uitgestelde instroom een rol spelen, waardoor de gegevens voor 2012 op een later tijdstip nog kunnen veranderen.

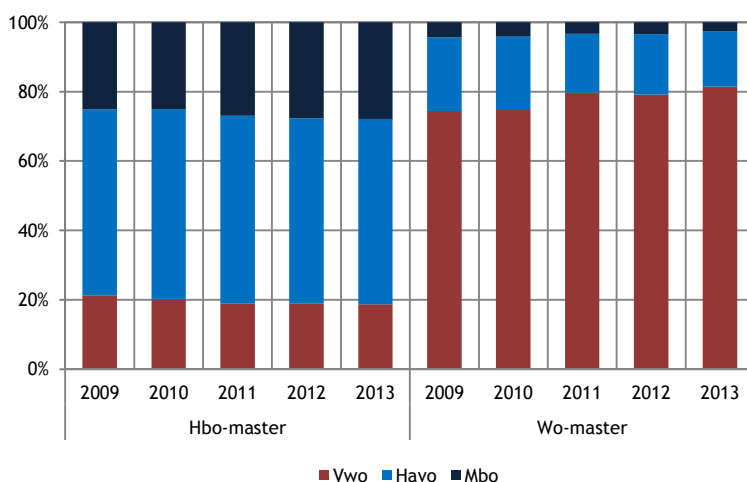

Figuur 2.19: Instroom in een master aan een bekostigde instelling in absolute aantallen (bron: ICHO)

Figuur 2.20: Instroom in de master (%) naar studieduur master - postmasters zijn buiten beschouwing gelaten (bron: ICHO)

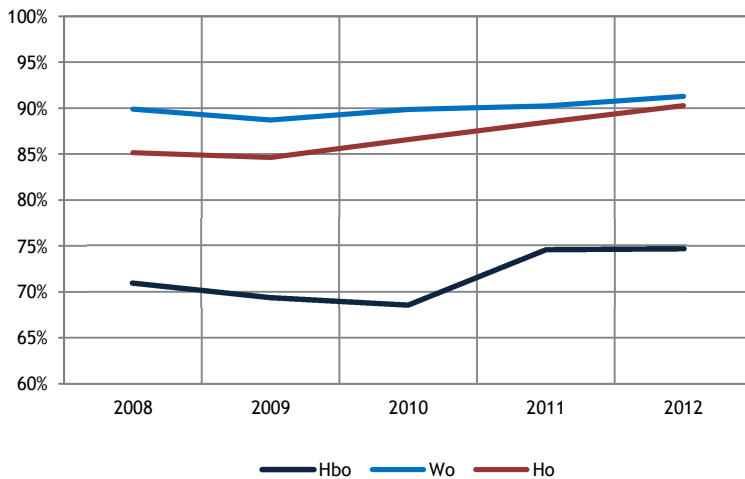
Figuur 2.21: Master-instroom (%) naar vooropleiding (bron: ICHO)

2.9 Instroom in de master

Na een toename van het aantal masterstudenten (in het wo) tussen 2011 en 2012 stabiliseert de instroom zich rond de 40.000 studenten. In het hbo stabiliseert de instroom in de master zich in de laatste jaren rond de 4.500 studenten. Waar in het wo de instroom vijf jaar eerder nog fors lager lag (ca. 35.000 studenten) lag deze in het hbo juist iets hoger (5.300 studenten).

Het merendeel van de wo-masters (63%) volgt een traject dat één jaar duurt (60 EC). Het betreft hier de sectoren economie, recht, gedrag en maatschappij en taal en cultuur. Dit aandeel neemt af (van 66% naar 63%) ten gunste van de meerjarige masters. Deze zijn in het wo veelal bètastudies, studies gezondheidszorg of researchmasters. Het aandeel van deze meerjarige masters (over alle jaren 37%) is sinds 2006 licht toegenomen. Dit heeft onder andere te maken met het grotere aanbod van meerjarige wo-masters. Ook in het hbo neemt het aandeel eenjarige masterstudenten af (van 60 naar 52%). Steeds meer studenten in een hbo-master volgen een traject van méér dan 60 EC. Dit zijn masters in de sectoren zorg en taal en cultuur, terwijl de eenjarige masters voornamelijk tot de sector onderwijs behoren.

In de grafiek hiernaast is een selectie gemaakt van studenten uit de drie belangrijkste vooropleidingen: havo, mbo en vwo. De masterdeelname in het wo is het hoogst onder studenten met een vwo-vooropleiding (81%). Het aandeel studenten met een havo-achtergrond dat een wo-master gaat doen, is afgenomen van 21 procent in 2009 naar zestien procent in 2013. In de hbo-master zitten relatief veel studenten (53%) met een havo-achtergrond; 28 procent heeft een mbo-achtergrond en 19 procent een vwo-achtergrond. De wo-masterdeelname van studenten met een mbo-achtergrond is daarentegen zeer beperkt (3%).

Figuur 2.22: Studenten met een bachelordiploma in bètadomein (%) die doorstromen naar een master in bètadomein naar soort ho in bachelor naar laatste bachelorjaar (bron: 1CHO)

2.10 Kiezen voor bèta in de master

Het bètaverlies in de doorstroom van bachelor naar master is tien procent. Vooral voor studenten in het wo is het verlies gering; het aandeel dat doorstroomt naar een master blijft stabiel op ongeveer 91 procent; dat betekent een verlies van negen procent. In het hbo is er, na een afname van de doorstroom in 2010 naar 69 procent, een stijging waar te nemen naar 75 procent in 2012. Waar er bij de instroom in de bachelor nog een relatief groter bètaverlies waar te nemen was, blijkt nu dat studenten die eenmaal een bachelor in het bètadomein hebben gekozen hun studie in de masterfase vaak in het bètadomein zullen vervolgen.

2.11 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een analyse gemaakt van doorstroom van voortgezet naar hoger onderwijs, van de instroom in het hoger onderwijs, van de doorstroom van bachelor naar master en van de instroom in de master. Deze laatste paragraaf geeft een samenvatting van de belangrijkste resultaten op basis van de eerder geformuleerde onderzoeksvragen.

In hoeverre blijft de grootte en de samenstelling van de groep doorstromers vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in het hoger onderwijs gelijk na invoering van de maatregelen?

Het aantal directe doorstromers vanuit het mbo, havo en vwo is sinds vorig jaar toegenomen met (totaal) vijf procentpunten. Gezien de plannen voor invoering van het studievoorschot vanaf het aankomende collegejaar zijn studenten wellicht geneigd om vaker direct door te stromen. Volgend jaar zal bekend zijn hoe groot de groep is die de doorstroom heeft uitgesteld met één jaar, op basis waarvan we kunnen concluderen of het studievoorschot al dan niet heeft geleid tot een verandering in de omvang en aard van de instroom. Het aandeel doorstromers van vwo naar hbo is stabiel gebleven. De totale bachelorinstroom is ten opzichte van 2012 met acht procent gestegen (10% in het wo, 7% in het hbo). De instroom in bachelors in het hbo bestaat voor iets meer dan de helft uit havisten en voor 30 procent uit mbo'ers: deze verhouding is in de loop der jaren stabiel gebleven. Hoewel de directe doorstroom van vwo-geplundeerden naar het hoger onderwijs toegenomen is, is het aandeel studenten met een vwo-diploma in de totale bachelorgroep iets gedaald. Dit komt door een grotere diversiteit van de instroom uit andere vooropleidingsgroepen. Het aandeel van studenten met mbo-4 in de hbo-bachelor is voor het eerst (sinds een daling tussen 2009 en 2012) gestegen (van 39% in 2012 naar 44% in 2013). Meer mannen dan vrouwen uit mbo-4 kiezen voor het hbo. Overigens is de doorstroom van mbo-4 naar hbo het hoogst voor degenen met een diploma mbo-economie: naast uiteraard een studie economie kiezen zij ook vaak voor een hbo-studie gedrag en maatschappij of techniek.

Verandert de samenstelling van de studentenpopulatie wanneer we kijken naar leeftijdsopbouw?

De leeftijdsopbouw van de voltijd bachelorinstroom is het minst gevarieerd in het wo: 86 procent is 19 jaar of jonger. In het hbo daarentegen is 62 procent negentien jaar of jonger. Kijken we naar de totale bachelorinstroom in het hbo (incl. deeltijd en duaal) dan zijn het met name de oudere studenten die deze trajecten volgen. In de groep hbo-studenten van 30 jaar of ouder is nog maar vijftien procent als voltijdstudent ingeschreven. Acht op de tien hbo-studenten van dertig jaar of ouder studeert in deeltijd; zes procent studeert duaal.

Verandert de samenstelling van de studentenpopulatie wanneer we kijken naar de sociaal-economische status?

De SES van studenten verschilt tussen het hbo en het wo. In het hbo heeft in 2014 39 procent van de studenten een lage SES tegenover 25 procent van de studenten uit het wo: in de laatste vier jaar is dit aandeel licht toegenomen. In het hbo is de onderverdeling van studenten naar SES (laag - midden - hoog) redelijk gelijk verdeeld: in het wo heeft 40 procent van de studenten een hoge SES. Zij hebben ook vaker ouders die een opleiding in het hoger onderwijs hebben genoten (67% tegenover 48% van de hbo-studenten). Er lijkt dus sprake te zijn van een intergenerationele overdracht van onderwijsniveau die deels milieubepaald is, en dan met name in het wo. Het hbo vervult meer dan het wo een emancipatoire functie: sociale klimmers komen vaker terecht in het hbo.

Vermijden studenten 'moeilijke' studies (ook in de doorstroom van bachelor naar master)?

Bij de instroom in het hoger onderwijs kiezen mannen met een bètaprofiel vaker voor een bètastudie (73% tegenover 38% van de vrouwen). Voor voormalige vwo'ers is dit verschil kleiner (77% versus 48%) dan voor havisten (71% versus 27%). In vergelijking met de instroom in het hoger onderwijs is in de doorstroom van bachelor naar master het bètaverlies een stuk kleiner (90% in het wo versus 75% in het hbo).

Verandert de groep leerlingen die één tussenjaar neemt?

Het zijn vooral vwo'ers die tot het nemen van een tussenjaar besluiten: binnen deze groep gaat het dan vooral om de studenten die doorstromen naar het hbo (16% van alle studenten die doorstromen van vwo naar hbo in 2013 nam één tussenjaar). De aandelen mbo'ers en havisten die besloten tot het nemen van één tussenjaar waren en zijn nagenoeg gelijk. Voorts valt op dat de leerlingen die een tussenjaar nemen vaker vrouw zijn, vaker westers allochtoon en relatief minder vaak voor een bètastudie kiezen.

Hoe ontwikkelt zich het aantal buitenlandse studenten?

Het aandeel buitenlandse bachelorstudenten in het hbo neemt af, terwijl het aandeel in het wo juist is toegenomen. In de masterfase is een groter aandeel van de studenten uit het buitenland afkomstig. Dit aandeel is bovendien in de loop der jaren toegenomen (iets sterker in het hbo dan in het wo).

Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?

Na een toename van het aantal masterstudenten (in het wo) tussen 2011 en 2012 stabiliseert de instroom zich rond de 40.000 studenten. In het hbo stabiliseert de instroom in de master zich in de laatste jaren rond de 4.500 studenten. Waar in het wo de instroom vijf jaar eerder nog aanzienlijk lager lag (ca. 35.000 studenten), lag deze in het hbo juist iets hoger (5.300 studenten). De masterstudenten volgen voornamelijk masters van anderhalf jaar of korter (71% in het hbo en 63% in het wo). In de wo-master zijn studenten met een vwo-opleiding ruim in de meerderheid; in de hbo-master geldt dit voor havisten en in iets mindere mate voor masterstudenten met een mbo-vooropleiding. Het percentage dat doorstroomt vanuit de wo-bachelor naar de wo-master blijft stabiel, rond 87 procent. Er is een lichte afname in het aandeel hbo-bachelors dat voor een wo-master kiest. In hoeverre het hier gaat om een duurzame afname of om een afname die te maken heeft met uitgestelde masterkeuze vanwege bijvoorbeeld schakelprogramma's of premasters, is niet met zekerheid te zeggen. Wo-studenten kiezen nagenoeg altijd voor een verwante master. Bijna twee van de drie wo-masters volgen een eenjarige master; dit neemt iets af ten gunste van meerjarige masters (bètastudies, masters in de gezondheidszorg of researchmasters). De toename van studenten in meerjarige masters in het wo heeft eveneens te maken met het grotere aanbod. Overigens daalt ook in het hbo het percentage studenten in een meerjarige master licht (m.n. in de sector onderwijs); dit gaat gepaard met een lichte stijging van studenten in meerjarige hbo-master (m.n. gezondheidszorg en taal en cultuur).

3 Studiekeuzeproces

3.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk staat het studiekeuzeproces centraal. Onderdeel van de beleidsmaatregelen is bijvoorbeeld de invoering van de studiekeuzecheck in 2014. Hogescholen en universiteiten bieden studenten na hun aanmelding activiteiten aan om te bezien of hun studiekeuze de juiste is. Dit maakt onderdeel uit van het studiekeuzeproces en zal naar verwachting ertoe bijdragen dat studenten zich beter voorbereiden op hun studiekeuze, daarmee een betere keuze maken en een verkeerde studiekeuze ook minder vaak opvoeren als reden voor uitval. De Startmonitor Hoger Onderwijs en de Studentenmonitor Hoger Onderwijs vormen de basis van deze analyses. De volgende vragen komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- 3_1 Verandert het aantal aanmeldingen per student?
- 3_2 Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest?
- 3_3 Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?
- 3_4 Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten?
- 3_5 Kiezen studenten vaker een studie met een betere baankans?
- 3_6 Welke ervaringen zijn er tot dusver met de studiekeuzecheck, konden studenten zich vinden in het advies en heeft deze bijgedragen aan een goede studiekeuze?

3.2 Data en definities

Voor de beantwoording van de vragen in dit hoofdstuk is - met uitzondering van vraag 5 die vanuit de Studentenmonitor is beantwoord - gebruikgemaakt van data uit zes jaar Startmonitor: studiejaar 2009-2010 (weergegeven als 2009); 2010-2011 (weergegeven als 2010), 2011-2012 (weergegeven als 2011), 2012-2013 (weergegeven als 2012), 2013-2014 (weergegeven als 2013) en 2014-2015 (weergegeven als 2014). Deze jaren omvatten (met uitzondering van 2014) drie metingen per jaar, van de start tot het einde van het eerste studiejaar. Op basis hiervan kan een relatie worden gelegd tussen studiekeuze en studieuitval. Van de meting 2014-2015 is alleen de septembermeting gebruikt, omdat dit meetjaar nog loopt.

De Startmonitor is een initiatief van ResearchNed. De Startmonitor is een landelijk onderzoek dat sinds studiejaar 2008-2009 jaarlijks wordt uitgevoerd. Het onderzoek volgt instromende studenten tijdens hun eerste studiejaar in het hoger onderwijs. De Startmonitor brengt verschillen tussen aanmeldingen en inschrijvingen, het gebruik van voorlichtingsmateriaal en het studiekeuzeproces in kaart en inventariseert hoe studenten hun plek vinden in hun opleiding en of hun eerste jaar naar tevredenheid verloopt. De Startmonitor is bij uitstek een instrument dat in staat is om binnen het proces van studiekeuze, start en integratie in de opleiding de determinanten van studiesucces en studieuitval in het eerste studiejaar op te sporen en levert daarmee concrete handvatten op voor beleidsmakers in voortgezet en hoger onderwijs.

In deze monitor worden bij de eerstejaarsstudenten gegevens verzameld op drie cruciale momenten, namelijk de start van het studiejaar (september-oktober); na enkele maanden studie (december-januari) en aan het einde van het eerste studiejaar (juni-juli). Op deze drie momenten wordt aandacht besteed aan de definitieve keuze, gebruik van voorlichtingsmateriaal, motieven en achtergronden van studiekeuze en studiesucces, en studieuitval. Het unieke van deze monitor is dat we aan het eind van het jaar weten welke studenten met hun opleiding zijn gestopt en welke nog studeren en dit kunnen koppelen aan de wijze waarop ze aan hun studie begonnen zijn en hoe ze er tijdens dat eerste jaar zijn 'geland'.

De Startmonitoren die voor deze analyses zijn gebruikt, bevatten gegevens van 16.121 (2009-2010), 17.760 (2010-2011), 21.132 (2011-2012), 18.806 (2012-2013), 20.419 (2013-2014), 17.978 (2014-2015) studenten (in totaal: 112.214). De gegevens zijn gewogen zodat het beeld representatief is voor de landelijke studentenpopulatie.

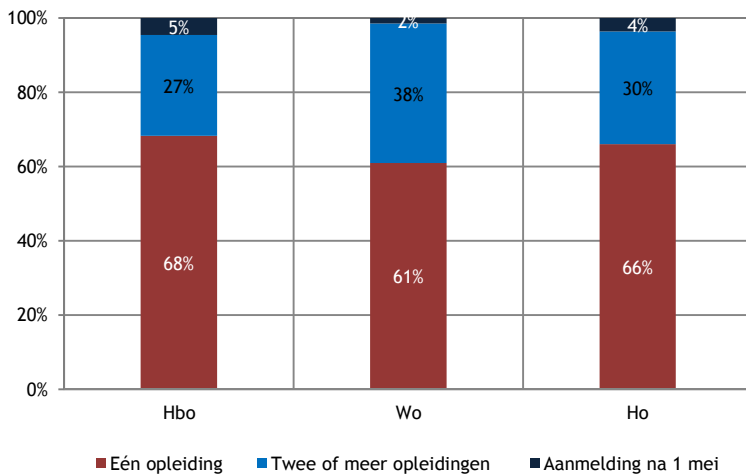
Voor de overzichtelijkheid zijn in dit rapport de studiekeuzemotieven van studenten ingedikt naar drie hoofdcategorieën die qua onderliggende items over de jaren te vergelijken zijn. Deze indeling is gebaseerd op een factoranalyse. Voor deze analyse zijn factorscores berekend (gewogen en gestandaardiseerd). Met deze factorscores kunnen we trends en verschillen tussen doelgroepen inzichtelijk maken.

- a. Inhoudelijke interesse:
  - de opleiding is inhoudelijk interessant;
  - de opleiding sluit aan bij mijn capaciteiten en vaardigheden;
  - beroepsperspectieven spreken aan;
  - het specifieke beroep dat ik hiermee kan gaan uitoefenen spreekt mij aan.
- b. Inrichting van de opleiding:
  - aandacht voor onderzoeksvaardigheden;
  - aandacht voor theoretische grondslagen;
  - verkorte onderwijsroute;
  - mogelijkheden in de studie om praktijkervaring op te doen;
  - ik kan deze opleiding met een redelijke inspanning tot een goed einde brengen.

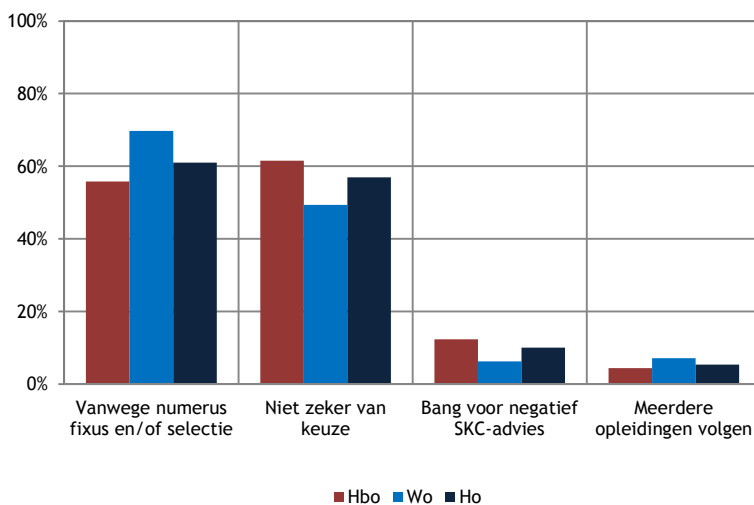
- c. Status van het beroep:
- goede kans op baan;
  - hoog salaris;
  - meer/brede beroepsmogelijkheden;
  - maatschappelijk aanzien.

De mate waarin student en studie bij elkaar passen, de match, is een samengestelde maat. De onderliggende items vormen samen een betrouwbare schaal om te meten hoe passend de studie is (Cronbach's alfa=0,89). De schaal kent waarden tussen één en vijf, waarbij een score van vijf staat voor een optimale match en een één voor een slechte match tussen studie en student. Indien de gemiddelde score op alle items hoger is dan 3,4 spreken we van een goede tot zeer goede match. De schaal is gebaseerd op de volgende vragen:

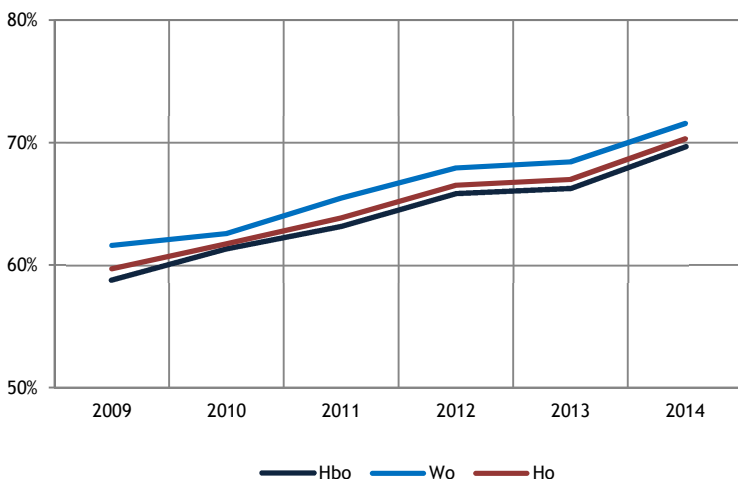
- deze opleiding is helemaal mijn eigen keuze;
- deze opleiding past perfect bij mijn interesses;
- deze opleiding past perfect bij mijn capaciteiten/vaardigheden;
- de beroepen die ik hierna kan uitoefenen passen perfect bij mijn interesses;
- de beroepen die ik hierna kan uitoefenen passen perfect bij mijn capaciteiten/vaardigheden;
- ik heb een heel goed beeld van wat voor werk en carrière ik na mijn opleiding wil;
- ik ben zeer gemotiveerd om deze opleiding met succes af te ronden;
- ik heb geen enkele twijfel over de juistheid van mijn opleidingskeuze;
- door deze opleidingskeuze zie ik mijn toekomst met vertrouwen en optimisme tegemoet.

Figuur 3.1: Aantal aanmeldingen per student bij Studielink, op 1 mei (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)

Figuur 3.2: Redenen voor meer dan één aanmelding in Studielink (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting) (SKC=studiekeuzecheck)

Figuur 3.3: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos (bron: Startmonitor 2009-2014)

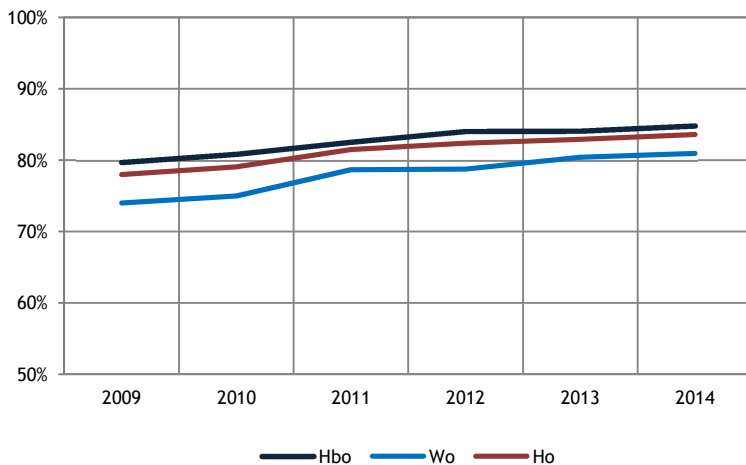
3.3 Aanmeldingen en inschrijvingen

Van alle starters in het hoger onderwijs in het studiejaar 2014-2015 meldde slechts vier procent (gebaseerd op de steekproef van de Startmonitor) zich voor aan ná 1 mei. De meerderheid van de studenten (hbo: 68%, wo 61%) meldde zich (vóór 1 mei) voor één opleiding; 30 procent meldde zich aan voor meer dan één opleiding (hbo: 27%, wo: 38%). In zowel hbo als wo schrijven vrouwen zich vaker in voor meer dan één opleiding dan mannen. De mbo-hbo- doorstromers en allochtone studenten schrijven zich het vaakst voor één opleiding in. Vrijwel alle studenten startten de studie van hun eerste keuze (niet in figuur, hbo: 95%, wo: 93%).

Studenten melden zich vooral aan voor meerdere opleidingen uit zekerheid. In het wo spelen ook nog aspecten rondom selectie of numerus fixus een rol om voor meerdere opleidingen aan te melden (wo: 70%, hbo: 56%). In het hbo is de belangrijkste reden dat men nog niet helemaal zeker is van de studiekeuze en nog wat bedenktijd wil. Slechts een klein deel schrijft zich voor meerdere opleidingen in omdat ze ook daadwerkelijk van plan zijn meer dan één opleiding te gaan volgen (hbo: 4%, wo: 7%). Mannen en bètastudenten zijn vaker nog niet zeker van hun keuze en schrijven zich daarom in voor meer dan één opleiding. Vrouwen houden vaker rekening met een negatieve uitkomst van de selectieprocedure, een reden die bij bètastudenten beduidend minder voorkomt.

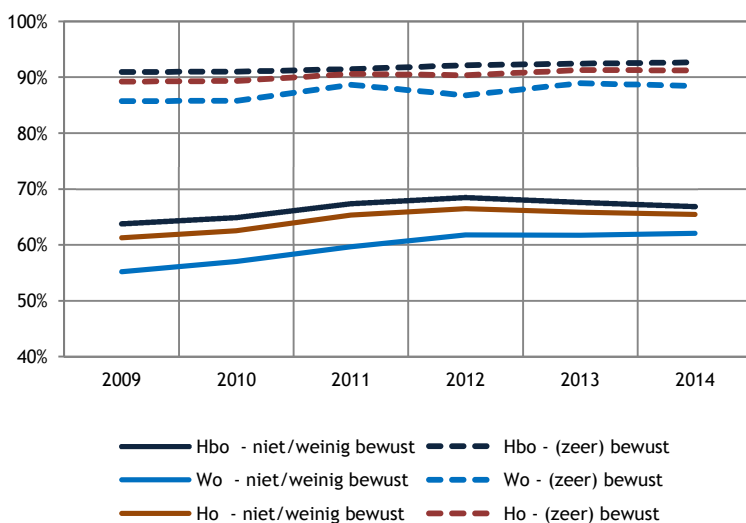
3.4 Bewuste keuze voor een studie

Studenten kiezen ten opzichte van eerdere jaren steeds bewuster voor een studie. De trend bleef tussen 2012 en 2013 even stabiel, maar neemt in huidig studiejaar opnieuw toe. In 2014 meldt gemiddeld 70 procent van de studenten (hbo: 70%, wo: 72%) goed na te hebben gedacht over de keuze voor de opleiding. Dat geldt voor vrouwen sterker dan voor mannen. Studenten met vwo of mbo hebben beter over hun keuze nagedacht dan havisten. Ook autochtone studenten hebben in vergelijking met allochtone studenten een meer bewuste keuze gemaakt. Het percentage studenten dat bewust voor een studie kiest neemt toe naarmate de SES van de student stijgt. Mogelijk hebben de invoering van de 1 mei maatregel, de studiekeuzecheck en andere overheidsmaatregelen een rol gespeeld bij de stijging van de bewuste studiekeuze.

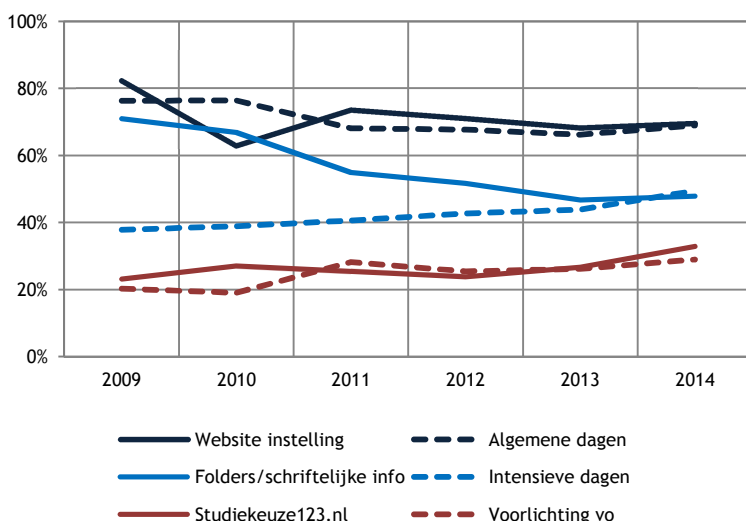
Figuur 3.4: Percentage studenten dat een goede match ervaart met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2014)

Het percentage studenten dat een goede match ervaart met de opleiding stijgt licht: in het hbo van 84 naar 85 procent, in het wo van 80 naar 81 procent. Er is sinds 2009 een duidelijk stijgende lijn te zien. In het hbo ervaren studenten een betere match met de opleiding dan in het wo. De ervaren match is daarnaast iets minder goed bij mannen, allochtone studenten, studenten met een functiebeperking en bètastudenten.

Figuur 3.5: Percentage studenten dat een goede match ervaart, naar al dan niet bewuste studiekeuze (bron: Startmonitor 2009-2014)

Er is een sterke relatie tussen het bewust voor een studie kiezen en de match die studenten bij hun opleiding ervaren. Studenten die niet of nauwelijks over hun studiekeuze hebben nagedacht, vinden deze opleiding uiteindelijk veel minder uitgesproken bij zich passen. Dat verschil is 26 procentpunt in het wo: van de bewuste kiezers ervaart 88 procent een goede match, onder de niet-bewuste kiezers geldt dat voor 62 procent. In het hbo liggen deze percentages respectievelijk op 93 en 67 procent (eveneens 26 ppnt).

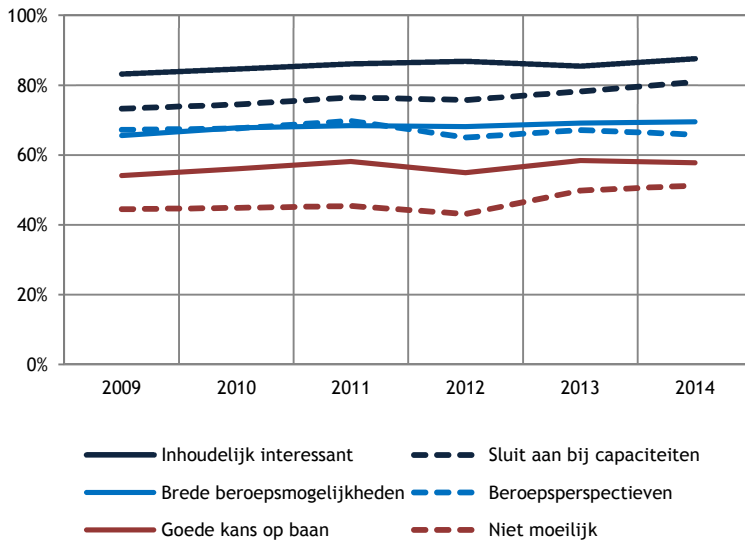
Figuur 3.6: Zes belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2014)

3.5 Studiekeuzeoriëntatie

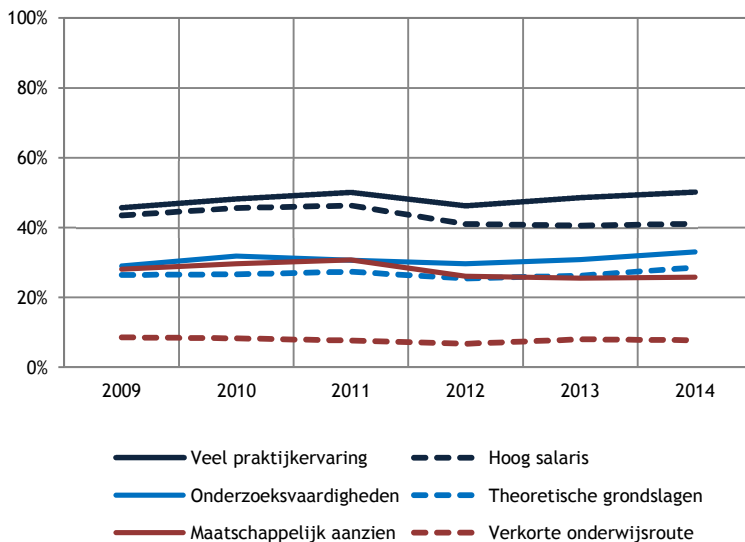
Om een studiekeuze te maken raadplegen studenten drie (hbo) à vier (wo) bronnen (niet in figuur). Ze halen hun informatie vooral op websites van instellingen (70%) of op algemene voorlichtingsdagen (69%). Het gebruik van folders en ander schriftelijk materiaal neemt af (van 71% in 2009 naar 48% in 2014). Het aantal studenten dat zich oriënteert door het volgen van intensieve voorlichtingsdagen neemt toe, evenals het gebruik van Studiekeuze123.nl. De meeste bronnen zijn vaker geraadpleegd door studenten in wo dan in hbo. Hbo-studenten informeren vaker direct bij de instelling en bezoeken vaker instellingswebsites. Het gebruik van Studie in Cijfers (niet in figuur) dat aangeboden wordt vanaf 2013 is gestegen van vier (2013) naar negen procent (2014).

Ook geven studenten vaker aan bewust gekozen te hebben als zij zich breed oriënteerden. Bovendien blijkt uit onderzoek van ResearchNed in opdracht van de VO-raad dat vooral ook de intensiteit van LOB-activiteiten in het voortgezet onderwijs in belangrijke mate bijdraagt aan een goede studiekeuze en de uitvalkans verkleint.

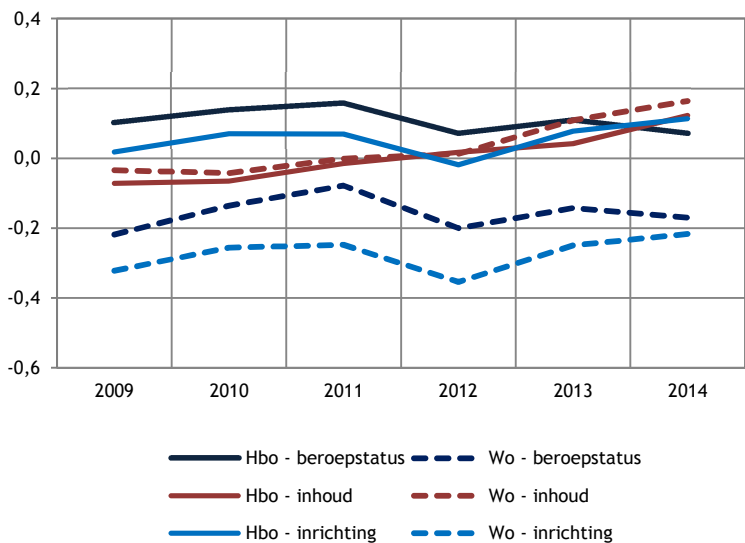

Figuur 3.7: Belangrijkste keuzemotieven: aandeel voor wie de motieven een (grote) rol speelden (bron: Startmonitor 2009-2014)

Figuur 3.8: Zes minst belangrijke studiekeuzemotieven van eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2014)

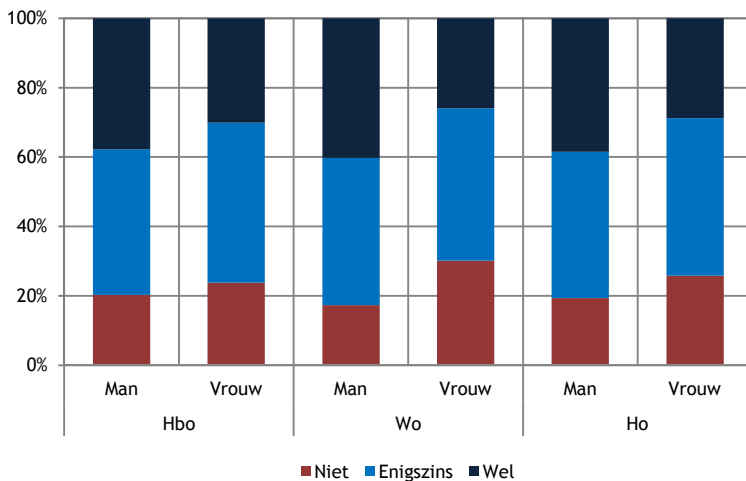
Figuur 3.9: Studiekeuzemotieven, factorscores (bron: Startmonitor 2009-2014)

3.6 Studiekeuzemotieven

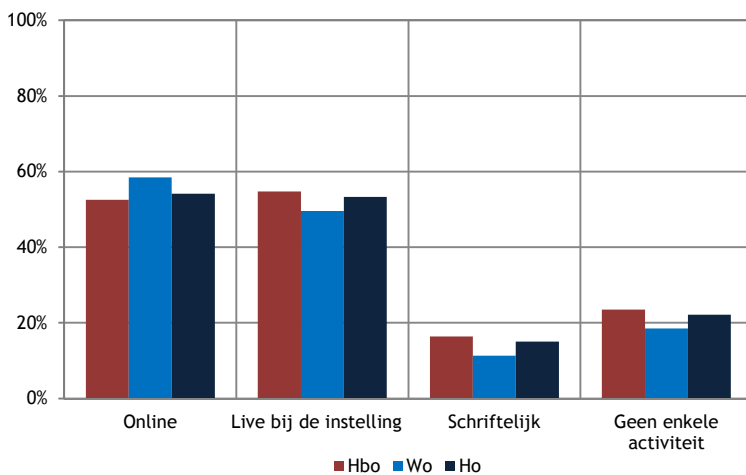
De meeste studenten kiezen een studie omdat deze hen inhoudelijk aanspreekt (88% in 2014). Daarnaast vindt een meerderheid van studenten het belangrijk dat de opleiding aansluit bij hun capaciteiten (81%), dat de beroepsmogelijkheden breed zijn (69%) en de beroepsperspectieven goed (66%). Ook vindt een kleine meerderheid het belangrijk dat de studie een goede kans op een baan biedt (58%). Het feit dat de opleiding niet te moeilijk is, speelt voor de helft van de studenten een (grote) rol. Dat percentage is na jarenlang nagenoeg stabiel te zijn geweest (rond de 45%), sinds 2013 voor het eerst gestegen naar zo'n 50 procent. De keuze voor een niet te moeilijke studie en het aansluiten bij de eigen capaciteiten, stijgen eveneens licht.

Minder belang hechten studenten aan het op kunnen doen van praktijkervaring (50%), een hoog salaris (41%), de aandacht voor onderzoeksvaardigheden (33%) en theoretische grondslagen (29%), en voor het maatschappelijk aanzien dat een opleiding oplevert (26%). Veruit het minst vaak hechten de eerstejaars belang aan het desgewenst kunnen volgen van een verkorte variant van de opleiding (8%). De meeste van deze studiekeuzemotieven zijn nagenoeg stabiel over de afgelopen zes jaar. Wel zien we een lichte stijging van het percentage studenten dat veel praktijkervaring in een opleiding belangrijk vindt alsook in het percentage dat hecht aan de aandacht die er is voor onderzoeksvaardigheden en theoretische grondslagen.

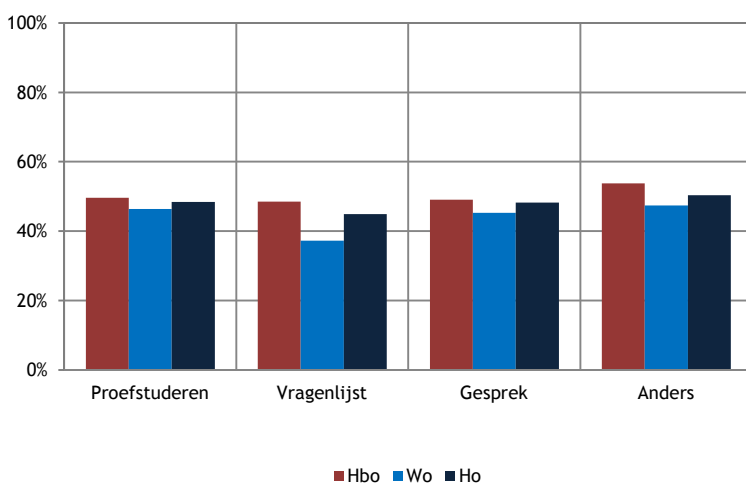
Met behulp van drie schalen die op basis van de onderliggende motieven geconstrueerd zijn (zie inleiding) is het mogelijk om trends en verschillen meer inzichtelijk te maken. Het gemiddelde van de totale groep ligt op 0. De uitkomsten laten zien dat er verschillen zijn tussen hbo- en wo-studenten. Hbo-studenten scoren op twee van de drie motieven hoger dan wo-studenten. In het hbo speelden bij de studiekeuze de beroepsstatus en de inrichting van de opleiding sterker een rol dan in het wo. De inhoud van een opleiding wordt door wo-studenten iets belangrijker gevonden. Ten opzichte van vorig jaar zien we een toenemend belang van inhoudelijke motieven en motieven die te maken hebben met de inrichting van de opleiding, en een afname van het belang van beroepsstatus.

Figuur 3.10: Mate waarin eerstejaars baankansen laten meewegen bij hun studiekeuze naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2014)

Figuur 3.11: Wijze waarop studenten hebben deelgenomen aan studiekeuzecheck-activiteiten (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)

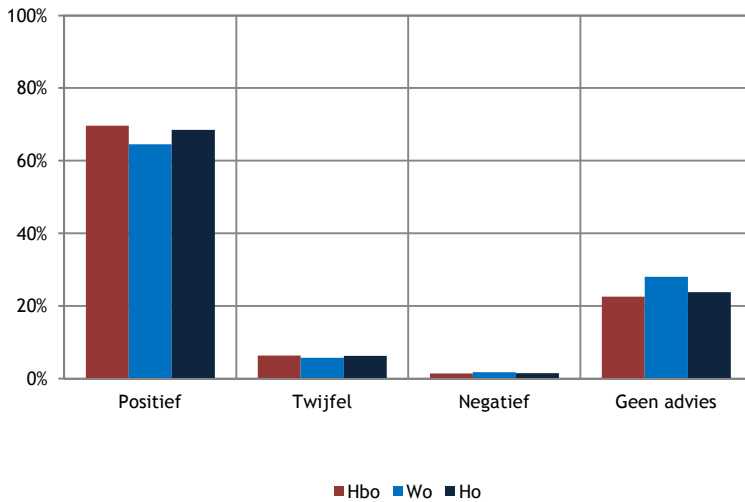
Figuur 3.12: Percentage dat vindt dat SKC-/matchingsactiviteiten hebben bijgedragen aan goede studiekeuze, naar type activiteit (bron: Studentenmonitor 2014)

In de Studentenmonitor is gevraagd naar de mate waarin eerstejaars de kansen die een opleiding hen op de arbeidsmarkt gaat bieden, hebben laten meewegen bij hun keuze voor een studie. De meerderheid van studenten geeft aan dit in elk geval enigszins te hebben gedaan. Het minst geldt dit voor vrouwelijke wo-studenten: één op de drie heeft dit niet mee laten wegen in hun keuze. Voor meer mannen dan vrouwen speelden baankansen enigszins tot zeker een rol bij hun studiekeuze. Het verschil tussen mannen en vrouwen is in het wo groter (verschil van 14 ppnt.) dan in het hbo (verschil van 4 ppnt.). Deze vraag is in 2014 voor het eerst opgenomen; op dit moment kunnen daarom nog geen trends worden weergegeven.

3.7 Studiekeuzecheck

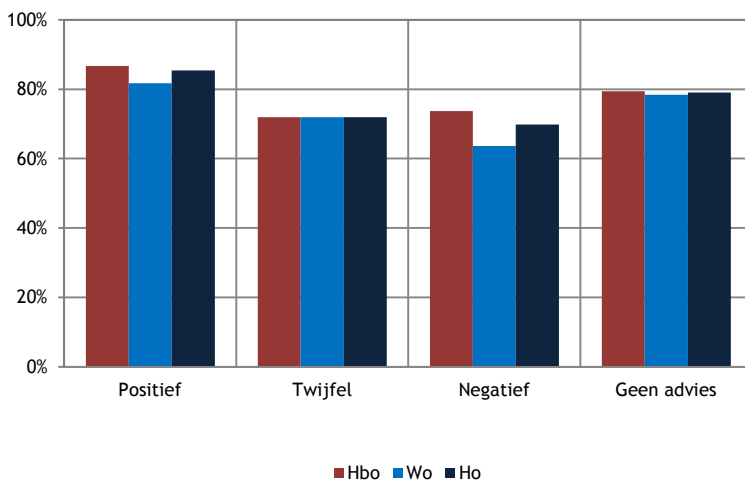
De term studiekeuzecheck (SKC) wordt gebruikt voor alle activiteiten tussen aanmelden en studiestart. De activiteiten leiden tot een studiekeuzeadvies dat in principe niet bindend is (maar kan dat wél zijn voor studenten die zich na 1 mei aanmelden). De studiekeuzecheck is voor het eerst geïntroduceerd voor de huidige groep eerstejaars (samen met de vervoegde aanmelding). De meest recente Startmonitor geeft een eerste inzicht in het succes ervan. Ongeveer een kwart van de eerstejaars in het hbo (23%) heeft er in de aanloop naar de studie geen gebruik van gemaakt, evenals bijna één op de vijf eerstejaars (18%) in het wo. Mannen volgen minder vaak een SKC-activiteit, evenals mbo'ers in het hbo. SKC-activiteiten gebeuren vooral online of 'live' bij de instelling.

In de Studentenmonitor is in het jaar voorafgaand aan de brede invoering van de studiecheck reeds gevraagd naar deelname aan en ervaringen met de SKC-activiteiten, van de eerstejaars van studiejaar 2013-2014 heeft 35 procent (hbo 34%, wo 37%) aan een of meerdere SKC- of matchingsactiviteiten deelgenomen (niet in figuur). Telkens rond de helft van de studenten (hbo-studenten meer dan wo-studenten) geeft aan dat de activiteit positief heeft bijgedragen aan de keuze voor een studie. Wo-studenten zijn daarbij het minst positief wanneer de SKC-activiteit bestond uit het invullen van een vragenlijst.

Niet elke student krijgt een studiekeuzeadvies: in het hbo heeft 20 procent en in het wo 28 procent geen advies gekregen. Overigens ook studenten die naar eigen zeggen niet aan SKC-activiteiten hebben deelgenomen, hebben in de helft van de gevallen toch een studiekeuzeadvies gekregen. Van de groep die is gaan studeren, doet de meerderheid dat met een positief studieadvies op zak. Een klein deel (hbo 8%, wo 6%) doet dat met een advies met een voorbehoud, een nog kleiner deel (2%) start ondanks een negatief studieadvies aan de opleiding.

Figuur 3.13: Uitslag studiekeuzecheck-advies (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)

De uitslag van het studiekeuzeadvies hangt samen met de match die studenten ervaren met hun studie. Binnen de groep met een negatief studiekeuzeadvies is het aandeel studenten dat de opleiding goed bij zich vindt passen duidelijk lager (hbo 74%, wo 64%) dan binnen de groep met een positief advies (hbo 87%, wo 82%). Het belang van een goede match voor het voltooien van het eerste studiejaar beschrijven we in het volgende hoofdstuk wanneer we het koppelen aan de kans op uitval.

Figuur 3.14: Percentage studenten dat goede match ervaart, naar uitslag advies studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)

3.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de uitkomsten beschreven van analyses op de gegevens van de Startmonitor, een onderzoek onder studenten die voor het eerst starten in het hoger onderwijs. In dit onderzoek is gevraagd naar studiekeuzemotieven en studiekeuzeoriëntatie. Omdat deze vraagstellingen door de jaren heen gelijk zijn gebleven, is het mogelijk trends en ontwikkelingen te zien in het studiekeuzeproces in een tijd dat de aandacht hiervoor sterk is toegenomen. Centraal staan de ontwikkelingen in de tijd. Een uitzondering daarop zijn de analyses die gedaan zijn met betrekking tot de studiekeuzecheck: de huidige groep eerstejaars is de eerste groep die hiermee te maken heeft gekregen. Trendanalyses zijn daarom nog niet mogelijk en een relatie met de beslissing om na het eerste studiejaar te blijven studeren evenmin. De monitor geeft op dit punt wel een eerste blik: hoeveel eerstejaars maken gebruik van de aangeboden studiekeuzecheck-activiteiten en met welke advies beginnen zij aan hun opleiding? Ook is dit jaar de eerste meting waarin de veranderde aanmeldprocedure gemonitord wordt. Op basis van multivariate analyses is telkens getoetst of er verschillen zijn naar studentkenmerken. Indien dit het geval is, is dit in de tekst aangegeven. In deze laatste paragraaf worden de belangrijkste resultaten geschetst op basis van de formuleerde onderzoeksvragen.

Verandert het aantal aanmeldingen, mutaties in aanmeldingen en inschrijvingen per student?

Om zeker te zijn van een plaats bij een opleiding dienen studenten zich uiterlijk 1 mei aan te melden bij Studielink. Dat kan voor meerdere opleidingen, zodat de fase tussen aanmelding en definitieve inschrijving gebruikt kan worden om bijvoorbeeld via de studiekeuzecheck-activiteiten de studiekeuzeoriëntatie te verdiepen. Studenten die zich na 1 mei inschrijven, zijn niet zeker van een plek. Hun toegang tot de opleiding hangt in de meeste gevallen af van het studiekeuzeadvies, dat in dat geval bindend kan zijn. Uit de resultaten van de aanmeldingen van studenten die in september 2014 startten met hun studie blijkt dat het systeem werkt: slechts een klein deel van de huidige eerstejaars heeft zich *niet* op uiterlijk 1 mei aangemeld. Het overgrote deel (96%) van de aanmeldingen voor het studiejaar 2014-2015 gebeurde dan ook vóór 1 mei.

De meeste studenten (70%) hebben zich op tijd aangemeld voor één opleiding: 27 procent van de hbo-studenten en 38 procent van de wo-studenten meldde zich aan voor meer dan één opleiding; vier procent van de aanmeldingen was na 1 mei. Belangrijkste reden voor wo-studenten om zich voor meer dan één opleiding aan te melden, is de kans om uitgeloot worden op grond van een numerus fixus bij de studie van de eerste keuze. In het hbo is de belangrijkste reden dat studenten zich nog niet helemaal zeker voelen over de definitief te kiezen studie. Uiteindelijk starten studenten vrijwel altijd in de studie die ze als eerste keuze hebben aangegeven bij hun aanmelding.

Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest?

Veranderingen in het beleid zijn zoals gezegd erop gericht dat studenten steeds beter op de voor hen juiste plek terecht komen. Het idee is dat als studenten bewuster gaan kiezen en beter nadenken over of een studie goed met hun matcht, de kans op uitval afneemt. In de afgelopen jaren hebben we telkens een stijgende trend gezien in het percentage studenten dat een bewuste keuze voor een studie maakt. Ondanks een tijdelijke stabiele lijn tussen 2012 en 2013, zien we in 2014 het percentage dat bewust kiest verder toenemen (van 60% in 2009 naar 70% in 2014). Het percentage studenten dat aangeeft een goede match te ervaren, neemt eveneens iets toe, zeker ten opzichte van 2009. De relatie tussen het bewust kiezen voor een studie en de ervaren match is sterk: de groep die niet bewust kiest, constateert beduidend minder vaak dat de opleiding goed past.

Verandert de studiekeuzeoriëntatie?

Tijdens de oriëntatie op mogelijke studies raadplegen aankomende studenten gemiddeld drie (hbo) à vier (wo) informatiebronnen. Meest populair is het bekijken van de websites van instellingen en het bezoeken van algemene voorlichtingsdagen. Ook het bezoeken van intensieve voorlichtingsdagen wordt vaker dan voorheen gedaan, evenals het gebruikmaken van vergelijkingswebsites. Het raadplegen van folders en ander schriftelijk materiaal gebeurt steeds minder vaak. Het bezoeken van de Studiebeurs neemt het sterkst af: bezocht in 2009 nog bijna een kwart van de studenten deze beurs, gebeurt dat in 2013 nog door vier procent (een jaar later niet meer gevraagd). Het type informatiebron dat in de oriëntatiefase betrokken wordt, is van invloed op hoe bewust studenten uiteindelijk kiezen. Studenten die zich goed oriënteerden geven ook vaker aan dat zij een bewuste studiekeuze hebben gemaakt.

Uit eerder onderzoek kwam naar voren dat ook de rol van het voortgezet onderwijs van belang is: de intensiteit van LOB-activiteiten in het voortgezet onderwijs draagt bij aan een goede studiekeuze en verkleint kans op uitval. Het verschil tussen het wel en niet aanbieden van afzonderlijke LOB-componenten zorgde voor een daling in uitval van telkens meerdere procenten. Het aanbieden van een combinatie van deze activiteiten levert een nog grotere winst in studiesucces op. Dit leidde onder andere tot de aanbeveling dat het van belang is op tijd te beginnen met het aanbieden van LOB-activiteiten, niet pas in de laatste twee leerjaren maar één of twee jaar daarvoor. Daarnaast kwam uit deze analyses naar voren dat ook individuele gesprekken met leerlingen in het kader van de studiekeuzebegeleiding bijdragen aan een goede keuze (eventueel meerdere keren door de jaren heen). Ook dient het geven van informatie over het hoger onderwijs (zoals voorlichting over studiefinanciering, opleidingen en beroepen) een vast onderdeel te zijn van LOB, eventueel door het uitnodigen van gastsprekers. De betrokkenheid van ouders moet worden bevorderd door ze bijvoorbeeld voor minimaal één informatiebijeenkomst uit te nodigen. Een effectieve manier om leerlingen te laten reflecteren op hun studiekeuze is door ze aan het eind van het voortgezet onderwijs hun motivatie voor de studiekeuze op school te laten toelichten. Tot slot is aandacht voor vervolgvacatures van belang zodat leerlingen zich ook na hun eindexamen zelfstandig verder kunnen oriënteren. Door een weloverwogen breed pakket samen te stellen van meerdere LOB-activiteiten is het mogelijk de reguliere uitval met bijna een derde te verminderen.

Veranderen de studiekeuzemotieven?

Belangrijkste motief om een studie te kiezen, is voor de meeste studenten dat deze hen in elk geval inhoudelijk aanspreekt. Daarnaast vinden veel studenten het belangrijk dat de opleiding past bij de eigen capaciteiten, gevolgd door brede beroepsmogelijkheden en goede beroepsperspectieven. Van toenemend belang zijn dat de studie aansluit bij de eigen capaciteiten en niet te moeilijk is. Ingedikt naar drie typen motieven (inhoudelijk, beroepsstatus en inrichting van de opleiding) zien we dat hbo-studenten meer dan wo-studenten beroepsstatus en inrichting van de opleiding belangrijk vinden bij hun keuze voor hun studie. Ten opzichte van vorig jaar zien we toenemend belang van inhoudelijke motieven en motieven die te maken hebben met de inrichting van de opleiding, en een afname van het belang van beroepsstatus.

Kiezen studenten vaker een studie met een betere baankans?

Ook in de Studentemonitor is aan studenten gevraagd in hoeverre kansen op de arbeidsmarkt meewegen bij de studiekeuze. Dit blijkt voor de meerderheid van de studenten enigermate het geval. Een duidelijk verschil is er tussen mannen en vrouwen, zeker in het wo, waar vrouwen beduidend minder vaak aangeven dit mee te laten wegen.

Welke ervaringen zijn er tot dusver met de studiekeuzecheck, konden studenten zich vinden in het advies en heeft deze bijgedragen aan een goede studiekeuze?

In de aanloop van studiejaar 2014-2015 hebben bijna vier op de vijf eerstejaarsstudenten (78%) in het hoger onderwijs (77% in het hbo en 82% in het wo) gebruikgemaakt van activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck. Een jaar eerder (voordat de SKC breed werd ingevoerd) gold dat nog voor ongeveer één op de drie studenten. Het meest populair zijn de online studiekeuzecheck-activiteiten (het invullen van digitale vragenlijsten, tests, toetsen etc.) en de activiteiten die bij de instelling plaatshebben (bijv. gesprekken, voorlichtingsbijeenkomsten, proefstuderen).

Telkens rond de helft van de studenten (hbo-studenten meer dan wo-studenten) geeft aan dat de activiteit positief heeft bijgedragen aan de keuze voor een studie. Driekwart (hbo) tot tweederde (wo) van de studenten kreeg vanuit deze studiekeuzecheck-activiteiten een studiekeuzeadvies mee, in de meeste gevallen een positief advies. Het advies blijkt sterk samen te hangen met de mate waarin studenten aangeven een goede match te ervaren. Studenten die ondanks een negatief advies of een advies waarin nog twijfels zijn uitgesproken zijn gaan studeren, geven significant minder vaak aan een goede match te zien tussen zichzelf en de studie waarvoor ze gekozen hebben.

4 Studieuitval

4.1 Inleiding en vraagstelling

Dit hoofdstuk behandelt studieswitch en -uitval tijdens of direct na het eerste jaar. Het gaat allereerst in op de cijfermatige trends om te achterhalen of studenten op een efficiëntere manier naar een voor hen passende opleiding worden geleid dankzij de getroffen beleidsmaatregelen. Vervolgens is er aandacht voor de verhalen achter de cijfers: waarom stakten studenten hun studie en in hoeverre zien we een relatie met de wijze waarop zij hun keuzeprocess vormgegeven hebben? In het hoofdstuk komen de volgende vragen aan de orde:

- 4_1 Verandert de switch en uitval in het eerste jaar ho?
- 4_2 Verandert het aandeel studenten dat vroegtijdig stopt met de studie (vóór februari)?
- 4_3 Verandert het aandeel switchers en uitvallers bij de hbo-instroom met een mbo-diploma?
- 4_4 Is er een relatie tussen de BSA-norm en uitval?
- 4_5 Verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?
- 4_6 Verandert het aandeel switchers en uitvallers dat aangeeft dat een verkeerde studiekeuze de reden is?
- 4_7 Zijn er verschillen in het studiekeuzeprocess tussen studenten die uitvallen en die niet uitvallen?

4.2 Data en definities

Om de omvang van de uitval en switch te bepalen, is gebruikgemaakt van het 1CHO. Voor de verdiepende analyse van de redenen van uitval en de relatie tussen studiekeuze en uitval is gebruikgemaakt van gegevens uit de Startmonitor.

De uitval is berekend op basis van het 1CHO; definities zijn afgestemd met DUO. Allereerst zijn de eerstejaarscohorten gedefinieerd:

- alleen de hoofdinstructies zijn meegenomen (in het hbo de code 1; in het wo de codes 1 of A);
- type hoger onderwijs is bachelor;
- het eerste jaar in het hoger onderwijs is gelijk aan het inschrijvingsjaar;
- de hoogste vooropleiding van de student is gelijk aan de hoogste vooropleiding vóór het ho: dat betekent dat de student nog geen enkel diploma in het hoger onderwijs heeft behaald en dus een echte eerstejaars ho is;
- associate degrees zijn achterwege gelaten;
- voor de berekening van de uitval zijn alleen de voltijdstudenten meegenomen.

Aan deze cohorten (alleen voltijdstudenten) zijn de inschrijfgegevens van het volgende jaar gekoppeld. Voorts is bepaald wat het eerste diplomajaar is waarin de student uit het cohort aan de betreffende instelling een bachelordiploma behaalt op basis van de volgende voorwaarden:

- OCW-correspondentienummer is gelijk aan een OCW-correspondentienummer uit het cohort;
- actuele instelling is gelijk aan de actuele instelling van de student in het instroomjaar;
- soort diploma in het soort hoger onderwijs is gelijk aan 03 of 04 (bachelor).

Een student uit het cohort is vervolgens *na één jaar uitgevallen uit de instelling* als de actuele instelling van de inschrijving in het instroomjaar ongelijk is aan de actuele instelling in (instroomjaar + 1) én de student géén ho-einddiploma gedurende het instroomjaar heeft behaald. Voor switch binnen een joint degree is gecorrigeerd. Een student is een *switcher binnen de instelling* na één jaar wanneer de actuele instelling in instroomjaar gelijk is aan de actuele instelling in (instroomjaar + 1), de opleiding in instroomjaar niet gelijk is aan de opleiding in (instroomjaar + 1) en wanneer de student géén bachelordiploma aan de actuele instelling heeft behaald waarvan diplomajaar gelijk is aan het instroomjaar. Hierbij wordt een opleiding als volgt gedefinieerd: als opleiding historisch equivalent gevuld is, dan wordt de opleiding historisch equivalent gebruikt; indien dit niet gevuld is, wordt de opleiding actueel equivalent gebruikt. De volgende drie groepen zijn als 'uitval' getypeerd:

- uitval uit het hoger onderwijs: de student heeft in instroomjaar + 1 geen inschrijving in het hoger onderwijs;
- uitval uit instelling: de student studeert in instroomjaar + 1 aan een andere instelling;
- switch binnen instelling: de student studeert aan dezelfde instelling, maar aan een andere opleiding.

In het kader van de prestatieafspraken wordt een onderscheid gemaakt in switch (de hierboven beschreven groep 3) en uitval (groepen 1 en 2). Omdat dit onderzoek zich met name richt op het stelsel en de landelijke stromen is ervoor gekozen een onderscheid te maken tussen uitval (groep 1) en switch (studenten die in het hoger onderwijs blijven: de groepen 2 en 3). In een aantal figuren zijn deze twee groepen samengenomen onder het kopje 'uitval en switch': studenten die de initieel gekozen opleiding niet voortzetten.

In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op het effect van de BSA-norm op uitval- en switchgedrag. De BSA-normen zijn opgezocht op de websites van instellingen. Uiteindelijk hebben we voor een groot aandeel van de opleidingen een BSA-norm weten te traceren. In onderstaande tabel een overzicht van het aantal opleidingen naar BSA-classificatie.

Tabel 4.1: Aantal bacheloropleidingen in hbo en wo naar BSA-norm

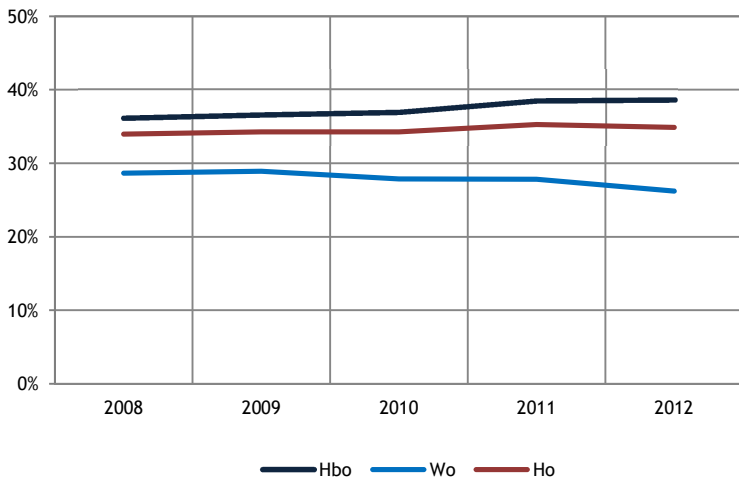
	Hbo	Wo
<40	21	31
40-45	118	136
46-50	119	36
>50	78	1
60	13	21

Bron: websites instellingen/Studiekeuzedatabase/HODEX

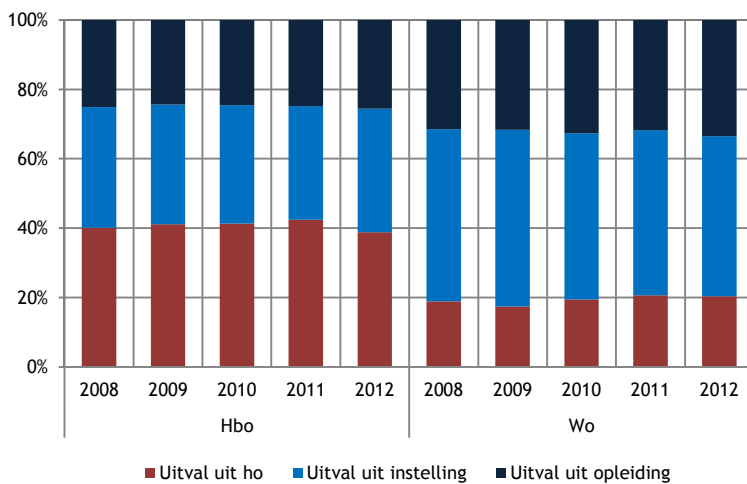
Het deel van het onderzoek dat ingaat op de redenen van uitval en de relatie met het studiekeuzep proces is gebaseerd op de Startmonitor: een door ResearchNed ontwikkelde monitor waarmee eerstejaars gedurende hun eerste studiejaar intensief gevolgd worden (met een vragenlijstronde in september, december en juni). Vanwege deze opzet is het mogelijk om gegevens over het studiekeuzep proces (zie ook hoofdstuk 3) die verzameld zijn direct bij aanvang van het eerste studiejaar, te vergelijken met de situatie van de student aan het eind van het eerste jaar. Vervolgt de student de opleiding of is hij gestopt?

In dit hoofdstuk wordt op basis van de Startmonitor tweemaal een (logistische) regressieanalyse uitgevoerd. Met behulp van deze analysetechniek wordt duidelijk welke kenmerken de groep uitvallers/switchers onderscheiden van de groep die niet uitvalt of switcht. Door meerdere variabelen tegelijk in de analyse op te nemen, is het mogelijk om uitspraken te doen over de relatie tussen een onafhankelijke en een afhankelijke variabele (wel of geen uitval/switch) *onder constanthouding van* de overige onafhankelijke variabelen in het model. Op basis van de p-waarde wordt bepaald of een effect significant is of niet. In de figuren wordt dit aangegeven met één of meerdere sterretjes. In de presentatie van de analyses wordt zowel een B-waarde als een Exp(B)-waarde weergegeven. De B-waarde geeft aan welke richting het verband tussen de onafhankelijke variabele in kwestie en de afhankelijke variabele heeft (positief of negatief). De Exp(B)-waarde is een zogenaamde *odds ratio*. De odds ratio geeft de verhouding weer tussen de kans dat een student uitvalt/switcht en de kans dat een student niet uitvalt/switcht.

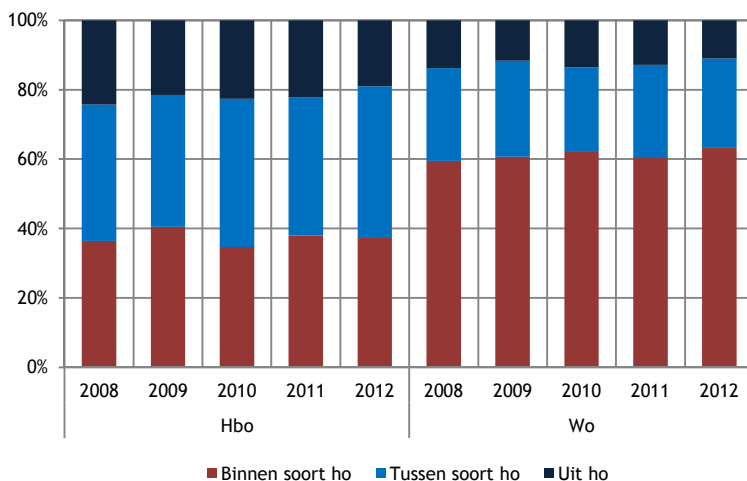

Figuur 4.1: Uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1CHO)

Figuur 4.2: Type uitval/switch (%) t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)

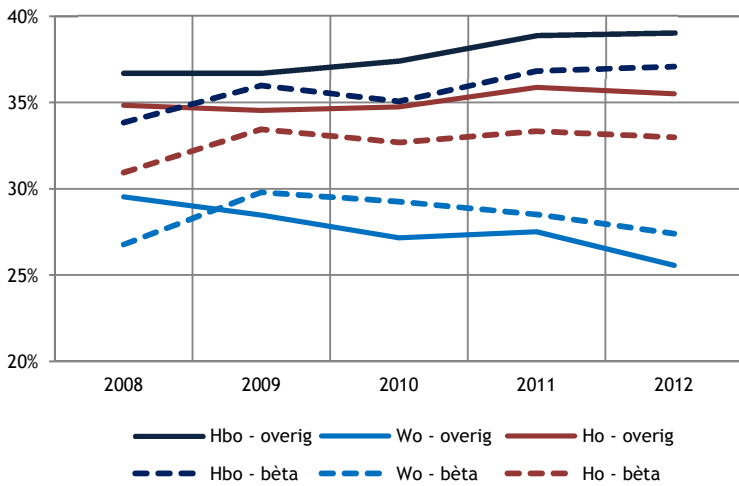
Figuur 4.3: Type uitval/switch onder vwo-ge диплоmeerden (%) t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)

4.3 Omvang van uitval en switch

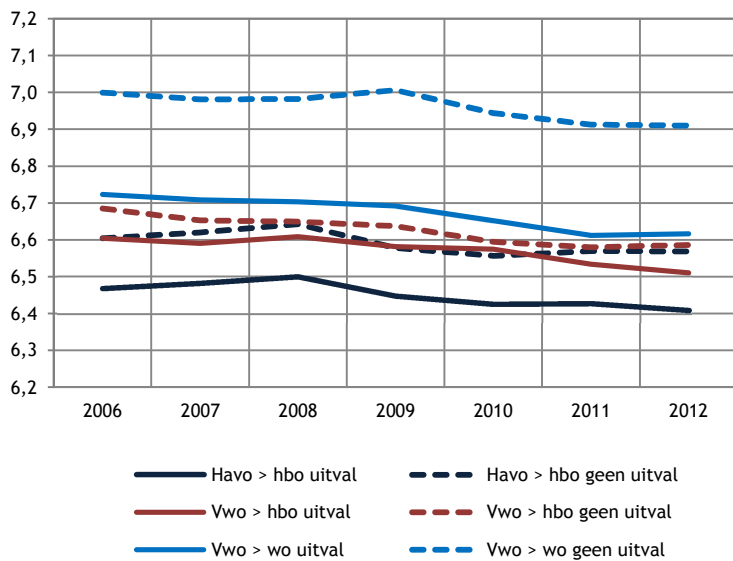
Van de eerstejaars in het hoger onderwijs gaat 35 procent in het tweede jaar niet verder aan de opleiding of instelling waaraan men is begonnen. In vergelijking met het voorgaande jaar is dit percentage gelijk gebleven. Ook in het hbo is het percentage stabiel gebleven (39%), terwijl dit in het wo is afgenomen met circa twee procentpunt (van 28% naar 26%). In het cohort 2012 betreft het 30.512 hbo-studenten en 8.992 wo-studenten (niet in figuur).

Vervolgens kan voor de hierboven beschreven groep nader bekeken worden voor welk type uitval/switch zij hebben gekozen. Hiervoor wordt de groep op 100 procent gesteld. In het hbo is het aandeel dat uitstroomt uit het ho (39% in 2012) het grootst en het aandeel dat binnen de instelling van opleiding wisselt het kleinst (26%). In het wo is daarentegen het aandeel dat van instelling wisselt het grootst (46%) en het aandeel uitvallers uit het ho het kleinst (20%). Dit beeld is de afgelopen vijf jaar weinig veranderd.

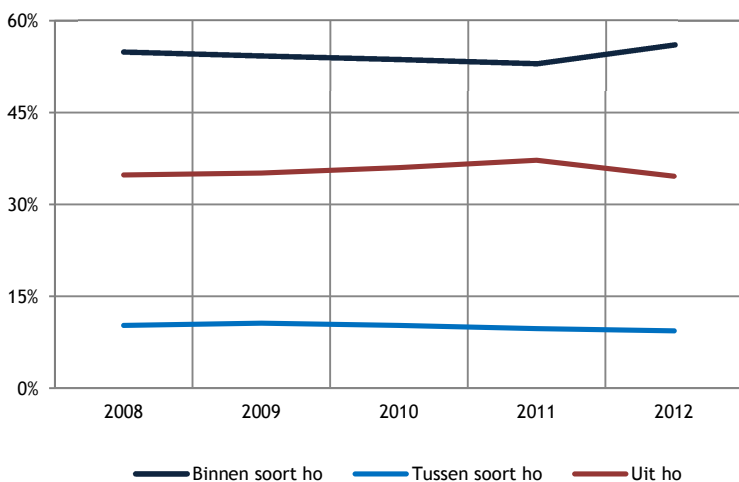
Van de hbo-studenten met een vwo-diploma die uitvallen/switchen gaat het grootste gedeelte naar het wo (circa 40% over de jaren heen). De wo-studenten met een vwo-diploma die uitvallen of switchen maken andere keuzes: ongeveer zes op de tien studenten switchen van opleiding (63%). Voorts valt op dat het aandeel studenten met een vwo-diploma dat uitvalt uit het ho t.o.v. alle uitvallers/switchers groter is in het hbo dan in het wo (19% versus 11% in 2012). In lijn met deze bevinding blijken eerstejaarsstudenten die met een vwo-diploma een hbo-opleiding waren gestart iets vaker uit te vallen dan vwo'ers die begonnen waren aan een wo-opleiding (verschil van 4 ppnt. in 2012; niet in figuur).

Figuur 4.4: Uitval/switch (%) uit bètastudies t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1CHO)

Figuur 4.5: Eindexamencijfers naar wel/niet uitval/switch (bron: 1CHO)

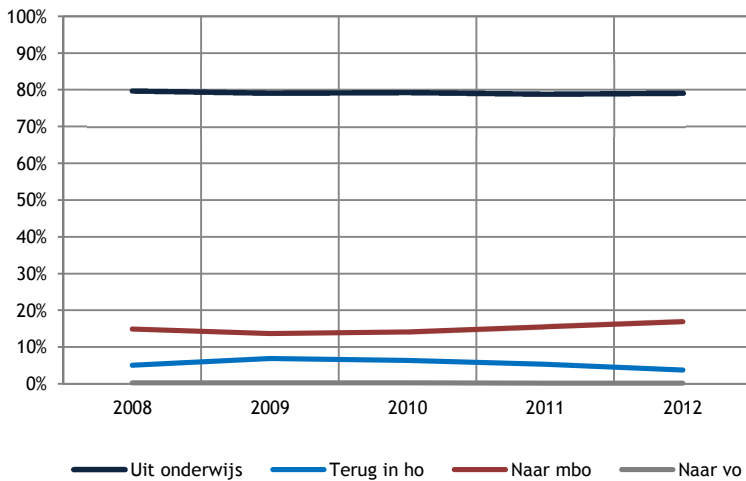

Figuur 4.6: Uitval/switch (%): situatie in jaar 2 t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)

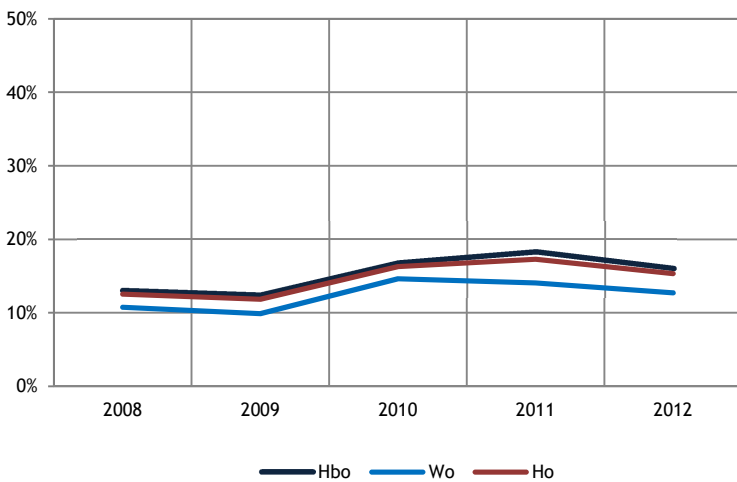
De uitval/switch uit bètastudies in het hbo is lager dan de uitval/switch uit overige hbo-opleidingen. In het wo is het omgekeerde te zien: studenten die een bètastudie in het wo volgden, vallen vaker uit dan wo-studenten uit overige opleidingen. Voor zowel het hbo als het wo geldt dat het verschil bijna twee procentpunt is in 2012.

Studenten die zijn uitgevallen of geswitcht hebben een lager gemiddeld eindexamencijfer behaald dan degenen die niet zijn uitgevallen. Deze trend gaat voor alle doorstroomgroepen op. Het verschil in eindexamencijfer is het grootst bij wo-studenten met een vwo-diploma (in 2012 een verschil van 0,3 in het voordeel van studenten die niet uitvielen: 6,9 versus 6,6), kleiner bij hbo-studenten met een havo-diploma (6,6 versus 6,4) en het kleinst bij hbo-studenten met een vwo-diploma (6,6 versus 6,5).

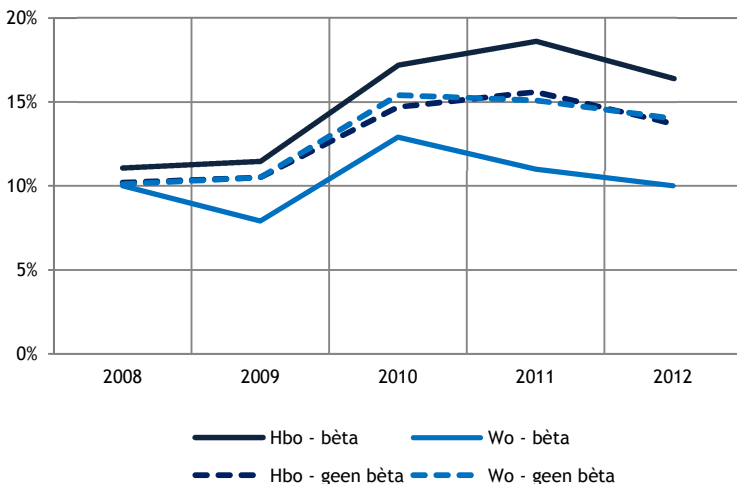
Het merendeel van de eerstejaars dat is uitgevallen/geswitcht kiest in het tweede jaar een opleiding binnen hetzelfde soort hoger onderwijs als waarin zij gestart zijn. Sinds 2011 is er een stijging van dit aandeel met drie procentpunt naar 56 procent in 2012 ten gunste van het aandeel studenten dat uit het ho vertrekt. Het aandeel studenten dat wisselt tussen soort hoger onderwijs is de afgelopen vijf jaar vrijwel ongewijzigd gebleven (circa 10%).

Figuur 4.7: Uitval/switch (%): situatie in jaar 2, t.o.v. alle studenten die ná t1 uit het ho vertrekken (bron: 1CHO)

Figuur 4.8: Uitval/switch (%) vóór 1 februari t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)

Figuur 4.9: Switch naar bètastudie (%) vóór 1 februari t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)

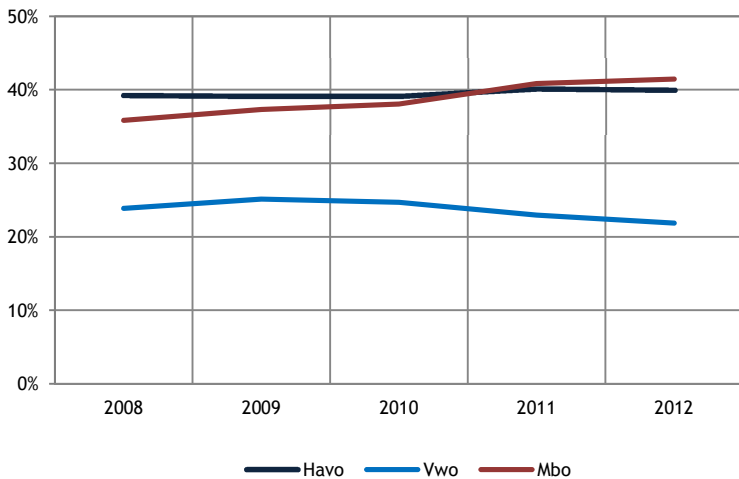
Waar gaan eerstejaarsstudenten naartoe als zij uit het hoger onderwijs verdwijnen? In de figuur hiernaast is te zien dat het merendeel het onderwijs verlaat (2012: 79,2%), dit is de afgelopen vijf jaar ongewijzigd gebleven. Het mbo verwelkomt zeventien procent van de uitval uit het ho van 2012. Vergeleken met 2008 is dit een stijging van twee procentpunt.

N.B.: Studenten die in de figuur als terug in het ho zijn geïdentificeerd zijn studenten die gedurende het studiejaar uitgevallen zijn of, indien mogelijk, zijn geswitcht (bijv. februari-instroom in het hbo, niet-bekostigde instelling, etc.).

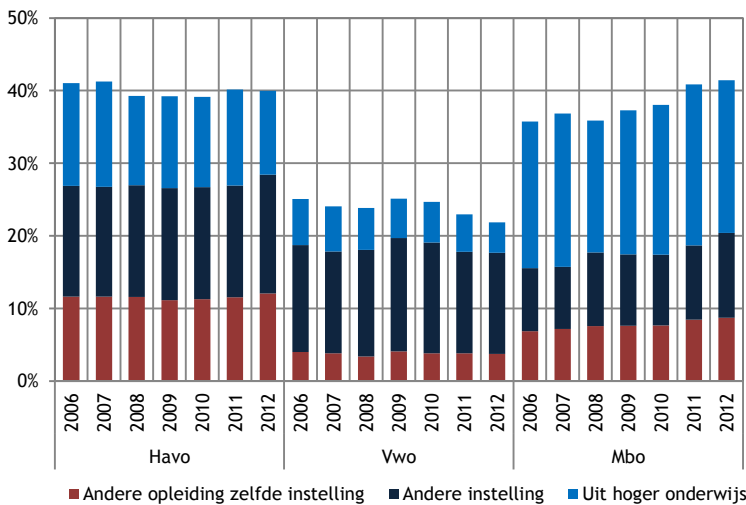
4.4 Uitval vóór 1 februari

In deze paragraaf wordt binnen de groep uitvallers/switchers bekeken hoeveel van hen vóór 1 februari zijn gestopt met hun opleiding zonder hiervoor een diploma te behalen. De figuur hiernaast toont alle studenten die uitvallen/switchen naar het tijdstip van uitval. Te zien is dat studenten in het hbo vaker vóór 1 februari stoppen dan studenten in het wo. Het aandeel studenten dat vóór 1 februari stopt, neemt voor het eerst licht af.

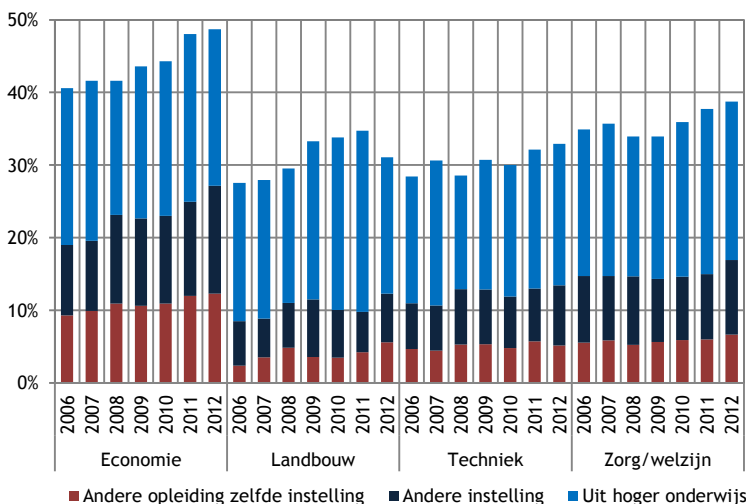
Vervolgens is het switchgedrag van studenten die vóór 1 februari stopten met een bètastudie vergeleken met dat van studenten die geen bètastudie volgden en vóór 1 februari stopten. Het valt op dat hbo-studenten in een bètastudie vaker switchen dan studenten die een andere opleiding volgden (16% versus 14% 2012). In het wo zien we een tegenovergesteld beeld: hier zijn het juist de studenten die geen bètastudie volgden die vaker switchen (10% versus 14%).

Figuur 4.10:Uitval/switch onder hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo (bron: 1CHO)

Figuur 4.11:Uitval/switch onder hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (bron: 1CHO)

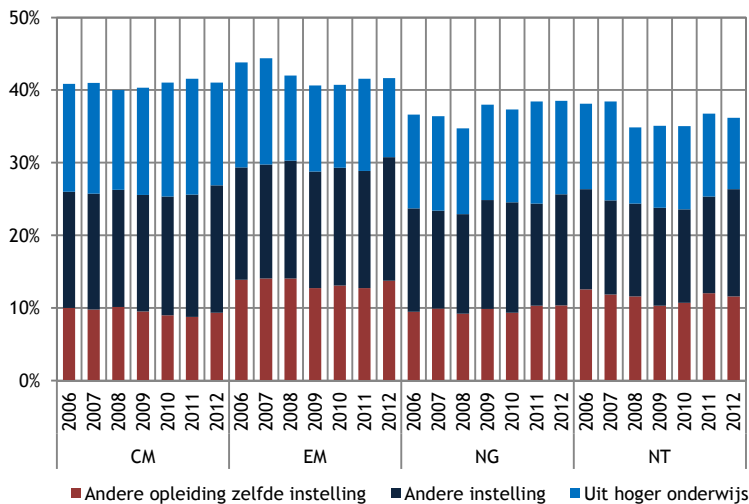
Figuur 4.12:Uitval/switch mbo-hbo bestemming in jaar 2 en sector mbo-diploma (bron: 1CHO)

4.5 Uitval/switch naar vooropleiding

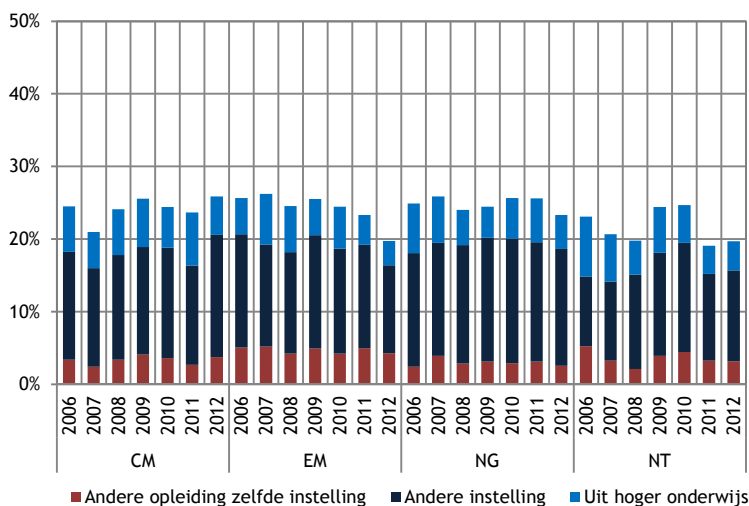
Het aandeel hbo-studenten met een mbo-diploma dat uitvalt, is in de afgelopen vijf jaar toegenomen met vijf procentpunt (van 36% naar 41%). Opvallend is dat uitval/switch onder andere groepen studenten is afgenomen (vwo) of gelijk gebleven is (havo).

De grafiek hiernaast toont het type switch en uitval van de belangrijkste vooropleidingen. Na 2011 is de totale switch/uitval van studenten met een mbo-vooropleiding hoger die van de havisten. Van alle *instroom* vanuit het mbo verlaat in 2012 21 procent na het eerste jaar zonder ho-diploma het hoger onderwijs (dit komt overeen met 51% van alle *switch/uitval*). Overigens wordt het deel mbo-uitval dat vertrekt uit het ho ten opzichte van de totale mbo-uitval in de loop der jaren wel kleiner (in 2006 verliet nog 56% van alle mbo-uitval het hbo). De helft van de mbo-uitval kiest in 2012 voor een andere opleiding of een andere instelling (in 2006 was dit 44%). Ter vergelijking: van alle havisten die instroomden in het hoger onderwijs verliet een jaar later twaalf procent zonder ho-diploma het ho: dit komt overeen met 29 procent van alle havo-uitval; zeven van de tien uitvallers met een havo-diploma maakten een herstart aan een andere opleiding of instelling in het hoger onderwijs.

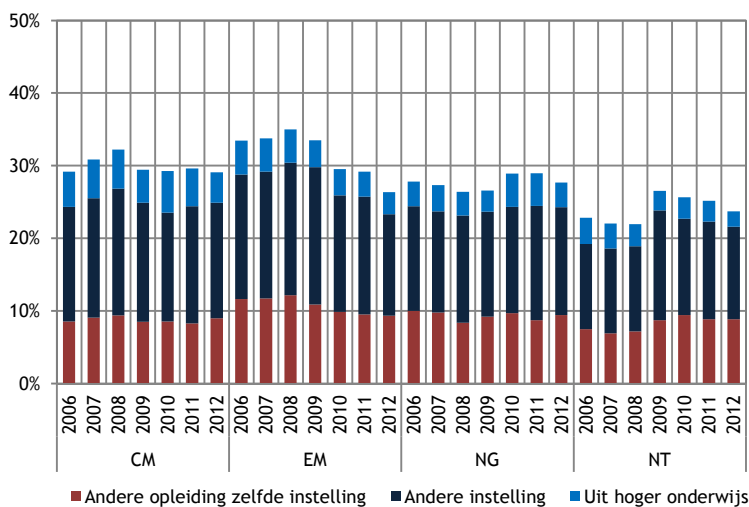
De uitval onder studenten met een mbo-vooropleiding is vooral hoog onder degenen met een diploma mbo-economie. Het betreft hier een grote groep die steeds verder toeneemt. Tegelijkertijd zien we bij studenten met een vooropleiding mbo-economie dat steeds minder uitvallers het hoger onderwijs na één jaar verlaten en vaker kiezen voor een andere opleiding of instelling in het hbo (van alle uitvallers neemt de groep mbo-economie die het ho verlaat af van 53% naar 44%; in de overige sectoren ligt dit rond de 60%). De hbo-uitval onder de andere mbo-sectoren is lager. Verder valt op dat ook de uitval/switch onder mbo-studenten uit de sector zorg en welzijn steeds verder stijgt.

Figuur 4.13:Uitval/switch havo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel havo-diploma (bron: 1CHO)

Figuur 4.14:Uitval/switch vwo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1CHO)

Figuur 4.15:Uitval/switch vwo-wo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1CHO)

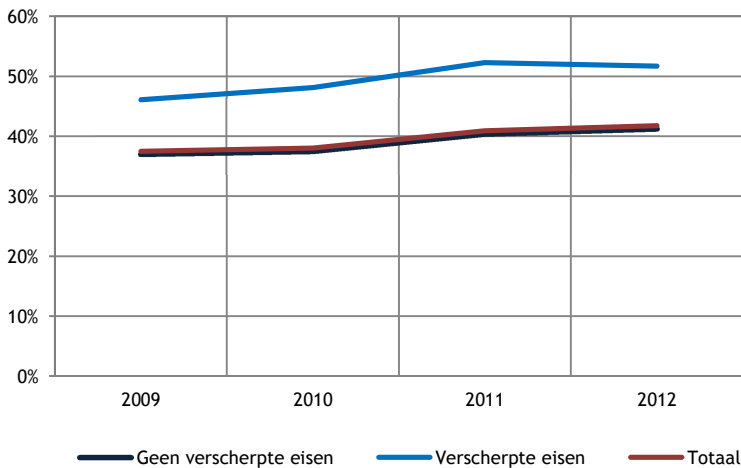
De volgende grafieken tonen de uitval van havisten en studenten met een vwo-vooropleiding, onderscheiden naar eindexamenprofiel. De combinatieprofielen zijn als volgt ingedeeld:

- em/cm bij em;
- ng/cm en ng/em bij ng;
- nt/cm, nt/em en nt/ng bij nt.

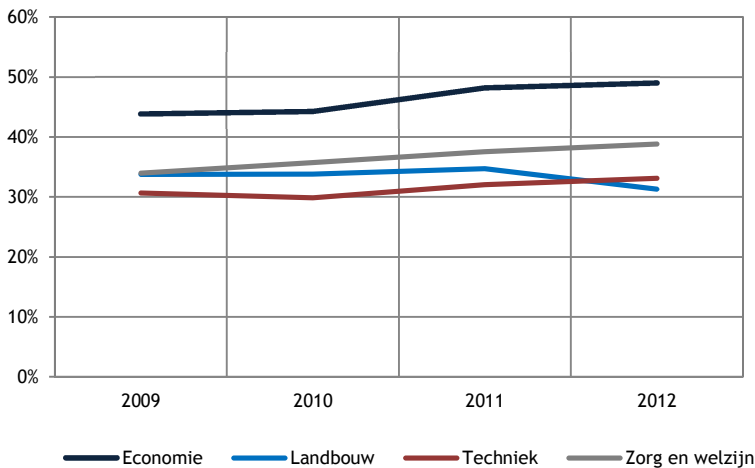
De uitval/switch, onderscheiden naar het havo-eindexamenprofiel, toont een enkel verschil. De uitval/switch is in alle jaren het hoogst bij havisten met een cm- of em-profiel. Het aandeel dat na één jaar het hoger onderwijs zonder ho-diploma verlaat, is relatief laag bij degenen met een em- en nt-profiel (ongeveer 26% van de totale uitval/switch tegenover ongeveer 35% bij de twee andere profielen) en is het hardst gedaald bij instromers met een em-profiel (van 33% in 2006 naar 26% in 2012).

De twee grafieken die volgen, hebben betrekking op de uitval/switch van studenten met een vwo-vooropleiding. De eerste grafiek gaat over de vwo-hbo doorstroom, de tweede over de vwo-wo doorstroom. De uitval van hbo-studenten met een vwo-vooropleiding uit het hoger onderwijs is verhoudingsgewijs laag (in 2012 tussen de 3% en 5% van de totale instroom en tussen 17% en 20% van alle uitvallers/switchers). In 2012 is de hbo-uitval/switch het grootst (>20%) onder vwo'ers met een cm- of ng-profiel; onder beide andere profielen ligt de uitval lager dan 20 procent.

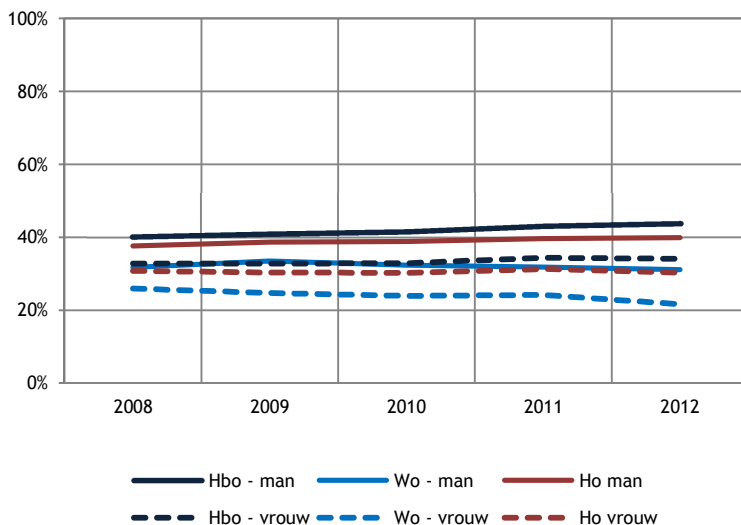
De totale uitval/switch onder universitaire studenten met een vwo-vooropleiding is gemiddeld genomen iets hoger dan die van studenten met vwo die naar het hbo gaan. De groep vwo-wo die na één jaar het hoger onderwijs verlaat zonder ho-diploma is wel kleiner (van de vwo-hbo instroom verliet in 2012 4,1% het hoger onderwijs; van de vwo-wo doorstroom was dit 2,8%). Vwo-wo studenten met een nt-profielen bleven in 2012 het meest trouw aan de initieel gekozen opleiding: ruim driekwart van de instroom met een nt-profiel continueerde de opleiding van de eerste keuze. In de andere profielen ligt dit percentage in 2012 iets lager, tussen 70 en 72 procent.

Figuur 4.16: Uitval/switch onder hbo-studenten met mbo-4 onderscheiden naar routes met en zonder verscherpte eisen (%) t.o.v. alle eerstejaars met mbo in het hbo (bron: 1CHO)

Figuur 4.17: Uitval/switch onder hbo-studenten met een mbo-vooropleiding naar sector waarin de vooropleiding is behaald (%) t.o.v. alle eerstejaars met mbo in het hbo (bron: 1CHO)

Figuur 4.18: Percentage uitval/switch naar geslacht en soort hoger onderwijs (bron: 1CHO/instellingen)

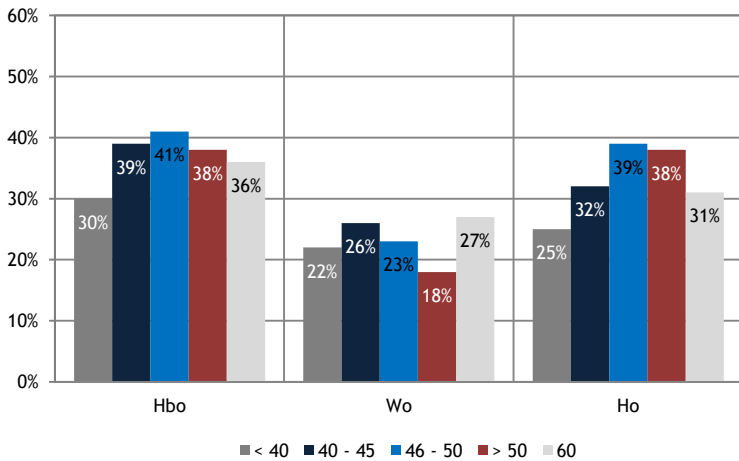
Met ingang van 2015 is een aantal routes in de doorstroom van mbo-4 naar hbo niet meer zonder meer toegankelijk. Hiervoor zijn verscherpte toelatingseisen van kracht. Het betreft de volgende zeven routes:

- van handel en ondernemerschap naar gezondheidszorg en techniek;
- van economie en administratie naar gezondheidszorg en techniek;
- van techniek en procesindustrie naar economie;
- van zorg en welzijn naar economie;
- van voedsel, natuur en leefomgeving naar economie.

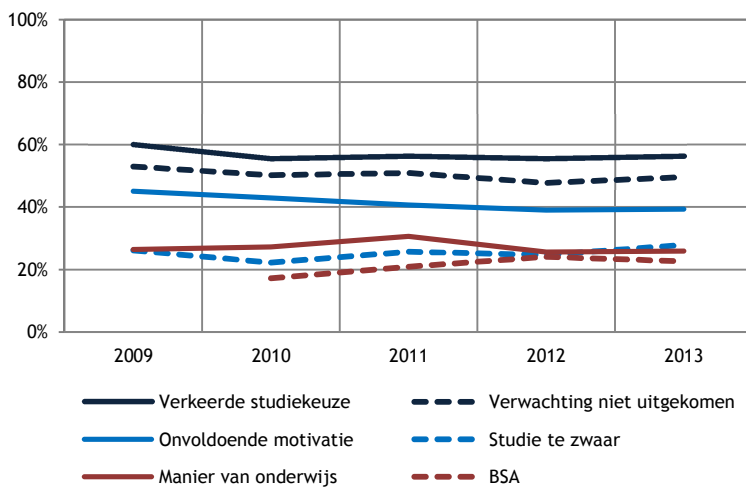
De figuur hiernaast toont de percentages studieuitval van deze verscherpte routes in vergelijking met de overige routes inclusief de totale uitval. Hieruit blijkt duidelijk dat routes met verscherpte eisen een veel hoger uitvalpercentage kennen.

In de figuur hiernaast is zichtbaar dat van degenen die binnen één jaar doorstromen van mbo-4 naar hbo de uitval bij studenten met mbo-economie het hoogst is en ook stijgt sinds 2009. Ook de uitval van degenen die een mbo-opleiding zorg en welzijn deden, is stijgende, waar de uitval bij mbo-techniek en landbouw redelijk stabiel blijft.

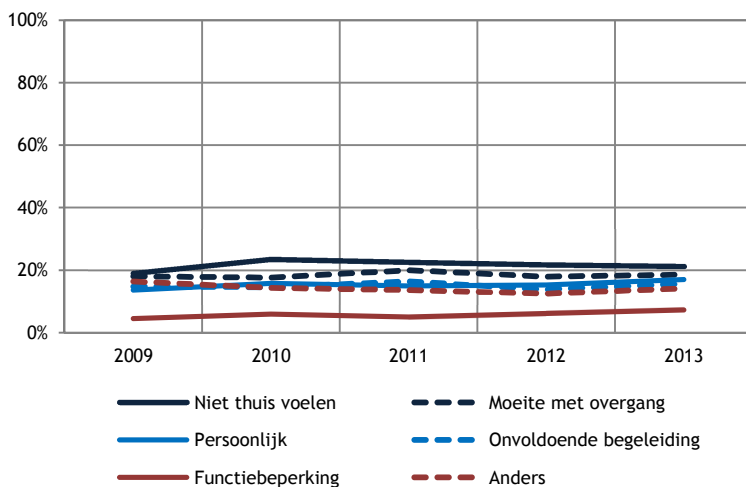
De uitval/switch is door alle jaren heen het grootst onder de mannelijke studenten, een verschil van tien procentpunten in het hoger onderwijs (30% bij de vrouwen en 40% bij de mannen). Daarnaast wordt de stijging van de uitval in het hbo met name veroorzaakt door een stijging van de uitval onder de mannen. In het wo daalt de uitval onder de vrouwen. Bij de wo-mannen blijft het uitvalpercentage stabiel.

Figuur 4.19: Percentage uitval naar BSA-normering en soort hoger onderwijs: cohort 2012 (bron: 1CHO/instellingen)

Figuur 4.20: Zes belangrijkste redenen van uitval/switch tijdens het eerste studiejaar (bron: Startmonitor 2009-2013)

Figuur 4.21: Zes minst belangrijke redenen van uitval/switch tijdens het eerste studiejaar (bron: Startmonitor 2009-2013)

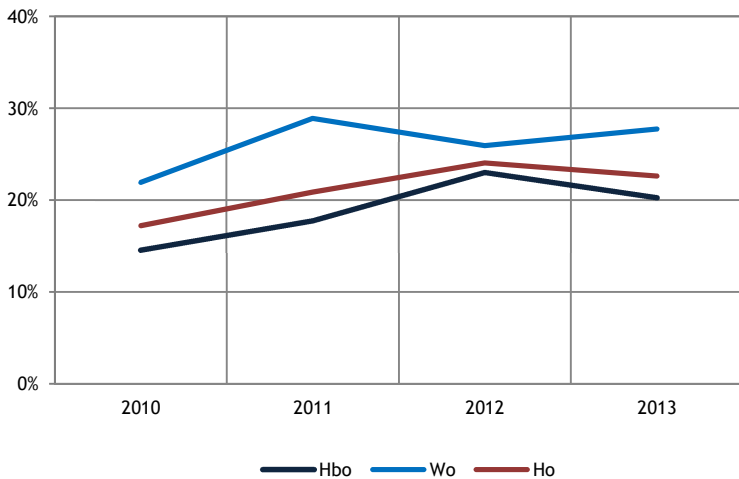
4.6 Relatie tussen BSA-norm en uitval

In de figuur hiernaast is de BSA-norm van de opleiding afgezet tegen het switch- en uitvalgedrag van studenten. In het hbo valt op dat studenten in een opleiding met een norm van 46 tot 50 EC vaker van opleiding switchen dan andere groepen studenten. Voorts is de uitval/switch lager in een opleidingen met een BSA van 40 EC of minder (zowel hbo als wo). Al met al zijn de verschillen klein en zullen de resultaten van volgend jaar meer duidelijkheid scheppen in de relatie tussen BSA-norm en uitval.

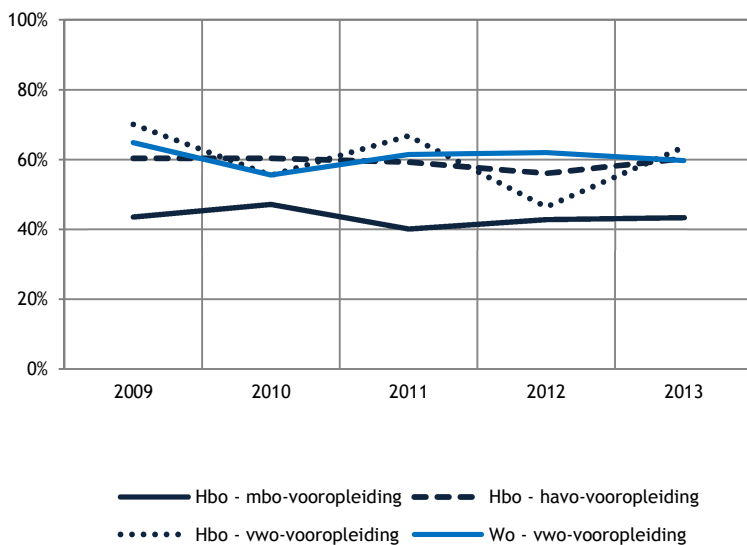
4.7 Redenen van studieuitval

In de figuur hiernaast zijn de zes belangrijkste redenen van studieuitval weergegeven. Dé belangrijkste reden is de constatering dat de studiekeuze niet de juiste is geweest (56%). Die reden geldt het minst voor de instromers vanuit het mbo. Andere belangrijke redenen zijn het niet uitkomen van de verwachtingen (50%), onvoldoende motivatie (39%), te zware studie (28%), de manier waarop het onderwijs werd gegeven (26%) en een door de opleiding opgelegd BSA (23%). Zowel onvoldoende motivatie als de manier van onderwijs worden over de tijd minder vaak aangeduid als redenen voor uitval/switch. Een te zwaar bevonden studie neemt ten opzichte van eerdere jaren juist iets toe als reden. Deze reden wordt bij de bètastudies vaker genoemd dan bij de overige opleidingen.

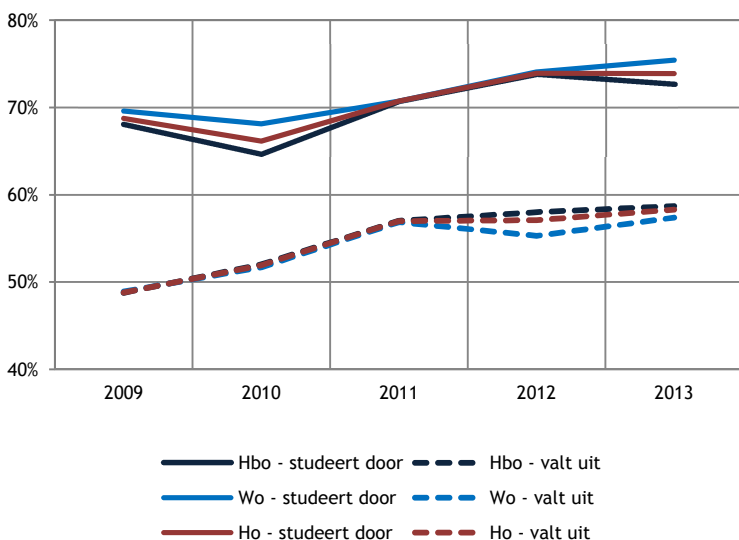
De zes minst belangrijke redenen voor studieuitval staan hiernaast grafisch weergegeven. Ongeveer één op de vijf studenten die van studie switchten of er helemaal mee stopten, geeft aan dat ze zich (ook) niet thuis voelden in de studie (21%) en moeite hadden met de overgang vanuit hun vooropleiding (19%). Die laatste reden wordt door studiestakers die instroomden vanuit mbo (23%) vaker genoemd dan door havisten (19%) en vwo'ers (21%). Een kleiner deel van de studiestakers geeft aan dat dit (onder andere) kwam door persoonlijke omstandigheden (17%), door onvoldoende begeleiding (16%), door hun functiebeperking (7%) of om een andere reden (14%).

Figuur 4.22: BSA als reden voor studieuitval, naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2013)

Figuur 4.23: Verkeerde studiekeuze als reden voor studieuitval, naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2013)

Figuur 4.24: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos naar studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2013)

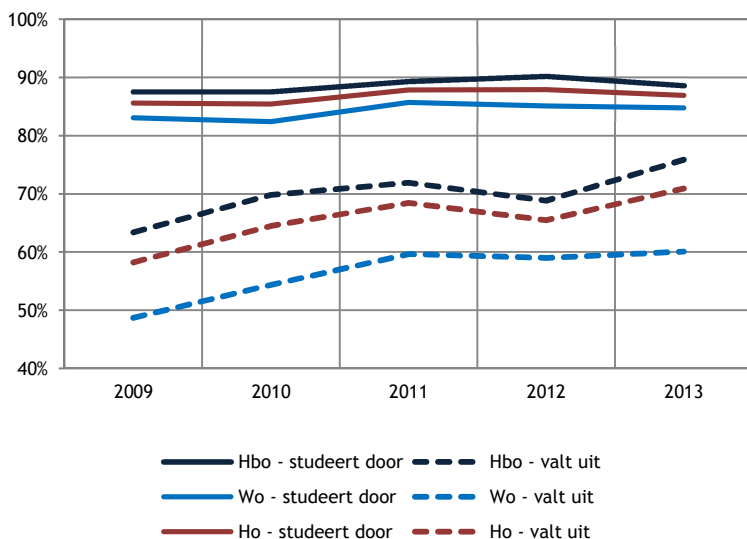
BSA wordt sinds 2010 (toen het voor het eerst werd gevraagd in de Startmonitor) steeds vaker genoemd als reden voor studieuitval, met name in het hbo. Ten opzichte van vorig jaar is die stijging voor het hbo omgebogen. Voor het wo is er wel een stijgende trend te zien ten opzichte van 2012. Multivariate analyse laat zien dat deze reden vaker geldt voor wo-studenten dan voor hbo-studenten, minder vaak voor studenten met vwo als vooropleiding, vaker voor mannen en ook vaker voor allochtonen.

Zoals eerder aangegeven, is een verkeerde studiekeuze voor studenten die hun studie staken de vaakst genoemde reden daarvoor. Bij doorvragen (niet in figuur) blijkt een verkeerde studiekeuze voor studenten vaak te maken te hebben met het 'gevoel' dat het niet de juiste keuze is, met nog steeds niet goed weten wat men eigenlijk echt wil en/of met het bij nader inzien niet goed aansluiten bij de capaciteiten. Studiekeuze als uitvalreden schommelt over de jaren gezien telkens rond de 55 procent, door de bank genomen een redelijk stabiele trend. In de figuur hiernaast is gekeken naar de relatie met vooropleiding. Daaruit blijkt dat deze reden het minst geldt voor de hbo-uitvallers met een mbo-vooropleiding.

4.8 Studiekeuzeproces en -uitval

In deze paragraaf gaan we op zoek naar indicaties voor uitval die al vroeg in de studie kunnen worden vastgesteld. Een bewuste studiekeuze en een goede match zijn indicatoren die in september worden gemeten bij de eerstejaars; negen maanden later vergelijken we deze gegevens met hun studieverloop: besluiten ze dezelfde opleiding voort te zetten of maken ze een andere keuze? Het percentage dat bewust koos voor de studie is door de jaren heen gestegen, zowel voor uitvallers als degenen die dezelfde opleiding voortzetten. In het ho koos 74 procent van de herinschrijvers tegenover 58 procent van de uitvallers bewust voor de studie; in het hbo is de verhouding 73/59, in het wo 75/57.

Figuur 4.25: Percentage eerstejaars dat een goede match met de opleiding heeft ervaren naar studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2013)

Tabel 4.2: Regressieanalyse voor de relatie tussen uitval en het gebruik van studiekeuzebronnen (bron: Startmonitor)

	Hbo		Wo			
	B	Exp(B)	B	Exp(B)		
(Constant)	-0,71	0,49	**	-0,71	0,49	**
Aantal SK-bronnen	0,11	1,12	*	0,02	1,02	
Folders/schriftelijke info	-0,16	0,85	*	-0,16	0,85	**
Algemene dagen	-0,27	0,76	**	-0,33	0,72	**
Intensieve dagen	-0,40	0,67	**	-0,49	0,61	**
Dag late beslissers	0,14	1,15		0,60	1,82	
Bezoek vanuit vo	-0,01	0,99		-0,01	0,99	
Voorlichting op vo-school	-0,20	0,82	**	-0,09	0,91	
Direct bij instelling	-0,08	0,92		0,15	1,17	*
Studiebeurs	-0,13	0,88		0,18	1,19	
Onafhankelijke info	-0,15	0,86		-0,11	0,90	
Website instelling	-0,07	0,93		0,01	1,01	
Studiekeuze123.nl	-0,02	0,98		-0,05	0,95	
Geen	0,09	1,09		-0,24	0,79	

* p<0,05; ** p<0,01; n-hbo=17.444, n-wo=9.693

Opvallend in de figuur hiernaast is allereerst de relatie tussen de ervaren match en uitval. Het aandeel van de studenten die aan het eind van het eerste jaar niet uitvallen dat een goede match heeft ervaren is in 2013 87 procent. Van de uitvallers heeft gemiddeld 71 procent een goede match ervaren (60% in het wo en 76% in het hbo). Met name onder de uitvallers zien we in het hbo een stijging van het aandeel studenten dat zegt dat zij bij aanvang van de studie een goede match hadden. Wellicht is dit een gevolg van een betere keuzebegeleiding over de gehele linie. Toch heeft het deze groep niet doen besluiten dezelfde opleiding in het tweede jaar voort te zetten.

Tabel 4.3: Regressieanalyse voor de relatie tussen uitval en studiekeuzemotieven (bron: Startmonitor)

	Hbo		Wo			
	B	Exp(B)	B	Exp(B)		
Constant	-0,19	0,82	**	-0,32	0,72	**
Geen van deze motieven	-0,25	0,78	*	0,26	1,30	
Inhoudelijk interessant	-0,24	0,78	**	-0,82	0,44	**
Sluit aan bij capaciteiten	-0,26	0,77	**	-0,25	0,78	**
Beroepsperspectieven	-0,25	0,78	**	-0,20	0,82	**
Brede beroepsmogelijkheden	-0,24	0,79	**	-0,14	0,87	*
Goede kans op baan	0,09	1,09	*	0,04	1,04	
Hoog salaris	0,11	1,12	*	0,33	1,39	**
Maatschappelijk aanzien	0,14	1,15	**	0,07	1,07	
Veel praktijkervaring	-0,12	0,88	**	0,06	1,07	
Theoretische grondslagen	-0,07	0,94		-0,19	0,83	**
Onderzoeksvaardigheden	0,03	1,03		-0,07	0,93	
Verkorte onderwijsroute	-0,15	0,86	*	0,90	2,45	**
Niet moeilijk	0,02	1,02		0,07	1,08	

* p<0,05; ** p<0,01; n-hbo=17.220, n-wo=9.678

Uiteraard liggen aan studieuitval tal van persoonlijke factoren ten grondslag die in dit onderzoek niet zijn gemeten. In twee logistische regressieanalyses is vastgesteld in hoeverre er een relatie is tussen de gebruikte informatiebronnen en studiekeuzemotieven enerzijds en uitval anderzijds. De tabel hiernaast laat de verwachte kans op studieuitval zien. Voor zowel hbo als wo is de uitvalkans kleiner als studenten algemene of intensieve dagen volgen bij de instelling, dus in direct contact komen met de hogeschool of universiteit. Daarnaast is in het hbo de kans op uitval kleiner voor studenten die voorlichting door de instelling hebben gehad op hun vo-school. Tot slot maakt het nog een klein verschil of studenten schriftelijke informatie hebben gebruikt.

De tabel hiernaast toont de relatie tussen de uitvalkans en studiekeuzemotieven. Kiest men een opleiding vanwege een hoog salaris (hbo en wo) of maatschappelijk aanzien (hbo) dan is de kans groter dat de student uitvalt. Met name een combinatie van een keuze gebaseerd op inhoudelijke interesse, de aansluiting bij capaciteiten en het soort beroep dat men wil uitoefenen (beroepsperspectieven of brede beroepsmogelijkheden) verkleint de kans op uitval.

4.9 Samenvatting

Verandert de switch en uitval in het eerste jaar ho?

Over de afgelopen vijf jaar zien we in het hbo een langzaam stijgende uitval van eerstejaars. In het wo is het aandeel uitval/switch onder eerstejaars vergeleken met vijf jaar geleden gedaald. De verhouding van het type uitval (uitval uit ho, uitval uit instelling en uitval uit opleiding) onder alle uitval/switch is de afgelopen vijf jaar nauwelijks veranderd. De uitval onder eerstejaars uit het ho is sinds 2011 gedaald. Het aandeel eerstejaars dat van opleiding wisselt binnen hetzelfde soort ho is sinds 2011 gestegen met drie procentpunt. Het aandeel dat wisselt van hbo naar wo en vice versa is de afgelopen vijf jaar niet veranderd. Er is een stijging van twee procentpunt te zien tussen 2008 en 2012 in het aantal eerstejaars dat terugstroomt naar het mbo in het tweede jaar. Bètastudenten in het hbo switchen vaker dan niet-bètastudenten, in het wo is dat precies omgekeerd. Meer mannen dan vrouwen besluiten na één jaar niet meer verder te gaan met de studie die zij initieel kozen. De stijging van uitval wordt bovendien vooral veroorzaakt door de uitval van mannen in het hbo.

Verandert het aandeel studenten dat vroegtijdig stopt met de studie (vóór februari)?

Studenten in het hbo stoppen vaker vóór 1 februari dan studenten in het wo. Ten opzichte van alle uitvallers, neemt het aandeel dat vroegtijdig (vóór 1 februari) van studie switcht c.q. uitvalt tussen 2011 en 2012 voor het eerst sinds jaren weer af.

Verandert het aandeel switchers en uitvallers bij de hbo-instroom met een mbo-diploma?

In vergelijking met 2008 is het aandeel eerstejaars in het hbo met een mbo-vooropleiding dat uitvalt, gestegen. Vooral tussen 2010 en 2011 is een sterke stijging van het aandeel switch/uitval waar te nemen: het percentage eerstejaars uitval onder hbo'ers met een mbo-diploma bedraagt 41,5 procent in 2012, wat een verschil van 5,6 procentpunten is vergeleken met 2008. De uitval is vooral hoog bij hbo-studenten met een mbo-economie vooropleiding. Ook studenten in de routes waarvoor vanaf 2015 verscherpte vooropleidingseisen gelden, vallen vaker uit. Eén op de vijf hbo-instromers met een mbo-vooropleiding verlaat na één jaar het hbo zonder een ho-diploma: dat komt overeen met ruim de helft van alle uitvallers en switchers met een mbo-opleiding. Ter vergelijking: voor de instroom vanuit havo is dit twaalf procent (29% van de uitval/switch). Van alle studenten met een vwo-vooropleiding die instromen in het hbo verlaat 4,1 procent het hoger onderwijs zonder ho-diploma; van de vwo-instroom in het wo ligt dit op 2,8 procent.

Is er een relatie tussen de BSA-norm en uitval?

Vooralsnog lijkt er geen sterke relatie te zijn tussen de strengheid van de BSA-norm en het percentage studenten dat switcht of uitvalt. Voor het totale hoger onderwijs lijkt er minder uitval te zijn bij opleidingen met een minder streng BSA (minder dan 40 EC). Het is te vroeg om hier conclusies uit te trekken; vervolgmetingen zullen hier meer duidelijkheid over geven.

Verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?

In vergelijking met 2010 noemen studenten die uitvallen of switchen BSA in 2013 vaker als reden voor het studiestaken. Als we vergelijken met 2012, dan zien we alleen in het wo een toename, in het hbo juist een lichte afname. BSA wordt door wo-studenten vaker dan hbo-studenten als reden genoemd. Ook zien we dat studenten met een vwo-vooropleiding de reden minder vaak opgeven dan havisten en mbo'ers. Mannen stoppen vaker met hun studie vanwege een BSA dan vrouwen. Dat geldt ook voor allochtone studenten die relatief vaker om deze reden stoppen dan autochtone studenten.

Verandert het aandeel switchers en uitvallers dat aangeeft dat een verkeerde studiekeuze de reden is?

Een verkeerde keuze voor een studie is achteraf voor studenten dé belangrijkste reden om met een studie te stoppen. Op nummer twee staan niet uitgekomen verwachtingen en onvoldoende motivatie bij de student. De reden blijft tot dusver over de jaren heen redelijk stabiel, tussen de 55 en 60 procent. Een multivariate analyse naar achtergrondkenmerken van de studenten laat zien dat hbo'ers en wo'ers hierin niet verschillen. Wel is er verschil naar vooropleiding: de reden geldt in het hbo vaker voor havisten en vwo'ers dan voor instromers vanuit het mbo.

Zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en die niet uitvallen?

Het cruciale punt van de juiste studiekeuze zien we ook wanneer we een statistische relatie leggen tussen het studiekeuzeproces enerzijds en de kans dat studenten na het eerste jaar hun studie verlaten. De groep die uitvalt geeft in de septembermeting (als ze dus nog niet weten dat ze aan het eind van het jaar hun studie zullen staken) al aan dat ze veel minder vaak een bewuste keuze voor een studie hebben gemaakt (grootweg 75% niet-uitval vs. 60% uitval). Ook geven de uitvallers minder vaak aan een goede match tussen zichzelf en de studie te ervaren, wanneer gevraagd wordt naar de mate waarin de studie bijvoorbeeld past bij de eigen interesses en capaciteiten. Uiteraard liggen aan studieuitval tal van persoonlijke factoren ten grondslag die in dit onderzoek niet zijn gemeten. In twee logistische regressieanalyses is vastgesteld in hoeverre er een relatie is tussen de gebruikte bronnen voor studiekeuze en studiekeuzemotieven enerzijds en uitval anderzijds. Daaruit blijkt dat de uitvalkans kleiner is voor studenten die naar de open dagen van instellingen gaan. Ook neemt voor hbo-studenten de kans op uitval af wanneer zij op hun middelbare school voorlichting hebben gehad over een opleiding of instelling. De kans op uitval neemt toe als studenten hun studiekeuze vooral baseren op het hoge salaris dat ze met een opleiding zouden kunnen verdienen of het maatschappelijk aanzien (alleen hbo) dat ze ermee kunnen krijgen. Als studenten echter hun keuze baseren op een mix van inhoudelijke interesse, aansluiting bij de eigen capaciteiten, het beroepsperspectief en de beroepsmogelijkheden, dan slinkt voor hen de kans op uitval in het eerste studiejaar.

5 Een tweede studie

5.1 Inleiding en vraagstelling

Op basis van het 1Cijfer Hoger Onderwijs (1CHO) is nagegaan hoeveel studenten een tweede bachelor- en/of masterstudie volgen. Hierbij is, net als in de voorgaande monitor, aandacht besteed aan zowel de studenten die met hun tweede studie zijn begonnen nadat de eerste studie was afgerond (het volgtijdelijk volgen van een tweede studie) als de studenten die een tweede studie aanvingen voordat het diploma van de eerste studie was behaald (het gelijktijdig volgen van een tweede studie). In dit hoofdstuk besteden we eerst aandacht aan het algemene beeld om daarna in te zoomen op bachelor- en masterstudenten en de relatie met achtergrondkenmerken. Gezien de geringe aantallen studenten die gelijktijdig een tweede studie volgden, is deze groep in het verdiepende deel buiten beschouwing gelaten en is over de achtergrondkenmerken gerapporteerd in het algemene deel. De volgende vragen komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- 5_1 Verandert het aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie (gelijktijdig c.q. volgtijdelijk)?
- 5_2 Verschilt de verandering (van aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie) voor specifieke sectoren of groepen studenten?
- 5_3 Hoe hoog zijn de instellingscollegegelden voor de tweede studie?

Elke student kan één bachelor- en één masteropleiding volgen tegen het wettelijk collegegeld. Bij een tweede bachelor- of masteropleiding betaalt de student het (over het algemeen hogere) instellingscollegegeld. Op dit moment is het mogelijk om twee (of meer) studies tegelijk te volgen tegen wettelijk collegegeld, zowel volgtijdelijk als gelijktijdig. Hiervoor gelden bepaalde voorwaarden. Zo kan een student die een tweede bachelor of master in zorg of onderwijs volgt, en in deze sectoren nog geen diploma heeft behaald, tegen het wettelijk collegegeld studeren. Deze maatregel is van kracht sinds het studiejaar 2010-2011.

In de afgelopen drie studiejaar (2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013) was er sprake van een subsidieregeling, waardoor studenten onder bepaalde omstandigheden een tweede studie konden volgen tegen het wettelijk collegegeldtarief. Sinds 1 september 2014 is de subsidieregeling structureel in de wet verankerd zodat excellente studenten en extra gemotiveerde studenten financieel tegemoet worden gekomen. Deze regeling bepaalt dat studenten die vóór het afronden van hun eerste studie een tweede (of derde of volgende) studie beginnen, het wettelijk collegegeld betalen. Als voorwaarde geldt dat de tweede studie onafgebroken gevolgd moet worden.

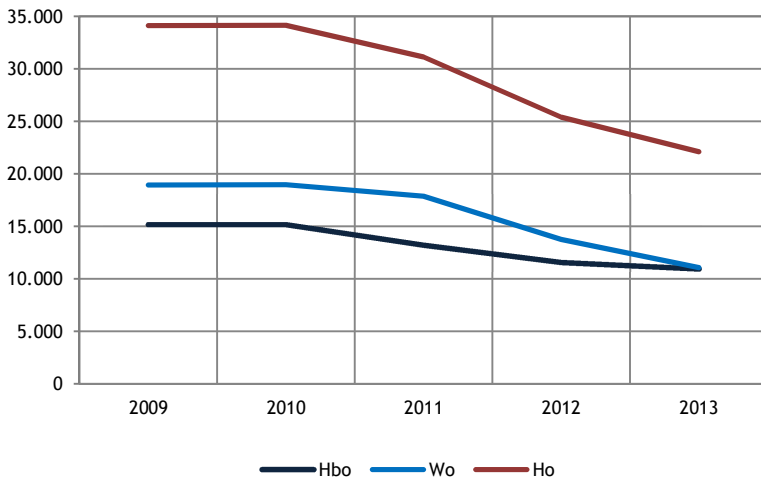
Voor studenten die een zogeheten schakelprogramma of premaster volgen (dit geldt vooral voor hbo-bachelors die doorstromen naar een wo-master of voor wo-bachelors die doorstromen naar een niet-verwante master) geldt een iets andere regeling. Deze studenten betalen geen collegegeld, maar een vergoeding. Deze vergoeding is met ingang van 1 september 2014 gemaximeerd. Voor een student die een schakelprogramma of premaster volgt van maximaal 30 EC geldt vanaf het studiejaar 2013-2014 dat deze daarvoor de helft van het wettelijk collegegeld betaalt; betreft het een traject van maximaal 60 EC dan betaalt de student maximaal 1,5 keer het wettelijk collegegeld. Boven de 60 EC betaalt de student een vergoeding die de instelling bepaalt.

Schakelprogramma's kunnen in meerdere vormen worden aangeboden: als onderdeel van een hbo- of wo-bachelor of als zelfstandig programma. In alle gevallen geldt het wettelijk maximumtarief. Als een schakelprogramma na een hbo-bachelor als onderdeel van een wo-bachelor wordt gevolgd, wordt dit als tweede studie geregistreerd. Het is niet mogelijk om deze schakelstudenten in het 1CHO te onderscheiden van reguliere bachelors. Indien in dit hoofdstuk over schakelstudenten uitspraken worden gedaan, betreft dit daarom steeds een *schatting*.

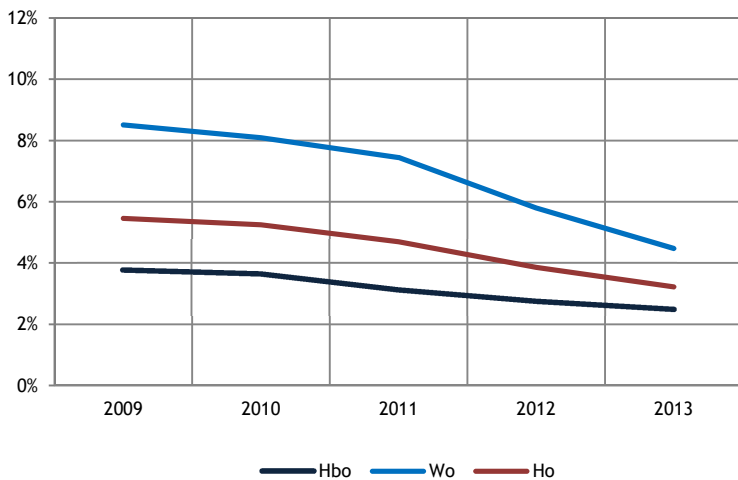
5.2 Data en definities

Bij de identificatie van de hierboven genoemde groepen studenten uit het 1CHO zijn de volgende stappen gevolgd:

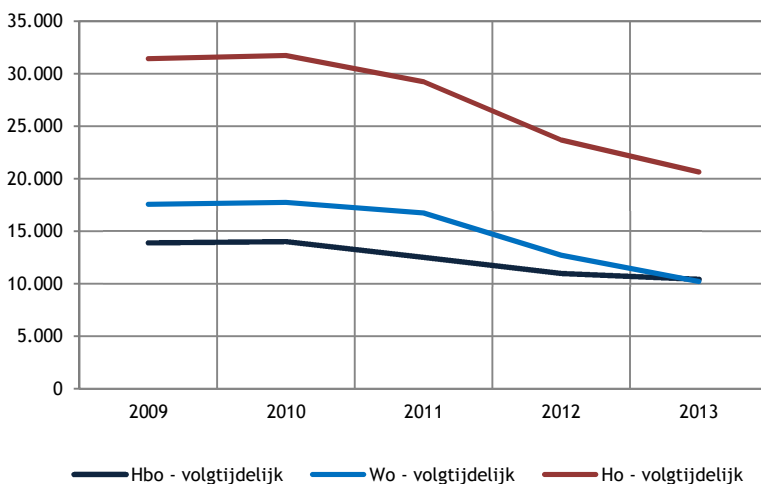
- inschrijvingen als 'student' en hoofdschrijvingen in bachelor en hbo- en wo-master exclusief postinitiële masters;
- als het diploma behaald is vóór 1 september 1991 telt het record niet als diploma;
- alleen bachelor- en masterdiploma's en diploma's oude stijl tellen mee;
- als de instelling van de eerste studie onbekend of een private instelling is, telt het diploma niet mee;
- bepaalde 'oude' opleidingscodes in de gezondheidszorg tellen niet mee als diploma;
- als de huidige opleidingscode of de historische equivalent gelijk is aan de code van de eerste studie dan telt het niet als diploma;
- bachelordiploma's tellen niet mee voor masters; diploma's oude stijl tellen mee als bachelor- en masterdiploma;
- wanneer het diplomajaar van de eerste studie kleiner of gelijk is aan het aanvangsjaar van de tweede studie betreft het een volgtijdelijke studie; in de andere gevallen betreft het een gelijktijdige studie.

Figuur 5.1: Aantal studenten dat een tweede studie volgt (bron: 1CHO)

Figuur 5.2: Aantal studenten dat een tweede studie volgt t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1CHO)

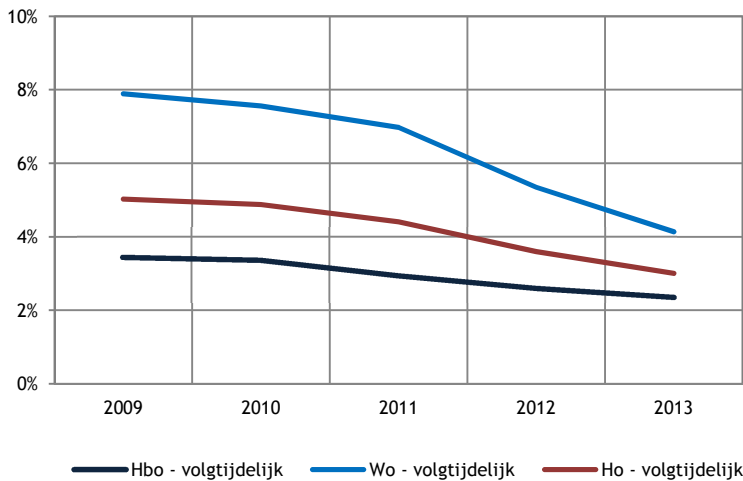
Figuur 5.3: Aantal studenten dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie (bron: 1CHO)

5.3 Een tweede studie

In 2013 volgen iets meer dan 22.000 studenten een tweede studie. Zij zijn nagenoeg gelijk verdeeld over het hbo en het wo. In vergelijking met het voorgaande jaar is het aandeel studenten dat een tweede studie volgt (volgtijdelijk of gelijktijdig) met dertien procent afgenomen: de afname is sterker in het wo (20%) dan in het hbo (5%). De dalende trend die vanaf 2010 merkbaar is, zet zich onverminderd voort. Sinds 2010 is het aandeel studenten dat een tweede studie doet, afgenomen met 35 procent (hbo: 27%; wo: 42%).

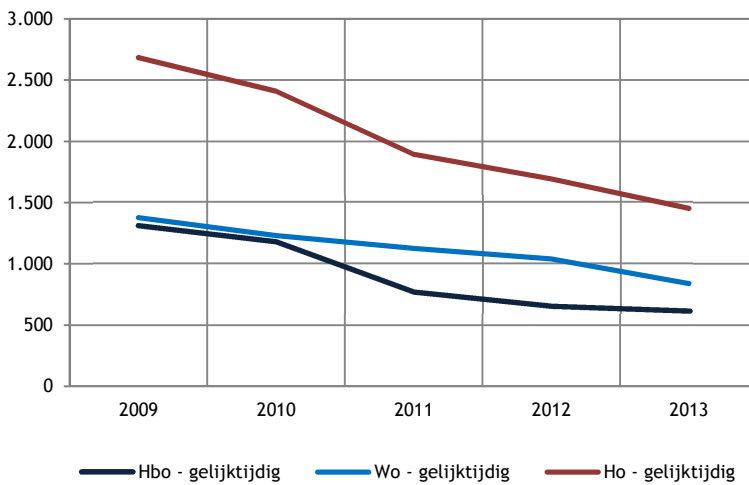
In de figuur hiernaast is het percentage studenten dat een tweede studie doet gerelateerd aan de totale studentenpopulatie. In totaal volgt ongeveer drie procent van alle studenten een tweede studie in 2013. De waargenomen daling zet zich in het wo sterker voort dan de daling in het hbo: tussen 2010 en 2013 daalt het aandeel met vier procentpunt. In het hbo blijft het aandeel rond de drie procent schommelen.

De meeste studenten doen hun tweede studie nadat ze de eerste studie hebben afgerond. Slechts een klein deel startte met de tweede studie vóór het behalen van het eerste diploma (zie hiervoor figuur 5.5). In 2013 doen 10.424 hbo-studenten en 10.213 wo-studenten volgtijdelijk een tweede studie. In vergelijking met 2012 daalt het aandeel studenten in het wo (20%) sterker dan het aandeel in het hbo (5%). In het hoger onderwijs als geheel is het aandeel studenten dat volgtijdelijk een studie doet in de afgelopen vijf jaar met 34 procent gedaald.

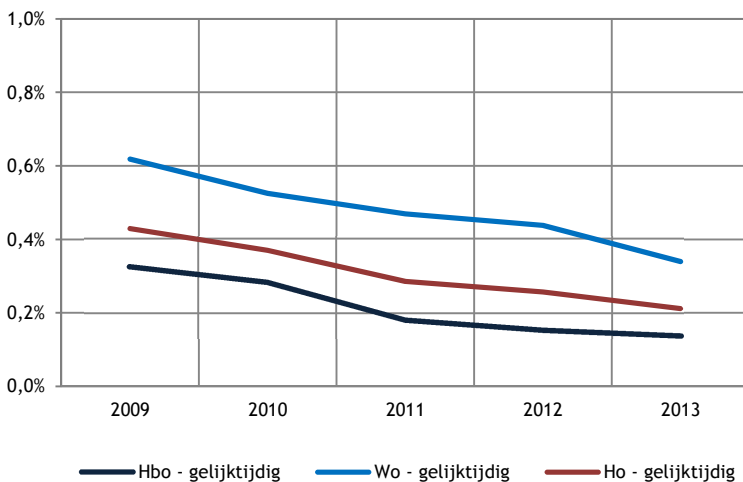
Figuur 5.4: Aantal studenten dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1CHO)

Ten opzichte van de totale studentenpopulatie is het aandeel studenten dat twee studies volgtijdelijk doet, gedaald van vijf procent in 2009 naar drie procent in 2013. Dat de daling het meest fors is in het wo, blijkt uit de figuur hiernaast. In het wo is sprake van een daling van 3,8 procentpunt tegenover 1,1 procentpunt in het hbo.

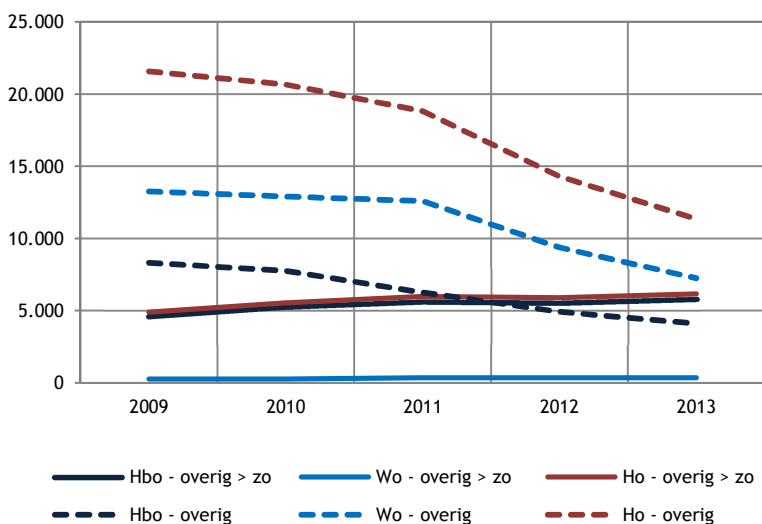
Figuur 5.5: Aantal studenten dat een tweede studie is gestart vóór afronding van de eerste studie en reeds een diploma heeft behaald van de eerste studie; (bron: 1CHO)

In totaal volgen in 2013 ongeveer 1.500 studenten een tweede studie gelijktijdig (zij zijn met deze tweede studie gestart vóór het behalen van het eerste diploma). In 2009 waren dat ongeveer 2.700 studenten; dit is een daling van 46 procent. Deze daling was sterker in het hbo (53%) dan in het wo (39%). Van alle studenten die in 2013 gelijktijdig een tweede studie volgen, studeert 58 procent in het wo.

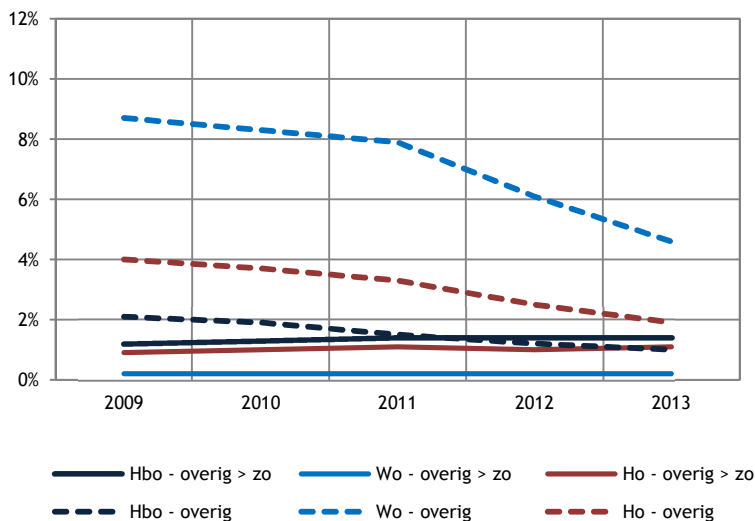

Figuur 5.6: Aantal studenten dat tweede studie is gestart vóór afronding van eerste studie t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1CHO)

Het aandeel studenten dat de tweede studie is begonnen nog voordat het eerste diploma werd behaald, is in 2013 0,2 procent (0,3% in het wo en 0,1% in het hbo) van de studentenpopulatie. Uit de figuur hiernaast blijkt dat de dalende trends voor hbo en wo relatief parallel aan elkaar lopen. Waar zich in het hbo in 2011 een relatief sterkere daling heeft voorgedaan, zien we hetzelfde gebeuren in 2013 in het wo. Ten overstaan van *alle studenten die een tweede studie volgen*, doet 6,6 procent dit gelijktijdig (hbo: 5,6%; wo: 7,6%, niet in figuur).

Figuur 5.7: Aantal studenten met een tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type diploma (bron: 1CHO)

Figuur 5.8: Percentage studenten met tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. populatie bachelors (bron: 1CHO)

Tabel 5.1: Aantal en aandeel tweede bachelors (volgtijdelijk) en sector tweede bachelor ten opzichte van alle ingeschreven bachelors (bron: 1CHO)

Hbo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Overig > zorg/onderwijs	4.372	4.348	4.192	4.617	5.271	5.629	5.542	5.806
Overig > overig	3.887	3.969	3.820	4.019	3.645	2.696	1.886	1.333
Zorg/onderwijs > zorg/onderwijs	2.245	2.405	2.805	3.032	3.037	2.740	2.481	2.347
Zorg/onderwijs > overig	1.123	1.147	1.201	1.257	1.073	806	564	413
Totaal tweede bachelor	11.627	11.869	12.018	12.925	13.026	11.871	10.473	9.899
Geen tweede bachelor	340.213	348.663	357.940	375.567	388.535	398.518	398.940	417.727
% Tweede bachelor	3,4%	3,4%	3,4%	3,4%	3,4%	3,0%	2,6%	2,4%
Wo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Overig > zorg/onderwijs	142	178	200	272	276	359	360	352
Overig > overig	11.826	10.853	10.453	11.127	10.864	10.616	7.992	6.312
Zorg/onderwijs > zorg/onderwijs	226	202	232	293	317	520	390	236
Zorg/onderwijs > overig	1.908	1.833	1.876	1.841	1.723	1.445	988	704
Totaal tweede bachelor	14.102	13.066	12.761	13.533	13.180	12.940	9.730	7.604
Geen tweede bachelor	118.611	125.184	131.708	139.288	143.188	146.257	143.096	148.930
% Tweede bachelor	11,9%	10,4%	9,7%	9,7%	9,2%	8,8%	6,8%	5,1%

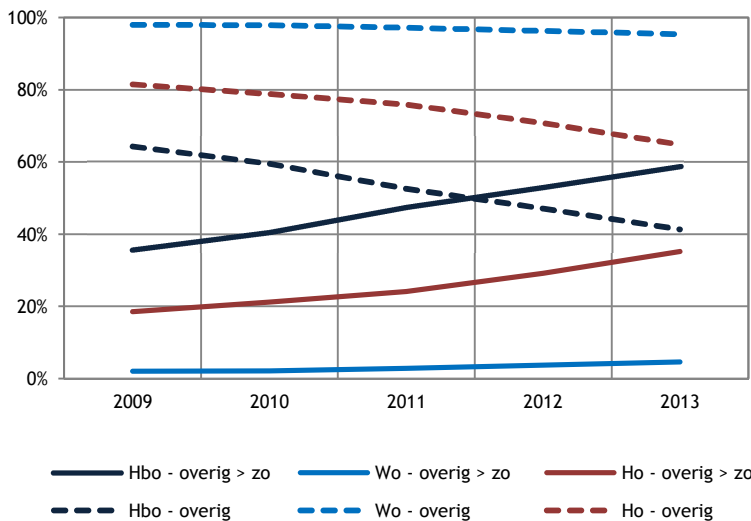
5.4 Een tweede bachelor

Het aantal studenten met een tweede studie die buiten de regeling voor het wettelijk collegegeld vallen, neemt in de afgelopen vijf jaar met bijna de helft af (hbo: 51%; wo: 45%). De groep studenten met een tweede bachelor in de sectoren gezondheidszorg of onderwijs neemt in dezelfde periode toe met 1.269 studenten (26%). Het gaat hier voornamelijk om studenten met een hbo-diploma (94% in 2013).

De daling uit de grafiek hiervoor is ook zichtbaar als de aantallen gerelateerd worden aan de populatie bachelors in desbetreffend jaar. Tabel 5.1 geeft alle aantallen per categorie weer. In het wo heeft zich sinds 2011 een relatief sterke afname voorgedaan (3,4 procentpunt) van studenten die een tweede studie doen in overige sectoren, terwijl er in het hbo meer stabiliteit is (afname van 0,5 procentpunt). In de overgang naar een tweede bachelor in de sector zorg of onderwijs vindt er in de afgelopen vijf jaar een lichte stijging plaats van het aandeel studenten (0,2 procentpunt), en deze wordt volledig veroorzaakt door studenten met een hbo-diploma. De stromen lopen aldus conform de beleidsintenties.

Tabel 5.1: (Vervolg) Aantal en aandeel tweede bachelors (volgtijdelijk) en sector tweede bachelor ten opzichte van alle ingeschreven bachelors (bron: 1CHO)

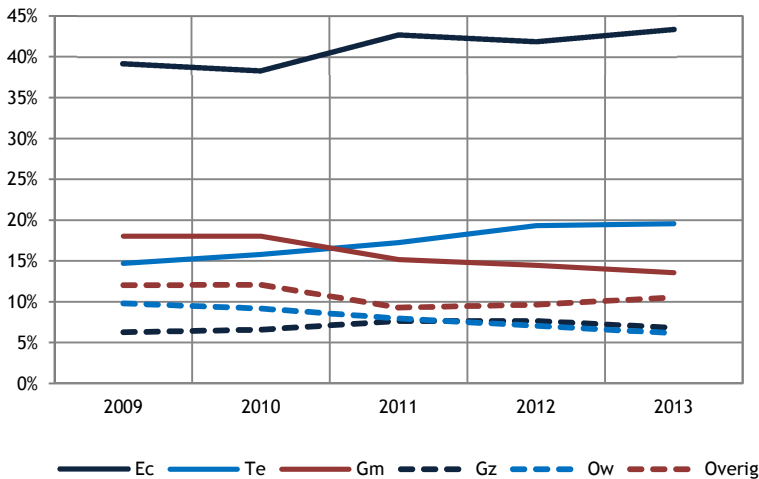
Ho	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Overig > zorg/onderwijs	4.514	4.526	4.392	4.889	5.547	5.988	5.902	6.158
Overig > overig	15.713	14.822	14.273	15.146	14.509	13.312	9.878	7.645
Zorg/onderwijs > zorg/onderwijs	2.471	2.607	3.037	3.325	3.354	3.260	2.871	2.583
Zorg/onderwijs > overig	3.031	2.980	3.077	3.098	2.796	2.251	1.552	1.117
Totaal tweede bachelor	25.729	24.935	24.779	26.458	26.206	24.811	20.203	17.503
Geen tweede bachelor	458.824	473.847	489.648	514.855	531.723	544.775	542.036	566.657
% Tweede bachelor	5,6%	5,3%	5,1%	5,1%	4,9%	4,6%	3,7%	3,1%

Als alleen gekeken wordt naar de studenten met een tweede volgtijdelijke studie is in 2013 de stroom (van overig naar zorg of onderwijs of overige tweede studies) volgens de verwachting van het beleid. Zowel in hbo als wo is er binnen de groepen die een tweede studie doen een toename van degenen die dit doen vanuit een overige sector naar zorg of onderwijs.

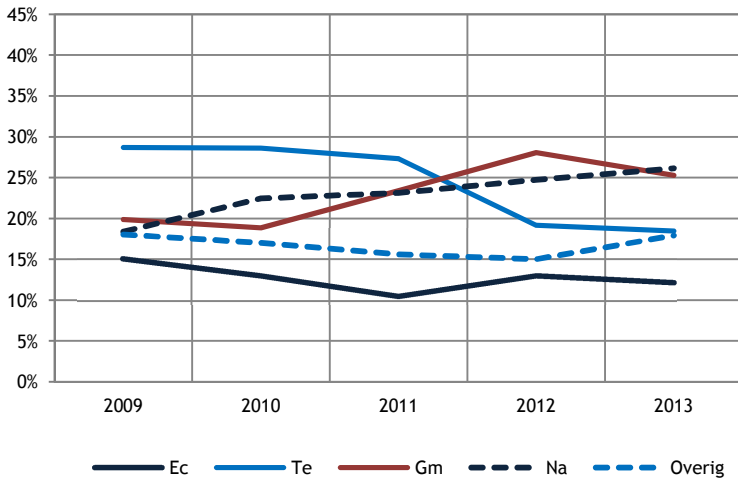
Verreweg de grootste groep studenten die een tweede studie volgtijdelijk doen, volgt een wo-bachelor buiten de sector zorg of onderwijs of deed de eerste studie in één van deze sectoren (en valt daarmee in de categorie 'overig'). Van deze wo-bachelors deed 82 procent de eerste studie in het hbo (niet in figuur).

Figuur 5.9: Percentage studenten met tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. tweede studies (bron: 1CHO)

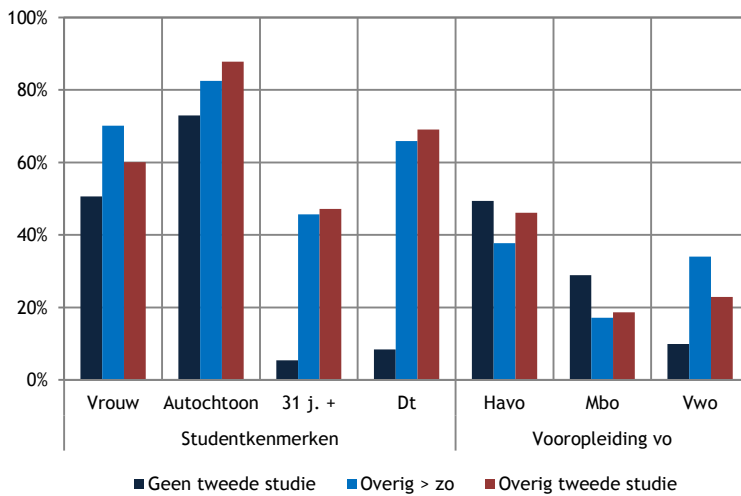
Meer dan 40 procent van de studenten die een tweede studie doen in de wo-bachelor en dit *niet* doen vanuit een overige opleiding naar een opleiding in zorg of onderwijs, deden hun eerste studie in de sector economie, gevolgd door techniek (toenemend vanaf 2010) en gedrag en maatschappij (afnemend in 2010). Grotendeels zal het hier gaan om de schakelprogramma's of premasters (doorstroom van hbo-bachelor via een premaster naar een wo-master). Voor deze groep is een speciale voorziening getroffen (zie paragraaf 5.1).

Figuur 5.10: Sector eerste bachelor (%) van alle studenten met een tweede bachelor overig in wo-bachelor (bron: 1CHO)

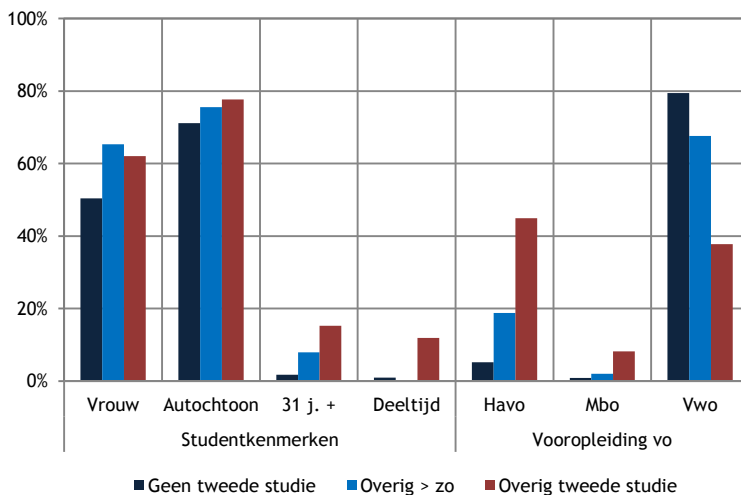
Figuur 5.11: Sector eerste bachelor (%) van alle studenten met een tweede bachelor in de zorg in wo-bachelor (bron: 1CHO)

Studenten die een tweede studie doen in de wo-bachelor in de zorg zijn voornamelijk afkomstig uit de sectoren natuur (26,1%) en gedrag en maatschappij (25,3%). (De sector onderwijs komt in het wo in de bachelorfase niet voor). Gedurende de afgelopen vijf jaar is het aandeel studenten afkomstig uit deze sectoren flink gestegen (respectievelijk met 7,8 en 5,4 procentpunt). Het aandeel studenten met een eerste studie in de sector techniek is daarentegen flink afgenomen (met 10,2 procentpunt).

Figuur 5.12: Percentage tweede bachelors in hbo in 2013 (volgtijdelijk) naar type opleiding en studentkenmerken (bron: 1CHO)

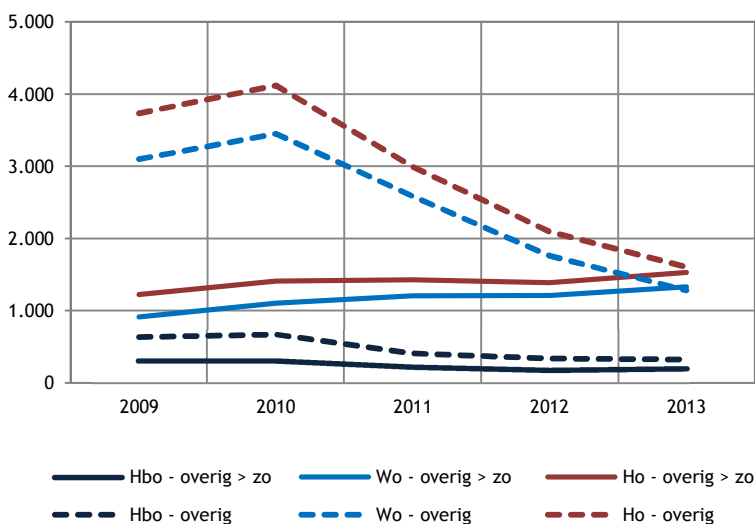
In de groep studenten die een tweede studie doen (volgtijdelijk) in het hbo zijn vrouwen en autochtone studenten oververtegenwoordigd. Voorts is er in het hbo een sterke oververtegenwoordiging van studenten van 31 jaar en ouder en van deeltijdstudenten. Dat verklaart het feit dat relatief veel studenten geen recht meer hebben op studiefinanciering. Kijken we naar de meest voorkomende vooropleidingen, dan zijn studenten met een vwo-voorbereiding licht oververtegenwoordigd en studenten met een mbo-voorbereiding iets ondervertegenwoordigd. Voor havisten is er weinig verschil.

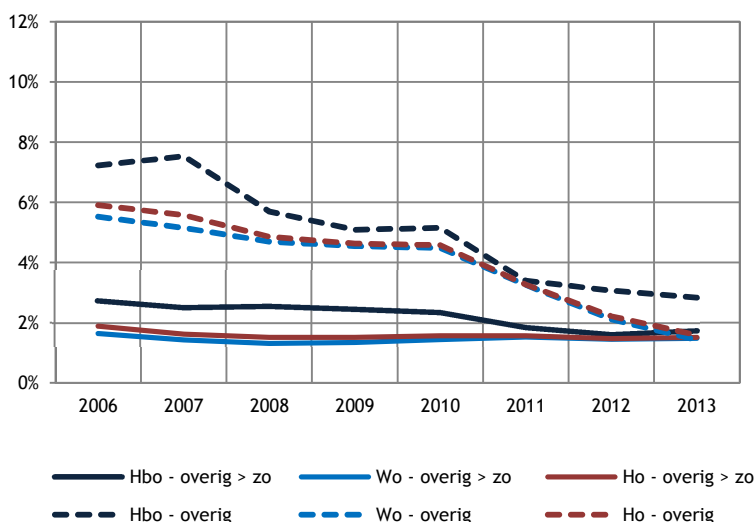
Figuur 5.13: Percentage tweede bachelors in wo in 2013 (volgtijdelijk) naar type opleiding en studentkenmerken (bron: 1CHO)

In het wo zijn de vrouwen oververtegenwoordigd in de groep studenten die een tweede studie doen in de sector zorg of onderwijs en hun eerste diploma hebben behaald buiten deze sectoren. Autochtone studenten zijn licht oververtegenwoordigd in de tweede studies. Dit geldt ook voor oudere studenten en voor deeltijders. Het zijn de studenten met een havo- of mbo-voorbereiding die kiezen voor een tweede studie in een overige sector. Studenten in het wo met een vwo-voorbereiding zijn ondervertegenwoordigd bij de tweede studies, maar binnen de tweede studie oververtegenwoordigd in de groep die vanuit een overige sector een tweede studie volgt in zorg of onderwijs. Overige vooropleidingen (zoals een buitenlandse vooropleiding) zijn niet getoond in de grafiek.

Figuur 5.14: Aantal studenten met tweede master (volgtijdelijk) naar type diploma (bron: 1CHO)

Figuur 5.15: Aantal studenten met tweede master (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. populatie masters (bron: 1CHO)

Tabel 5.2: Aantal en aandeel tweede masters (volgtijdelijk) en sector tweede master ten opzichte van alle ingeschreven masters (bron: 1CHO)

Hbo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Overig > zorg/onderwijs	332	286	288	307	305	223	178	201
Overig > overig	54	63	63	51	66	54	35	35
Zorg/onderwijs > zorg/onderwijs	651	684	463	471	499	260	208	214
Zorg/onderwijs > overig	174	111	117	113	103	92	92	75
Totaal tweede master	1.211	1.144	931	942	973	629	513	525
Geen tweede master	10.948	10.249	10.365	11.531	11.996	11.323	10.410	10.913
% Tweede master	10,0%	10,0%	8,2%	7,6%	7,5%	5,3%	4,7%	4,6%
Wo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Overig > zorg/onderwijs	689	759	790	915	1.104	1.206	1.210	1.329
Overig > overig	2.047	2.401	2.439	2.683	2.971	2.156	1.435	1.018
Zorg/onderwijs > zorg/onderwijs	100	110	127	174	213	199	171	143
Zorg/onderwijs > overig	177	223	263	243	266	230	153	119
Totaal tweede master	3.013	3.493	3.619	4.015	4.554	3.791	2.969	2.609
Geen tweede master	39.035	49.546	56.597	64.206	72.381	75.710	80.590	86.936
% Tweede master	7,2%	6,6%	6,0%	5,9%	5,9%	4,8%	3,6%	2,9%

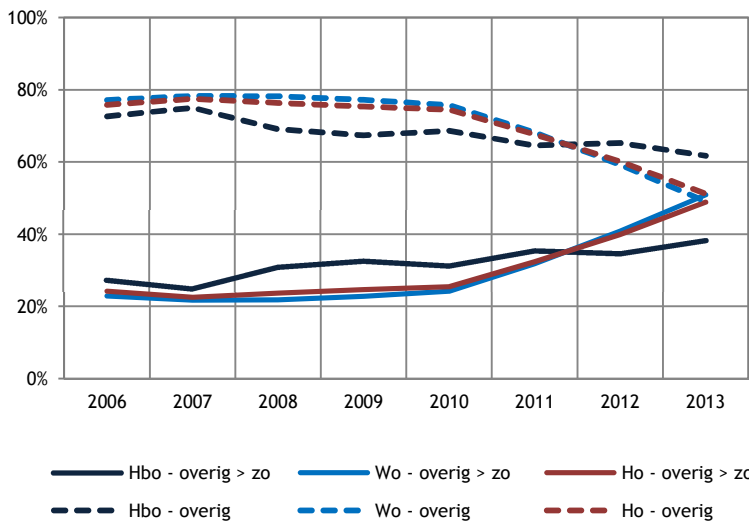
5.5 Een tweede master

In totaal 3.134 masterstudenten (2013 in het hoger onderwijs) hebben al eerder een masterdiploma behaald. Van deze groep studeert 83 procent in het wo en 17 procent in het hbo. In absolute aantallen is er een daling zichtbaar van het aantal masterstudenten met een tweede master sinds 2010. De daling (sinds 2010) van studenten die een tweede master doen buiten de sector zorg of onderwijs is fors (61%). In het hbo daalt ook het aantal studenten dat een tweede master doet binnen de sector zorg of onderwijs en de eerste master buiten deze sector heeft gevolgd: deze stroom is sinds 2010 afgenomen met 34 procent. In het wo stijgt deze stroom sinds 2010 (20%).

In de figuur hiernaast wordt het aantal masterstudenten in een tweede studie gerelateerd aan het totaal aantal masterstudenten. Tabel 5.2 geeft alle aantallen per categorie weer. In 2013 is één procent van alle masterstudenten in het hoger onderwijs bezig met een tweede master in een andere sector dan zorg of onderwijs (1% in zowel hbo als wo) en ongeveer twee procent van alle masterstudenten doet een tweede master vanuit een andere sector binnen de sector zorg of onderwijs.

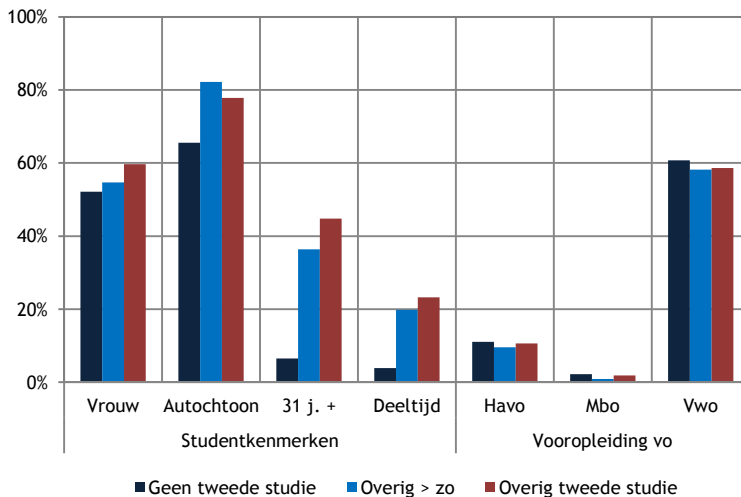
Tabel 5.2: (Vervolg) Aantal en aandeel tweede masters (volgtijdelijk) en sector tweede master ten opzichte van alle ingeschreven masters (bron: 1CHO)

Ho	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Overig > zorg/onderwijs	1.021	1.045	1.078	1.222	1.409	1.429	1.388	1.530
Overig > overig	2.101	2.464	2.502	2.734	3.037	2.210	1.470	1.053
Zorg/onderwijs > zorg/onderwijs	751	794	590	645	712	459	379	357
Zorg/onderwijs > overig	351	334	380	356	369	322	245	194
Totaal tweede master	4.224	4.637	4.550	4.957	5.527	4.420	3.482	3.134
Geen tweede master	49.983	59.795	66.962	75.737	84.377	87.033	91.000	97.849
% Tweede master	7,8%	7,2%	6,4%	6,1%	6,1%	4,8%	3,7%	3,1%

Kijken we naar de twee stromen ten opzichte van elkaar en relateren we de masterstudenten in de twee groepen aan het totaal aantal masterstudenten in een tweede studie, dan valt hier een soortgelijk patroon op als bij de bachelors. Er is een lichte daling (sinds 2010) van degenen die de tweede master doen buiten de sector zorg of onderwijs en een stijging van studenten met een masterdiploma buiten zorg of onderwijs die een tweede master doen binnen deze sector.

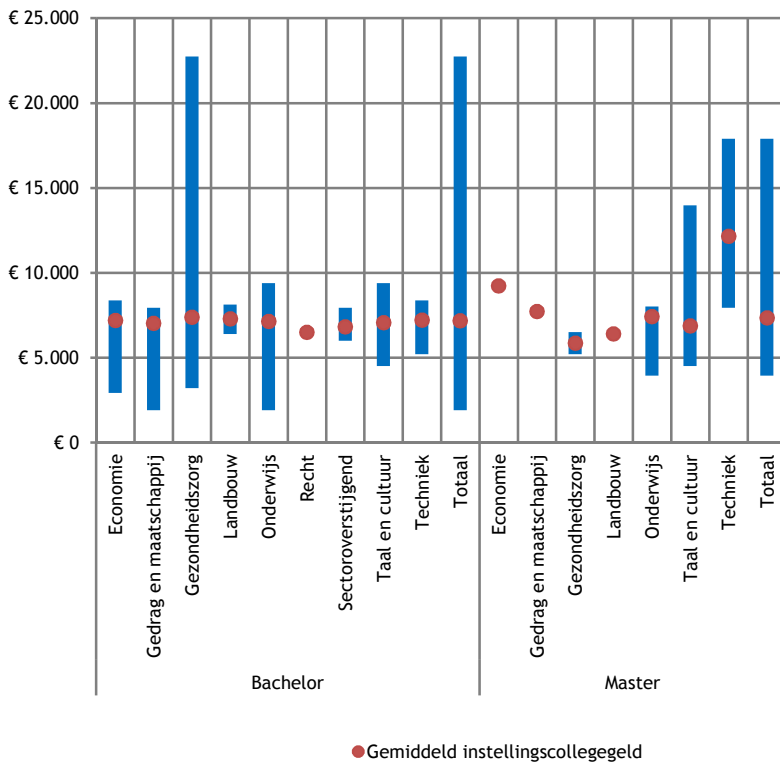
Figuur 5.16: Aantal studenten met tweede master (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. alle tweede masters (bron: 1CHO)

De man-vrouwverhouding bij studenten die een tweede wo-master doen is iets scheef: relatief veel vrouwen volgen een tweede master. Hetzelfde geldt voor autochtone studenten in vergelijking met westers- en niet-westers allochtone studenten. Relatief veel studenten die een tweede master volgen zijn ouder. Ook volgen relatief veel studenten hun tweede master in deeltijd. De grootste groep studenten met een tweede wo-master heeft vwo als basisopleiding. Overige vooropleidingen (zoals een buitenlandse vooropleiding) zijn niet getoond in de grafiek.¹⁵

Figuur 5.17: Percentage tweede masters (alleen wo) in 2013 (volgtijdelijk) naar type opleiding en studentkenmerken (bron: 1CHO)

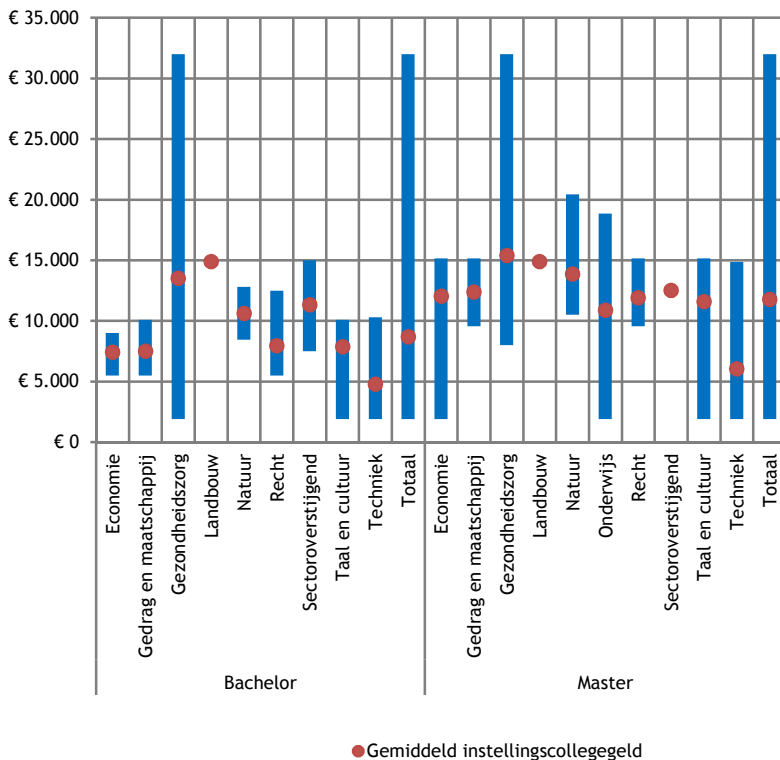
¹⁵ N.B. vanwege lage studentaantallen worden alleen cijfers voor een tweede universitaire master gepresenteerd.

5.6 Instellingscollegegeld

De figuur hiernaast toont de instellingscollegegelden voor de hbo-bachelor- en masteropleidingen. Een tweede bachelor in het *hoger onderwijs* (voltijd) kost € 7.661; een tweede master € 11.375. Een tweede voltijd hbo-bachelor kost gemiddeld € 7.184; een hbo-master € 7.356. In het hbo ligt het collegegeld (voltijd bachelor) ongeveer € 1.500 lager dan in het wo. Tussen de sectoren zijn de verschillen in het hbo relatief klein. Een aantal opleidingen hanteert een instellingscollegegeld ter hoogte van het wettelijk collegegeld, bijvoorbeeld de opleidingen Godsdienst-Pastoraal Werk en de lerarenopleiding Fries. Verschillen in range worden vaak verklaard door een enkele uitschieter naar boven of beneden. Bij nagenoeg alle hbo-instellingen wordt één tarief gehanteerd, een enkele uitzondering daargelaten. Hoge tarieven gelden bijvoorbeeld voor de opleiding Verloskunde. Sommige hogescholen kennen varianten in het instellingscollegegeld afhankelijk van het jaar van inschrijving.

Figuur 5.18: Instellingscollegegelden hbo 2014-2015 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale waarden hbo-bachelor en -master (bron: websites)

Zoals gezegd, kost een tweede bachelor in het *hoger onderwijs* (voltijd) € 7.661; een tweede master € 11.375. In het wo liggen de bedragen hoger dan in het hbo. Een tweede voltijd wo-bachelor kost gemiddeld € 8.670; een wo-master € 11.763. In het wo zijn er duidelijke verschillen. Voor masters hanteert men een hoger tarief dan voor bachelors. Ook tussen sectoren zit variatie: instellingscollegegelden zijn het hoogst in de gezondheidszorg, landbouw en natuur en bij de sector-overstijgende opleidingen (m.n. university colleges). De techniekopleidingen hebben gemiddeld een relatief laag instellingstarief omdat de universiteiten van Delft en Eindhoven een tarief hanteren ter hoogte van het wettelijk tarief. Dit tarief wordt ook door een aantal andere opleidingen gehanteerd, bijvoorbeeld educatieve masters aan de Universiteit Leiden en Tilburg University, opleidingen als Theologie en Religiewetenschappen en voor de researchmasters Business en Economics (Tilburg University). In het wo zijn er grote verschillen *binnen* de sector gezondheidszorg. Het instellingstarief van (bijv.) de bachelor geneeskunde varieert van € 11.050 (UU) tot € 32.000 (UM). Ook binnen de wo-bachelor recht is (bijv.) het tarief aan de VU (€ 5.500) bijna de helft van dat van de UL (€ 10.100). Een enkele instelling heeft een uniform tarief (bijv. WUR: € 14.875).

Figuur 5.19: Instellingscollegegelden wo 2014-2015 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale waarden wo-bachelor en -master (bron: websites)

5.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is de ontwikkeling van het aantal studenten dat een tweede studie volgt, zowel volgtijdelijk als gelijktijdig, geanalyseerd en besproken. Elke student kan één bachelor en één master volgen tegen het wettelijk collegegeld. Bij een tweede bachelor- of masteropleiding betaalt de student het (vaak hogere) instellingscollegegeld. Een uitzondering wordt sinds september 2010 gemaakt voor studenten die hun eerste diploma behaalden in een andere sector dan gezondheidszorg of onderwijs en die hun tweede studie in één van deze sectoren gaan doen. Sinds september 2014 wordt er tevens een uitzondering gemaakt voor studenten die voor het afronden van hun eerste studie een tweede (of derde of volgende) studie beginnen onder voorwaarde dat zij deze studie(s) onafgebroken volgen. Deze twee groepen studenten betalen het wettelijk collegegeld. Vervolgens is er nog specifieke regelgeving c.q. zijn er uitzonderingen voor studenten die een schakelprogramma volgen of voor studenten die twee studies gelijktijdig volgen. In deze slotparagraaf worden de belangrijkste bevindingen beschreven.

Verandert het aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie (gelijktijdig c.q. volgtijdelijk)?

In 2013 doen drie van de honderd studenten een tweede studie, zowel in de bachelor- als in de masterfase. Het aantal studenten dat een tweede studie volgt, neemt af, na 2010 met 35 procent; in het wo is deze afname groter dan in het hbo. In 2013 volgen iets meer dan 22.000 studenten een tweede studie; in 2010 waren dat nog ruim 34.000 studenten. Van alle studenten die een tweede studie volgen, doet ongeveer zeven procent dit gelijktijdig (zij behaalden hun eerste diploma terwijl ze al bezig waren met de tweede studie). In 2013 betreft het 1.500 studenten. Van alle tweede studies betreft het bij ongeveer vijftien procent een tweede master en bij ruim 85 procent een tweede bachelor. De daling van het aantal tweede studies is in lijn met het ingezette beleid: de stroom studenten die vanuit een andere sector een tweede studie gaat doen in de sector zorg of onderwijs is na 2009 stijgend (tussen 2012 en 2013 stijgt dit aandeel nog met 5%); de andere stroom daalt.

Verschilt de verandering (van aandeel studenten dat kiest voor een tweede studie) voor specifieke sectoren of groepen studenten?

Ten opzichte van alle bachelorstudenten volgt in 2013 ongeveer drie procent een tweede bachelor. De ontwikkeling van het aantal tweede bachelors (volgtijdelijk) volgt de hierboven beschreven trend: tussen 2012 en 2013 daalt het absolute aantal studenten van ongeveer 24.000 naar iets meer dan 20.000. Het aantal studenten dat vanuit een andere sector de tweede bachelor ging volgen in zorg of onderwijs steeg met twintig procent tussen 2009 en 2011 (van 5.000 naar 6.000 studenten). Na 2011 blijft het aantal universitaire studenten dat kiest voor een tweede studie stabiel, terwijl er in het hbo nog een kleine stijging waar te nemen is. In 2013 maakt deze groep 1,4 procent uit van de populatie bachelors (in het wo 0,2 procent en in het ho 1,1 procent).

Het aandeel studenten dat een tweede wo-bachelor volgt buiten de sectoren zorg of onderwijs, bestaat voor tachtig procent uit hbo-studenten; dit zijn wellicht voor een deel de schakelstudenten. Voor deze groep is vanaf 2013 een speciale voorziening getroffen voor schakelprogramma's. Het grootste deel van de hbo-wo-doorstroom naar een tweede studie buiten gezondheidszorg of onderwijs zien we in de sectoren economie en (in mindere mate) techniek. Een tweede bachelor wordt vaker gevolgd door vrouwen, autochtone studenten en oudere studenten.

Ten opzichte van alle masterstudenten volgt in 2013 ongeveer drie procent een tweede master. In 2013 gaat het om 3.134 studenten (volgtijdelijk). In 2010 waren dat nog 5.500 studenten. Ongeveer 83 procent studeert in het wo; 17 procent in het hbo. De groep studenten die een overgang maken vanuit een overige sector naar de sectoren zorg of onderwijs is in de afgelopen vijf jaar in het hbo gedaald met 35 procent (van 307 naar 201) en in het wo met 45 procent gestegen (van 915 naar 1.329). Vooral in het wo is het opmerkelijk dat alle andere groepen studenten met een tweede master in grootte afnemen. De resultaten ondersteunen hiermee het ingezette beleid. In totaal gaat twee procent van alle masterstudenten afkomstig van buiten zorg of onderwijs de tweede master doen in de sector zorg of onderwijs. Ook in de master is er een lichte oververtegenwoordiging van vrouwen, autochtone studenten en oudere studenten.

Hoe hoog zijn de instellingscollegegelden voor de tweede studie?

Een tweede bachelor in het hoger onderwijs (voltijd) kost € 7.661; een tweede master € 11.375. Een tweede voltijd hbo-bachelor kost gemiddeld € 7.184; een voltijd wo-bachelor € 8.670. Een tweede voltijd-master kost in het hbo € 7.356 en in het wo € 11.763. Instellingscollegegelden voor hbo-bachelors zijn lager dan voor wo-bachelors. Binnen het wo wordt voor masters een hoger tarief gerekend dan voor bachelors. Het hbo hanteert doorgaans een uniform tarief voor de hele instelling; in het wo kennen de tarieven meer variatie tussen sectoren. Hierbij zijn opleidingen in de sector gezondheidszorg het duurst. Ook in de sector landbouw en natuur worden relatief hoge tarieven gerekend. Voor sommige religie-opleidingen wordt een instellingstarief gerekend ter hoogte van het wettelijk tarief. Dit geldt tevens voor de beide technische universiteiten en voor een paar masters (educatieve masters of researchmasters) in het wo. Uitschieters zijn er met name bij gezondheidszorg. Het instellingstarief voor de bachelor Geneeskunde varieert van € 11.050 tot € 32.000. Ook voor Verloskunde wordt doorgaans een relatief hoog tarief gerekend. Verder kan soms per opleiding het instellingscollegegeld tussen instellingen behoorlijk verschillen.

6 Studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie

6.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk staat het studieproces centraal. We gaan nader in op kwaliteit, studiegedrag en excellentie. De gegevens zijn ontleend aan drie bronnen: de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (jaren 2011 tot en met 2014), de Nationale Studentenenquête (jaren 2010 tot en met 2014) en de Studiekeuzedatabase, waarin de rendementscijfers zijn opgenomen. De analyses in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de voltijd bachelorstudenten. In dit hoofdstuk worden de volgende onderzoeksvragen aan de orde gesteld:

- 6_1 Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?
- 6_2 Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?
- 6_3 Verbeterd de studievoortgang van studenten?
- 6_4 Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?
- 6_5 Verbeterd de inzet van studenten?
- 6_6 Verbeterd de motivatie van studenten?
- 6_7 Verbeterd de tijdbesteding van studenten aan hun studie?
- 6_8 Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?
- 6_9 Welk deel van de eerstejaarsstudenten heeft minder dan twaalf contacturen?
- 6_10 Verandert het aandeel werkende studenten?
- 6_11 Verandert het aantal gewerkte uren?
- 6_12 Is werken naast de studie van invloed op de resultaten?
- 6_13 Verbeterd de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, docenten, inhoud, begeleiding)?
- 6_14 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?
- 6_15 Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met studie-ervaring in het buitenland?
- 6_16 Verandert het aandeel ambitieuze studenten?
- 6_17 Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?
- 6_18 In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

6.2 Data en definities

De *Studentenmonitor Hoger Onderwijs* (zie ook paragraaf 1.8) volgt de studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tevredenheid, tijdbesteding, inkomsten en uitgaven van de Nederlandse studentenpopulatie. De Studentenmonitor van 2011 is gebruikt voor de eerste meting van de Monitor Beleidsmaatregelen. In deze rapportage worden de resultaten van de Studentenmonitor 2011, 2012, 2013 en 2014 met elkaar vergeleken. Het veldwerk van de Studentenmonitor vond steeds plaats in het voorjaar onder een steekproef van in Nederland studerende studenten. De studenten zijn deels benaderd via DUO en deels via een studentenpanel. De resultaten in de Studentenmonitor zijn zodanig gewogen dat het beeld representatief is voor de landelijke studentenpopulatie. In dit hoofdstuk zijn alleen de voltijd bachelors meegenomen. De analyses van de voltijd bachelorstudenten zijn gebaseerd op de volgende aantallen:

Tabel 6.1: Steekproef aantallen Studentenmonitor Hoger Onderwijs

	2011	2012	2013	2014	Alle jaren
Hbo	15.566	7.562	11.424	8.899	43.451
Wo	8.732	5.205	6.741	5.274	25.952
Totaal	24.298	12.767	18.165	14.173	69.403

Alleen bachelor voltijd; gewogen voor steekproefafwijkingen.

De tevredenheidsoordelen over de opleiding zijn ontleend aan de *Nationale Studentenenquête*. Dit is een groot landelijk tevredenheidsonderzoek dat jaarlijks wordt uitgevoerd onder alle opleidingen in het hoger onderwijs. In dit onderzoek wordt aan de studenten allereerst gevraagd een algemeen oordeel te geven over de opleiding als geheel. Daarna worden specifieke vragen gesteld over onder andere algemene vaardigheden, wetenschappelijke vaardigheden, voorbereiding op de beroepsloopbaan, docenten, studiebegeleiding, toetsing en beoordeling, informatievoorziening, studierooster, studielast, contacttijd, groepsgrootte, stage en opleiding, stage-ervaring, studiefaciliteiten, kwaliteitszorg, studieomgeving en huisvesting. Voor deze rapportage is verslag gedaan van het studentoordeel dat betrekking heeft op de opleiding in het algemeen, op docenten, de inhoud en de studiebegeleiding. De volgende aantallen zijn opgenomen in de analyses:

Tabel 6.2: Steekproefaantallen Nationale Studentenenquête

	2010	2011	2012	2013	2014	Alle jaren
Hbo	113.471	96.664	101.426	136.480	123.433	571.474
Wo	53.529	52.511	46.755	59.617	50.859	263.271
Totaal	167.000	149.175	148.181	196.097	174.292	834.745

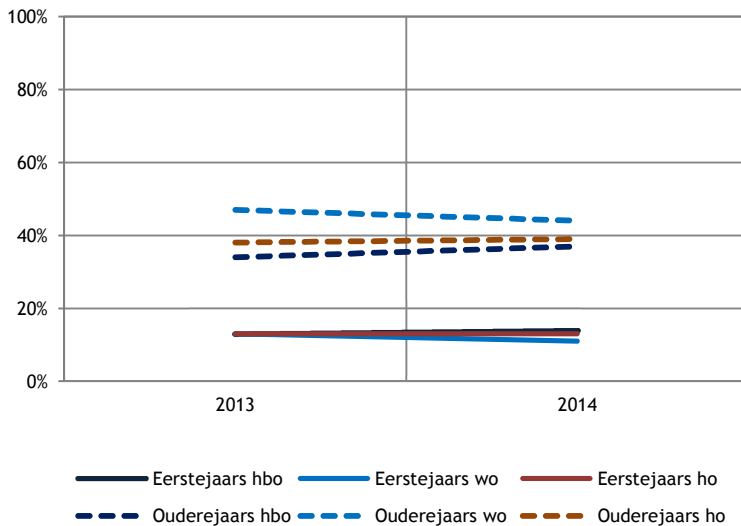
Alleen bachelor voltijd bekostigd; gewogen voor steekproefafwijkingen.

De *rendementscijfers* die zijn gebruikt, zijn ontleend aan de VSNU en de Vereniging Hogescholen. Deze cijfers geven een beeld van de mate waarin de studenten die starten aan deze opleiding binnen vier jaar (wo) of vijf jaar (hbo), dus nominaal plus 1 jaar, een diploma halen. De rendementen zijn berekend op basis van de instroomcohorten voor de cohorten 2006 t/m 2009 (wo) en 2006 t/m 2008 (hbo). De rendementsdefinities van hbo en wo komen niet overeen, maar worden hier gebruikt om goed aan te sluiten bij de definities die gebruikt worden in de prestatieafspraken.

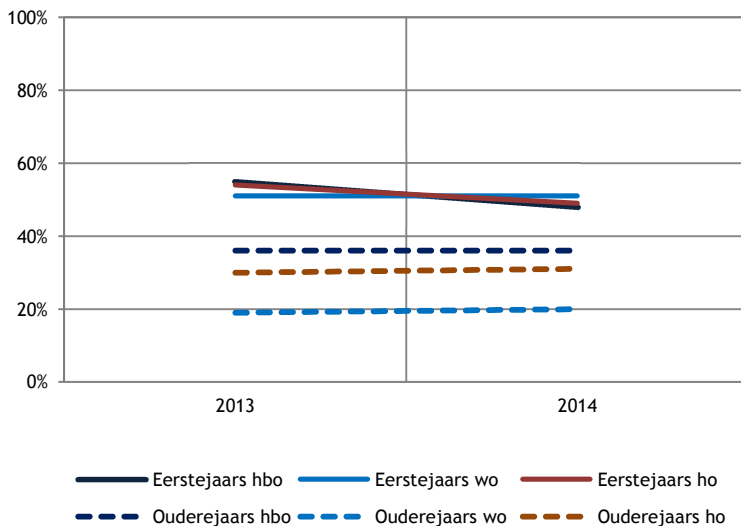
Voor het wo is berekend hoeveel studenten van een cohort binnen nominaal plus 1 (vier jaar) hun bachelordiploma behalen. De cohortdefinitie betreft alle studenten met een vwo-diploma die direct instromen (maximaal 1 jaar tussen behalen vwo diploma en instroom) en ook direct doorstromen naar het tweede bachelorjaar (herinschrijvingen).

Voor het hbo zijn de cijfers gebaseerd op het percentage studenten dat aan een opleiding begint en vervolgens binnen vijf jaar een diploma binnen het hoger onderwijs behaalt (niet per se bij de opleiding waaraan de student gestart is). Ook studenten die switchen naar een andere opleiding worden dus meegerekend. Het betreft alle hoofdschrijvingen van studenten die zich in een bepaald studiejaar (cohort) voor het eerst hebben ingeschreven aan deze opleiding.

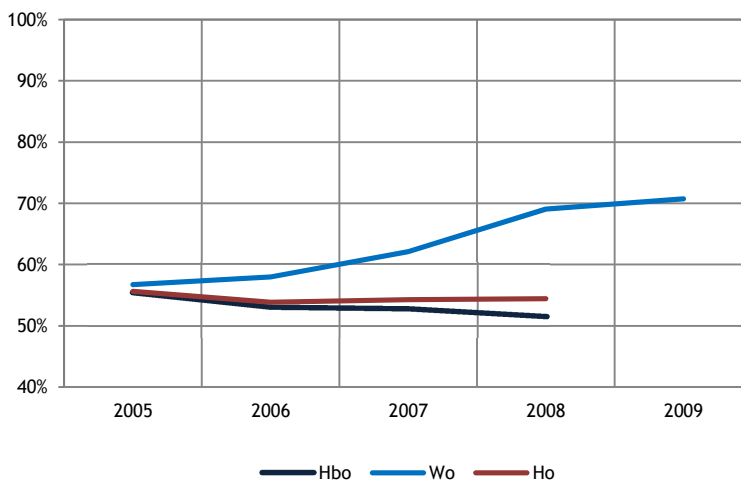
Steeds tonen we voor alle indicatoren een grafische presentatie van de resultaten voor het hbo, voor het wo en het totale hoger onderwijs. Daarnaast zijn voor alle indicatoren regressieanalyses uitgevoerd om na te gaan of er grote verschillen zijn tussen groepen studenten. De regressieanalyses zijn, vanwege de opname van de controlevariabelen, uitgevoerd op de ongewogen data. De volgende studentkenmerken zijn hierin opgenomen: geslacht, sociaal-economische status, soort hoger onderwijs, eerstejaars/ouderejaars, allochtoon/autochtoon, studenten die belemmerd worden door een functiebeperking, thuiswonend/uitwonend en bètaopleidingen versus overige opleidingen. De indeling in bèta en niet-bèta is gebaseerd op de indeling in clusters zoals gemaakt door het Platform Bèta Techniek. Voor de indeling in bèta zijn cluster 1 (opleidingen in de sector natuur en techniek) en cluster 2 (opleidingen met meer dan 50% bètavakken) samengenomen. Indien de regressieanalyses grote verschillen laten zien naar deze kenmerken, is hierover tekstueel of in de vorm van een aparte grafiek aandacht aan besteed.

Figuur 6.1: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand (bron: Studentenmonitor 2013-2014)

Figuur 6.2: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand dat hierop aangesproken wordt (bron: Studentenmonitor 2013-2014)

Figuur 6.3: De ontwikkeling van de bachelorrendementen naar instroomcohort (bron: VSNU/VH 2011-2014) (cijfers wo van VSNU betreffen voorlopige cijfers)

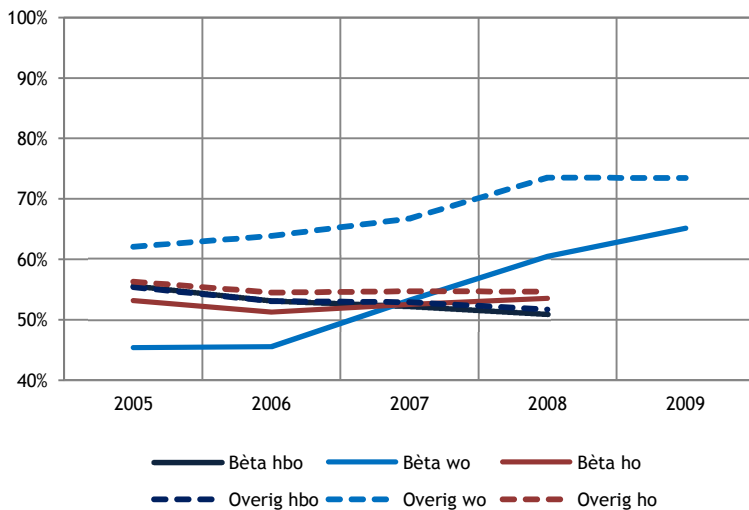
6.3 Studievoortgang

Het percentage studenten met studieachterstand is na 2013 onder eerstejaars nagenoeg stabiel gebleven: veertien procent in het hbo en elf procent in het wo. Van alle ouderejaars in het wo kampt 44 procent met een achterstand; in het hbo 37 procent. Bij de ouderejaars zien we in het wo tussen 2013 en 2014 een lichte (significante) daling van het aandeel studenten met studieachterstand van 47 naar 44 procent; in het hbo stijgt het aandeel studenten met studievertraging licht (significants) van 34 procent naar 36 procent.

In hoeverre worden studenten met studievertraging actief hierop aangesproken door de opleiding? Op dit moment geldt voor de helft van de eerstejaarsstudenten dat zij actief worden aangesproken op studieachterstand. Tussen hbo en wo zijn er nagenoeg geen verschillen. In het hbo is het percentage sinds 2013 licht gedaald (van 55% naar 48%). Ongeveer 30 procent van de ouderejaars wordt aangesproken op studieachterstand: dit percentage ligt in 2014 in het hbo hoger (36%) dan in het wo (20%). Er is geen sprake van een significante ontwikkeling tussen 2013 en 2014. De gegevens van 2012 zijn niet getoond vanwege gewijzigde vraagstelling.

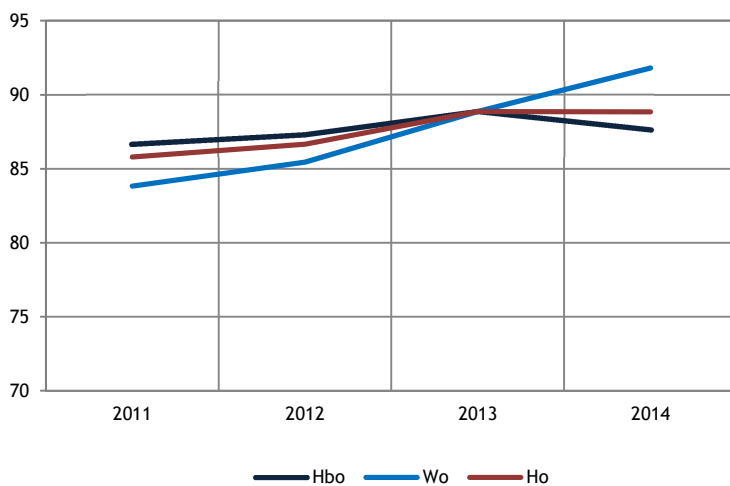
6.4 Rendementen

De rendementgegevens van de bachelors zijn afkomstig van de VSNU en de Vereniging Hogescholen. In lijn met de eerder beschreven resultaten op het gebied van studievoortgang, blijken ook de rendementen in het wo fors gestegen te zijn sinds het instroomcohort 2005. Het bachelorrendement (op basis van herinschrijvingen) is gestegen van 57 procent (cohort 2005) naar 71 procent (cohort 2009). Het betreft hier de rendementen na vier jaar (nominaal+1) van de cohorten 2005 tot en met 2009. In het hbo blijven de rendementen relatief stabiel net iets boven de 50 procent (een lichte daling van 55% voor cohort 2005 naar 52% voor cohort 2008). In het hbo gaat het om de rendementen na vijf jaar (nominaal+1) van de cohorten 2005 tot en met 2008.

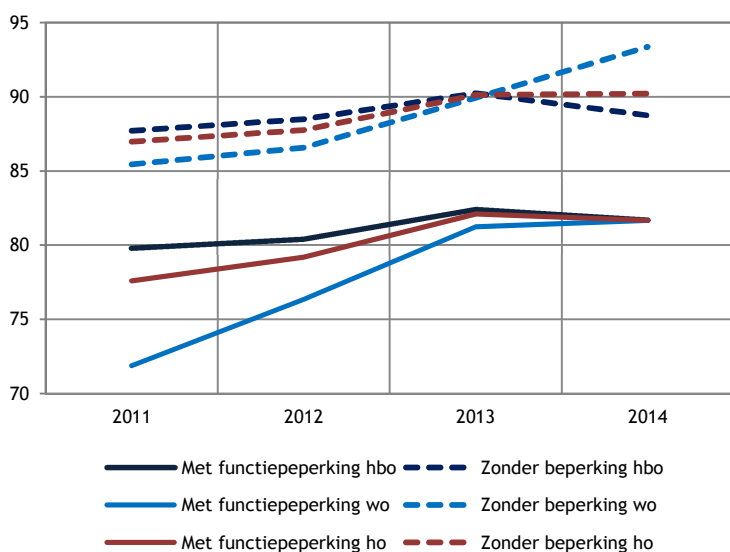
Figuur 6.4: De ontwikkeling van de bachelorrendementen naar bèta en overige opleidingen (bron: VSNU/VH 2011-2014) (cijfers wo van VSNU betreffen voorlopige cijfers)

De figuur hiernaast toont de bachelorrendementen van bètaopleidingen en overige opleidingen. In het hbo zijn deze ongeveer gelijk. In het wo zijn de rendementen van bètastudies behoorlijk lager dan die van overige studies. Toch trekken de wo-rendementen van bètastudies fors aan. Daar zien we een stijging van twintig procentpunten (van 45% voor cohort 2005 naar 65% voor cohort 2009) tegenover een stijging van tien procentpunten bij de overige wo-opleidingen (van 62% voor cohort 2005 naar 73% voor cohort 2009).

Figuur 6.5: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) (Bron: Studentenmonitor)

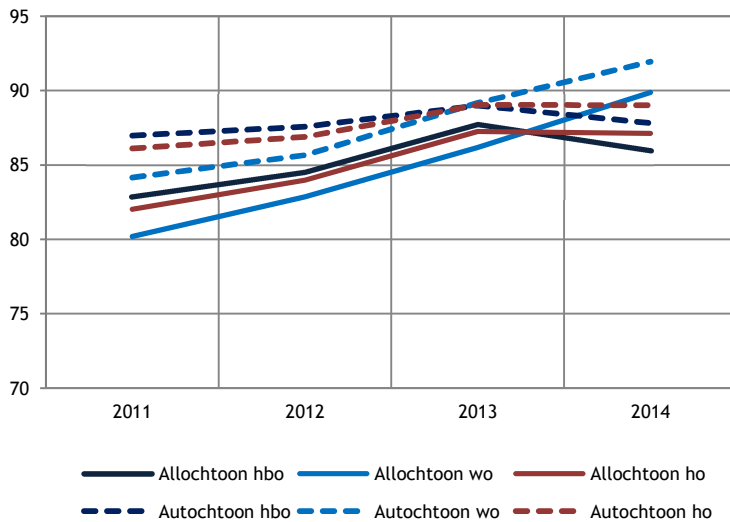
De studievoortgang van studenten is berekend door het aantal behaalde EC's te delen door de verbruikte studietijd. Een waarde van 100 betekent dat een student nominaal studeert. Ten opzichte hiervan is er gemiddeld in het hoger onderwijs een achterstand van elf procent; deze is (in tegenstelling tot eerdere jaren) in het hbo groter dan in het wo. De studievoortgang in het wo stijgt tussen 2013 en 2014 significant en is in 2014 beter dan in het hbo. In 2013 waren er geen verschillen tussen hbo en wo; vóór 2013 was de studievoortgang van hbo-bachelors beter dan die van wo-bachelors. In het hbo is de studievoortgang van studenten met een havo-vooropleiding slechter dan die van studenten met vwo- of mbo-vooropleiding.

Figuur 6.6: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar wel/geen beperking (=100) (Bron: Studentenmonitor)

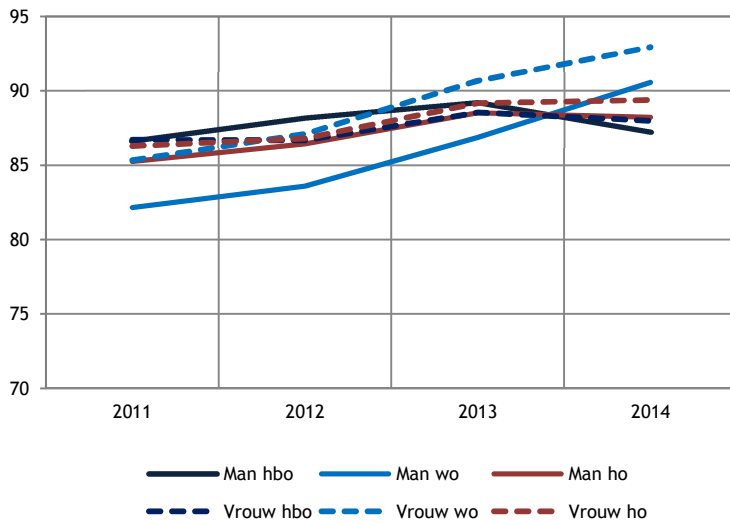
Van een aantal groepen blijft de studievoortgang ten opzichte van andere studenten achter. Als eerste noemen we studenten die belemmerd worden door een functiebeperking. De studievoortgang van deze groep blijft fors achter, zo blijkt uit de figuur hiernaast. Met name de curve in het wo ontwikkelt zich niet zoals bij studenten zonder functiebeperking. Wel hebben zij sinds 2011 dezelfde positieve ontwikkeling doorgemaakt als alle andere studenten.

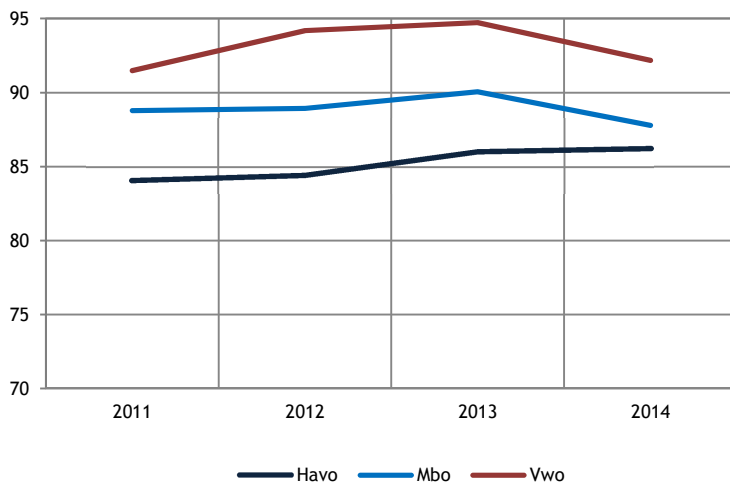
De studievoortgang van allochtone studenten blijft achter bij die van autochtone studenten. Dit patroon is zichtbaar in alle onderzochte jaren. Wel zien we met name in het wo dat er ook bij de allochtone bachelors vooruitgang geboekt wordt.

Figuur 6.7: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar etniciteit (=100) (Bron: Studentenmonitor)

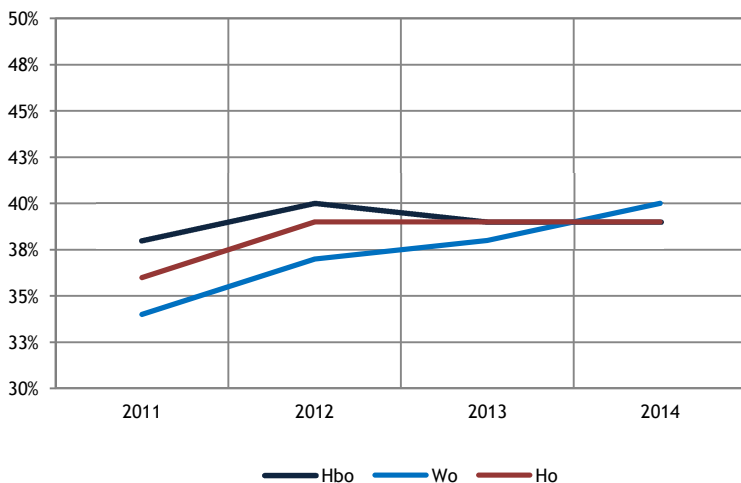
In het wo zien we de inhaalslag bij zowel mannen als vrouwen. Toch hebben mannen in het wo nog steeds een achterstand ten opzichte van vrouwen. In het hbo is er sprake van een lichte daling, bij zowel mannen als vrouwen. In het hbo waren de verschillen tussen mannen en vrouwen altijd al veel kleiner (alleen in 2012 deden mannen het iets beter dan vrouwen); in 2014 zijn de verschillen verdwenen.

Figuur 6.8: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar geslacht (=100) (Bron: Studentenmonitor)

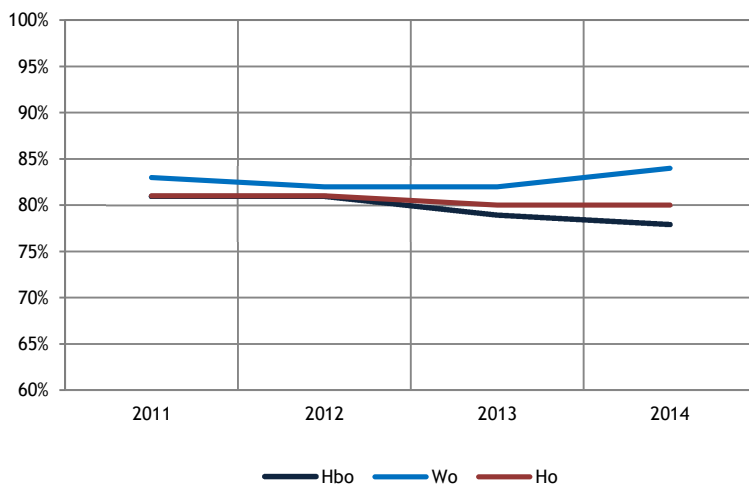

In het hbo zijn de verschillen in studievoortgang naar vooropleiding significant. In alle jaren is de studievoortgang van studenten met een havo-vooropleiding slechter dan van de overige studenten en blijft de voortgang van studenten met een mbo-vooropleiding achter bij die van studenten met een vwo-vooropleiding.

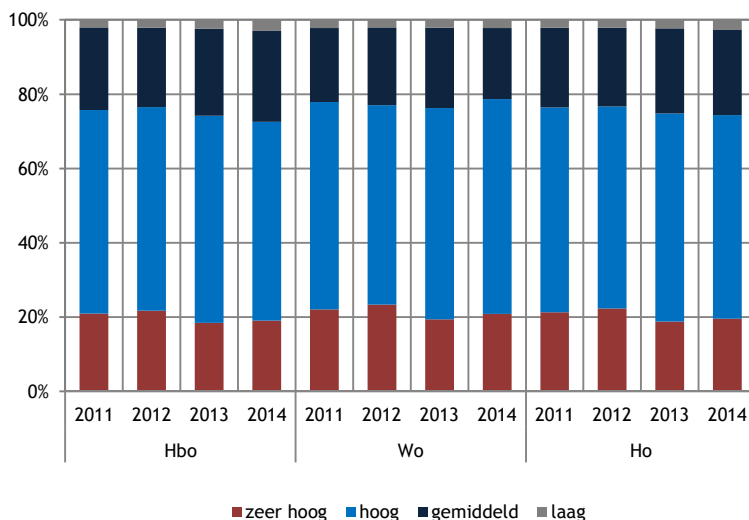
Figuur 6.9: Studievoortgang van voltijd hbo-bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar vooropleiding (=100) (Bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.10: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde inzet (bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.11: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde motivatie (bron: Studentenmonitor)

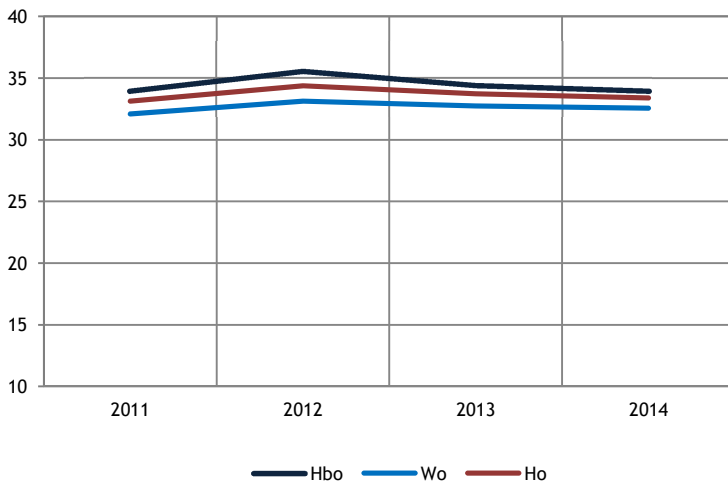
Figuur 6.12: Percentage voltijd bachelorstudenten en mate van motivatie (bron: Studentenmonitor)

6.5 Inzet en motivatie

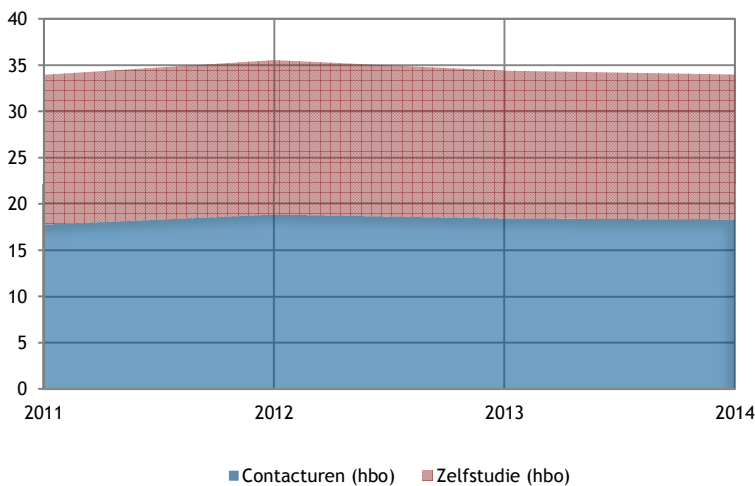
Ongeveer vier van de tien studenten zetten zich meer dan gemiddeld in voor hun studie. In lijn met de resultaten in het kader van studievoortgang, is er in het wo ook een verbetering van het aandeel studenten dat een meer dan gemiddelde inzet toont voor de studie. Deze stijging is significant. In alle jaren en zowel in hbo als in wo tonen vrouwen meer inzet dan mannen. Studenten die belemmerd worden door een beperking kunnen zich minder intensief inzetten dan studenten zonder beperking. De inzet van allochtone en autochtone studenten verschilt nauwelijks. De inzet van havisten in het hbo is lager dan die van studenten met mbo of vwo.

Omdat motivatie een momentopname is, is de indicator voor motivatie samengesteld uit de eigen inschatting van de student over hun motivatie aan de start van de studie, aan het begin van het studiejaar en in mei van het laatste jaar. Op basis hiervan kunnen we stellen dat ongeveer acht van de tien studenten meer dan gemiddeld gemotiveerd is. Dit gegeven blijft redelijk constant, met uitzondering van het hbo, waar we tussen 2012 en 2013 een afname van de motivatie zien. In het wo zijn iets meer gemotiveerde studenten (84%) dan in het hbo (78%). Verschillen tussen type studenten zijn klein.

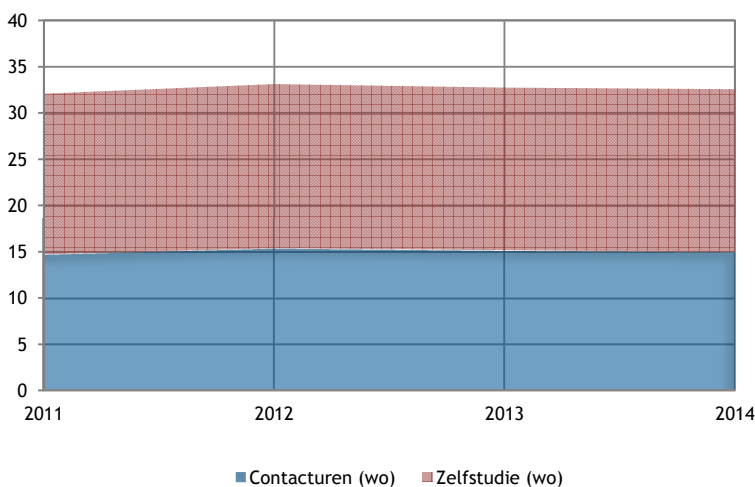
In de grafiek hiernaast is te zien dat ongeveer twintig procent van de studenten uitzonderlijk gemotiveerd is. Een kleine groep van twee à drie procent van de studenten kenmerkt zich door een uitzonderlijk lage motivatie.

Figuur 6.13: Tijdbesteding van voltijd bachelorstudenten aan studie in uren per week: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.14: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten hbo: studenten die geen stage lopen en niet aan scriptie werken (bron: Studentenmonitor)

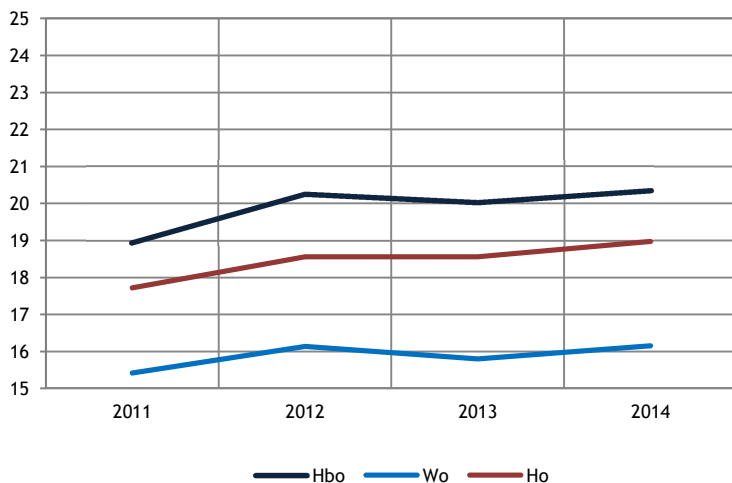
Figuur 6.15: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten wo: studenten die geen stage lopen en niet aan scriptie werken (bron: Studentenmonitor)

6.6 Tijdbesteding

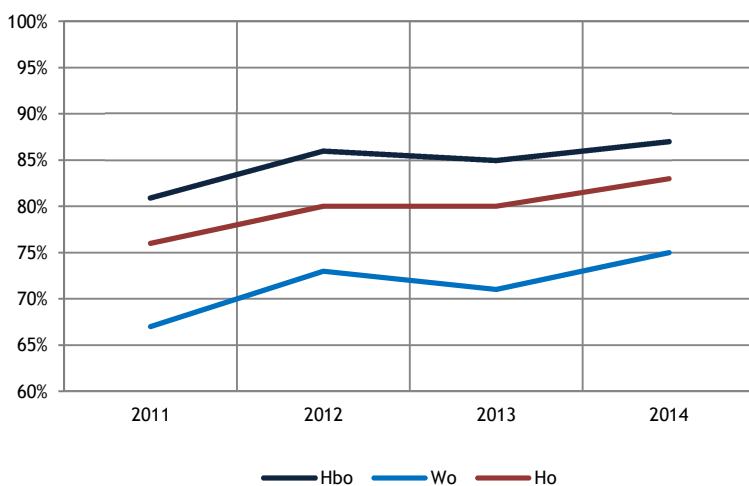
De Nederlandse voltijd bachelorstudent besteedt over de onderzochte jaren gemiddeld 34 uur per week aan de studie. Voor de tijdbesteding aan de studie zijn de uren die studenten besteden aan contactonderwijs en de uren voor zelfstudie opgeteld. De figuren over tijdbesteding hebben geen betrekking op studenten die stage lopen of studenten die werken aan hun scriptie. Dit zou een onbetrouwbaar beeld geven. In 2014 besteden hbo-studenten 34 uur per week aan hun studie; wo-studenten 33. Het aantal studie-uren was in 2012 iets hoger (gemiddeld 1 uur per week en gemiddeld 2 uur in het hbo) dan in de andere jaren. De verhouding tussen contacttijd en zelfstudie is ongeveer 50/50: 16 à 17 uur zelfstudie en 16 à 17 uur contacttijd.

In het hbo is de verhouding tussen contactonderwijs en zelfstudie precies andersom dan in het wo. In het hbo bestaat het onderwijs voor voltijd bachelorstudenten die geen stage lopen en niet met hun scriptie bezig zijn, voor 47 procent (gemiddeld 16 uur) uit zelfstudie en voor gemiddeld 53 procent (18 uur) uit contactonderwijs. In het hbo stijgt de studietijd in 2012 als gevolg van een kleine stijging van het aantal contacturen. Tussen 2012 en 2013 daalt de studietijd in het hbo licht. Tussen 2013 en 2014 is er geen verandering. Meer dan gemiddeld wordt in het hbo tijd besteed aan de studie door eerstejaars, vrouwen, studenten met een functiebeperking, bètastudenten en (de laatste drie jaren) studenten met een mbo-vooropleiding.

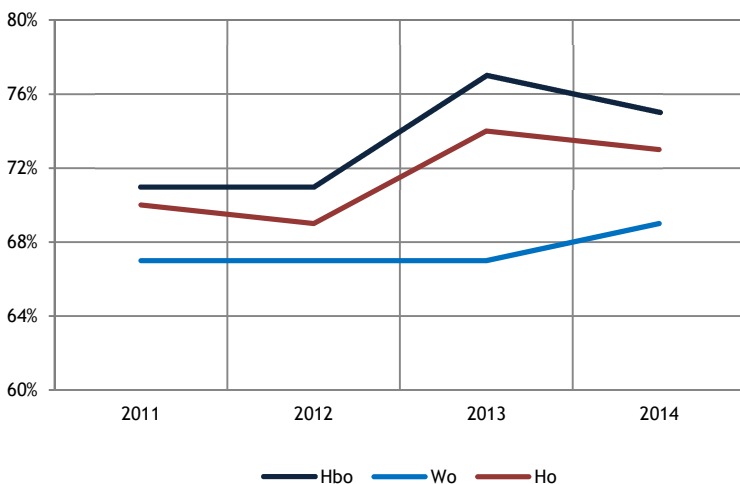
In het wo besteden studenten 54 procent van hun tijd aan zelfstudie en 46 procent aan contactonderwijs. Ook in het wo steeg in 2012 het aantal contacturen en nam de tijdbesteding aan de studie iets toe. Tussen 2012 en 2013 blijft de studietijd in het wo stabiel. Ook tussen 2013 en 2014 is er geen verandering. In het wo wordt eveneens meer dan gemiddeld tijd besteed aan de studie door vrouwen, studenten die worden belemmerd door een functiebeperking en door bètastudenten.

Figuur 6.16: Uren contacttijd per week van eerstejaars voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.17: Percentage eerstejaars voltijd bachelorstudenten dat meer dan twaalf uur contacttijd volgt (bron: Studentenmonitor)

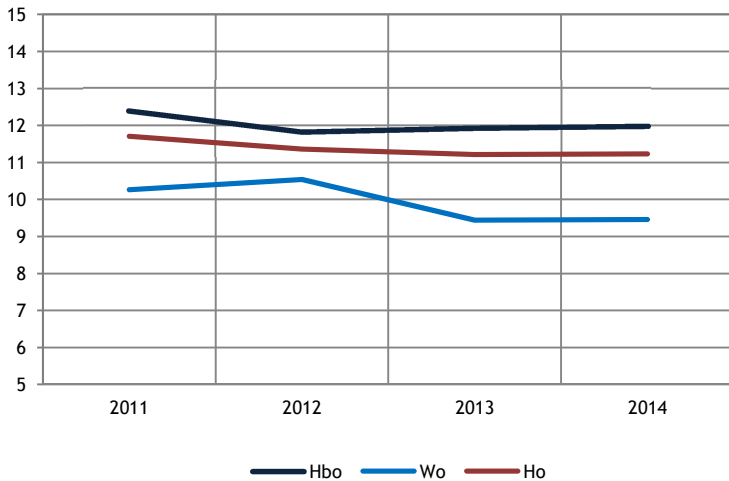
Figuur 6.18: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk (bron: Studentenmonitor)

Tussen 2011 en 2012 is de deelname aan contactonderwijs voor eerstejaars toegenomen: van 19 naar ruim twintig uur in het hbo en van 15,4 naar 16,1 in het wo. Daarna blijft het aantal contacturen relatief stabiel. De kleine toename tussen 2013 en 2014 is niet significant. In het eerste jaar besteden in alle jaren studenten die een wo-bètastudie volgen de meeste uren aan contacttijd (het verschil in bestede tijd aan contact-onderwijs tussen bèta's en overige studenten is 7 à 8 uur). Hbo-studenten met een vwo-vooropleiding, besteden verhoudingsgewijs minder tijd aan contactonderwijs. Verder zijn er weinig verschillen naar studentkenmerken. Studenten zijn het meest tevreden als ze ongeveer twintig uur (hbo) en vijftien à zestien uur (wo) contacttijd hebben.

In het beleid is een norm gesteld van het aantal contacturen in het eerste jaar van ten minste twaalf uur per week. Uit de grafiek hiernaast blijkt dat steeds meer eerstejaarsstudenten twaalf uur of meer contacttijd volgen. Tussen 2011 en 2012 neemt het aandeel studenten dat meer dan twaalf uur contacttijd heeft significant toe van 81 naar 86 procent (hbo) en van 67 naar 73 procent (wo). De lichte afname tussen 2012 en 2013 is niet significant. Tussen 2013 en 2014 is er in het hbo sprake van een stabilisatie van het aandeel studenten met twaalf of meer contacturen (87%); in het wo is er een lichte toename (van 71% naar 75%).

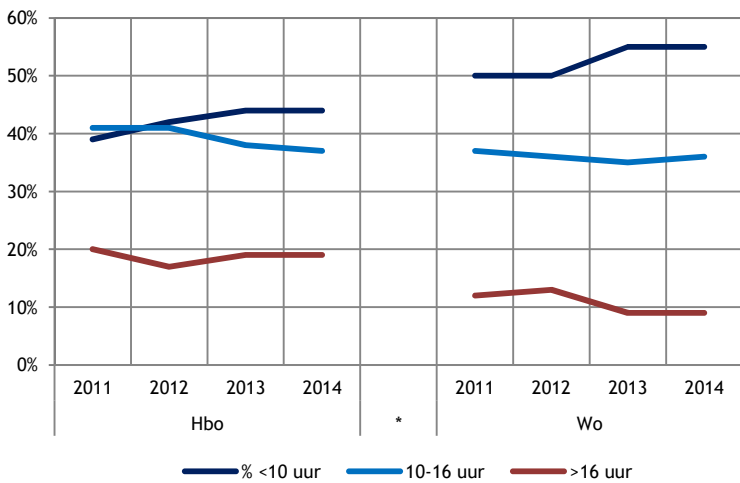
6.7 Betaald werk

In 2014 verricht 73 procent van de voltijd bachelorstudenten in het ho naast de studie betaalde arbeid (75% in het hbo en 69% in het wo). In het hbo daalt dit percentage licht (van 77% naar 75%); in het wo is de kleine stijging in 2014 niet significant. In het hbo was er een jaar eerder een forste stijging van het aantal werkenden (van 71% naar 77%). Over het geheel genomen werken in 2014 iets meer vrouwen dan mannen (75% vs. 71%), met name in het wo (66% vs. 71%). Het aandeel bètastudenten met betaald werk is minder dan gemiddeld. In het wo werken studenten met een lage SES iets vaker (72%) dan studenten met een gemiddelde of hoge SES (68%). Zowel in hbo als wo werken relatief weinig allochtone studenten (in het hele ho 74% van de autochtonen vs. 60% van de allochtonen).

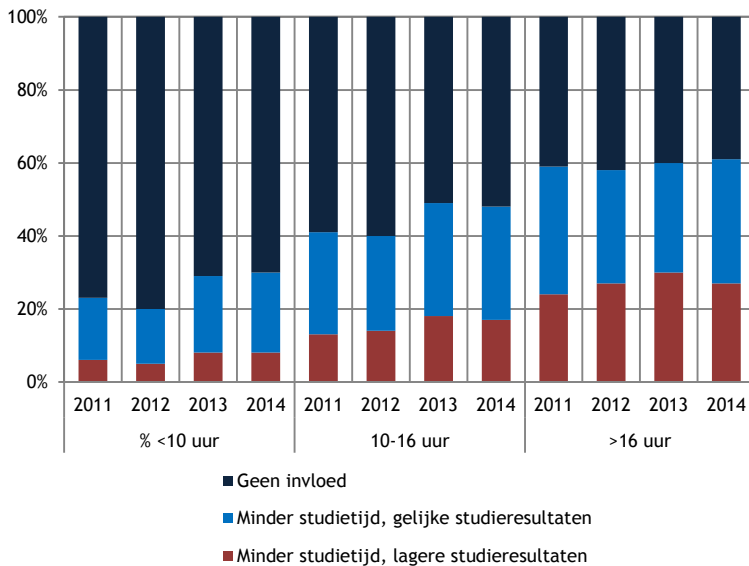
Figuur 6.19: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week: voltijd bachelors (Studentenmonitor 2011-2014)

Alle werkende bachelorstudenten (voltijd) samen werken gemiddeld elf uur per week, zowel in 2013 als in 2014. In het hbo is de gemiddelde tijd die studenten besteden aan betaalde arbeid sinds 2012 redelijk stabiel (ongeveer 12 uur per week); in het wo is de tijdbesteding aan betaalde arbeid in 2012 gedaald van ongeveer 10,5 naar 9,5 uur per week. Tussen 2011 en 2012 was er in het hbo sprake van een lichte daling. Relatief weinig bètastudenten werken; als zij al werken, besteden ze hier minder tijd aan dan andere studenten. Dit geldt ook voor vrouwen. Allochtone studenten werken minder vaak maar besteden, als ze werken, wel meer tijd aan arbeid. Dit beeld zien we zowel in het hbo als in het wo.

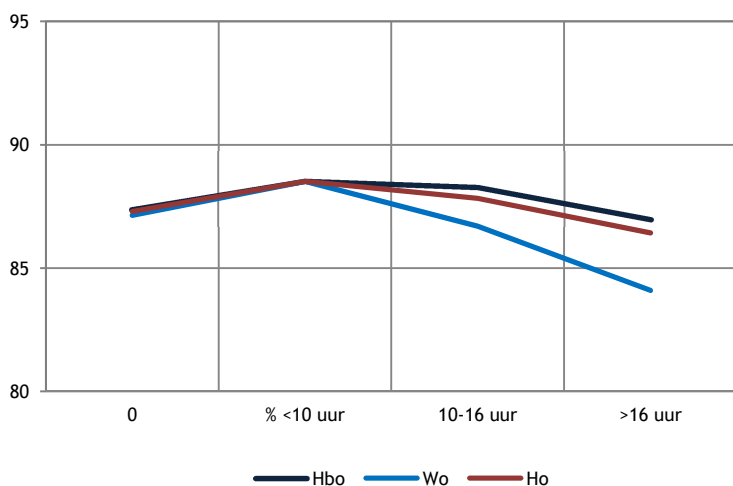
Figuur 6.20: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week (gerubriceerd): voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor)

Uit eerdere resultaten van de Studentenmonitor bleek dat werken en studeren goed gecombineerd kunnen worden, mits studenten minder dan tien uur werken. Uit de grafiek hiernaast zien we dat met name in het wo het percentage studenten dat meer dan zestien uur per week werkt, dalende is. In het hbo daalt het aandeel studenten dat tussen tien en zestien uur werkt. Dit allemaal ten faveure van degenen die minder dan tien uur werken.

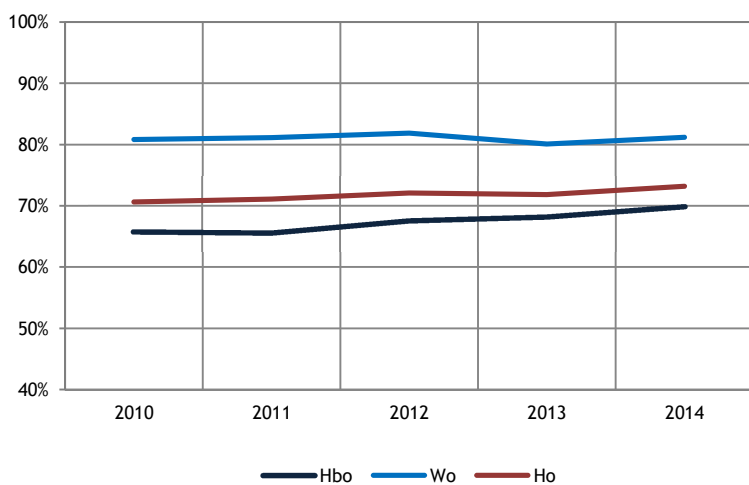

Figuur 6.21: Invloed baan op studie naar aantal uren werken per week van voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor)

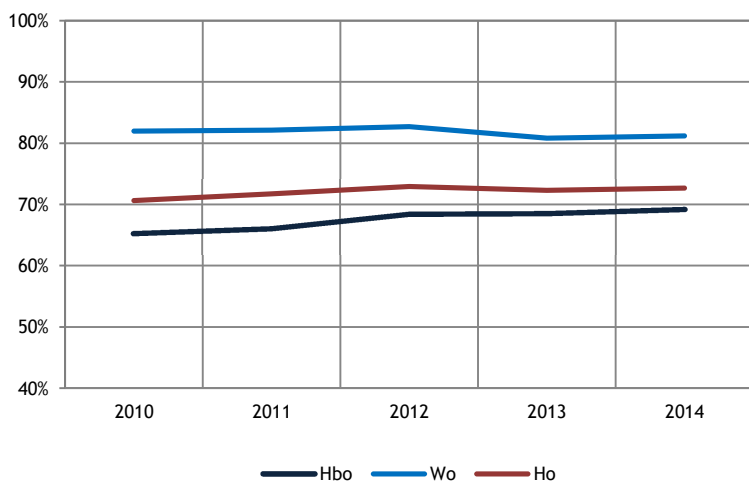
Uit diverse analyses in het verleden is naar voren gekomen dat werken niet per se negatief van invloed is op de studieresultaten. Daarom hebben we studenten gevraagd in hoeverre hun baan de studie negatief beïnvloedt. Uit de grafiek hiernaast blijkt dat de groep studenten voor wie werken leidt tot slechtere resultaten, stijgt naarmate studenten meer uren werken. De relatie tussen het aantal uren werken en de studieresultaten is zowel in hbo als in wo significant.

Figuur 6.22: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten naar aantal uren werken per week (bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.23: Het oordeel over de opleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE)

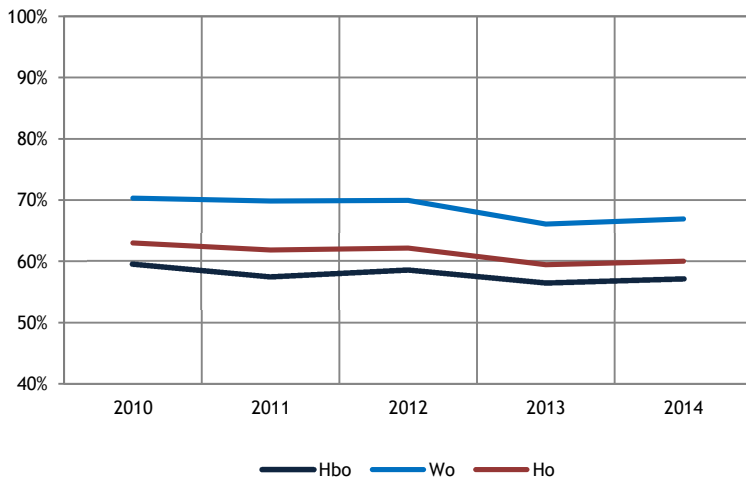
Figuur 6.24: Het oordeel over de inhoud van de opleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE)

Er is ook een relatie tussen studievoortgang en de tijdbesteding aan studie. Met name wanneer studenten minder dan tien uur werken is hun studievoortgang beter dan die van studenten die niet werken of studenten die veel uren werken. Deze relatie is significant, zowel in hbo als in wo.

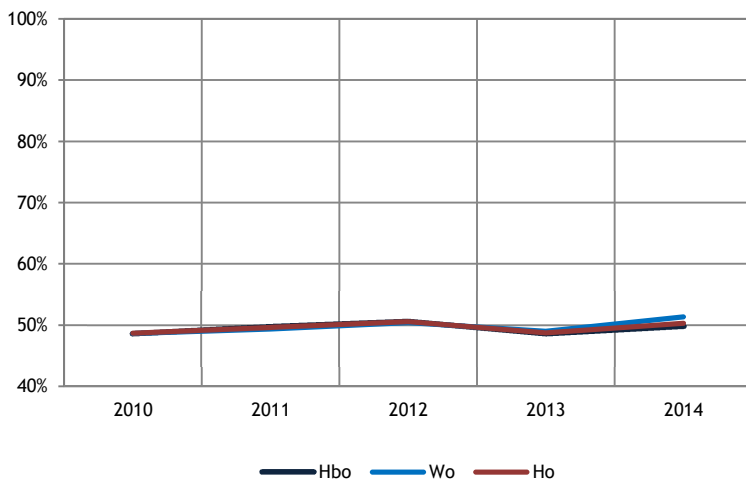
6.8 Kwaliteit van de opleiding

De Nationale Studentenenquête (NSE) levert een schat aan informatie over de tevredenheid van studenten. De grafieken die gebaseerd zijn op de NSE tonen steeds de percentages studenten die tevreden tot zeer tevreden zijn over hun opleiding (score 4 en 5). Wo-studenten zijn meer tevreden over de opleiding dan hbo-studenten. Het algemeen oordeel over de opleiding laat sinds 2011 ieder jaar een lichte verbetering zien (met name in het hbo). In 2014 is 70 procent van de voltijd hbo-bachelors en 81 procent van de wo-bachelors tevreden tot zeer tevreden over de opleiding. Een kwart van de wo-studenten en veertien procent van de hbo'ers is uitermate tevreden. Ongeveer één procent is zeer ontevreden.

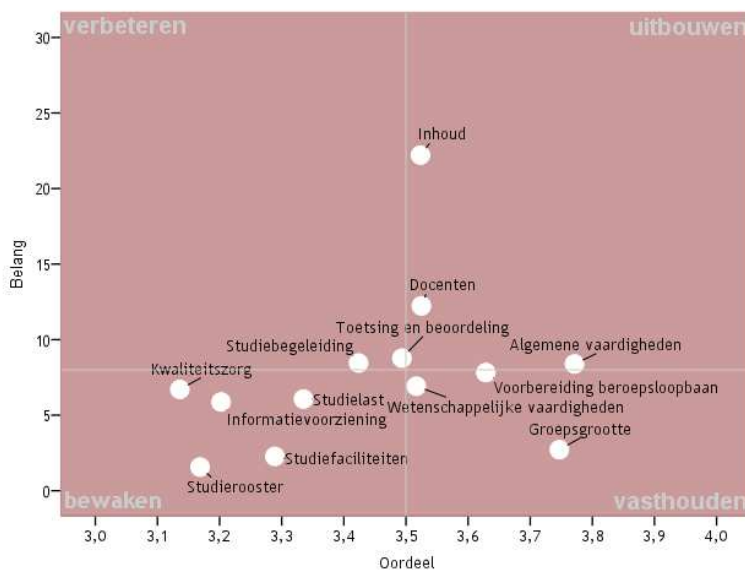
Vanwege wijzigingen in de vragenlijst is gebruikgemaakt van de algemene vragen in de NSE. De grafiek hiernaast toont het oordeel over de inhoud van de opleiding. In totaal 73 procent van de ho-studenten oordeelt positief over de inhoud van de opleiding. Zeven van de tien hbo-studenten (69%) en acht van de tien wo-studenten (81%) is (zeer) tevreden over de inhoud van de opleiding. De tevredenheid over de inhoud geeft een redelijk stabiel beeld. Ten opzichte van 2013 zijn er in 2014 geen opzienbarende verschillen. Sinds 2010 is met name in het hbo de tevredenheid over de inhoud van de opleiding verbeterd. In het wo is bijna een kwart van de studenten zeer tevreden over de inhoud; in het hbo dertien procent. Het aandeel uitermate ontevreden studenten is klein: minder dan één procent.

Figuur 6.25: Het oordeel over de docenten; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE)

Figuur 6.26: Het oordeel over de studiebegeleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE)

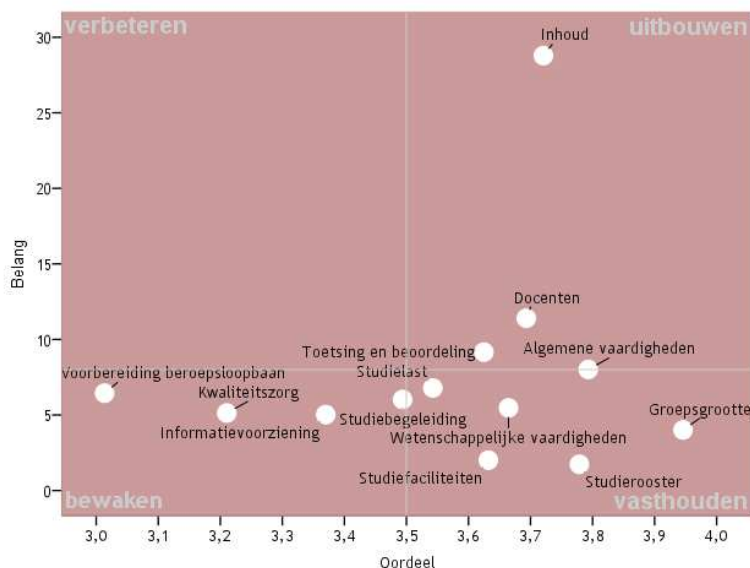

Figuur 6.27: Relatie tussen algemeen oordeel en de oordelen op onderdelen: hbo (bron: NSE 2014)

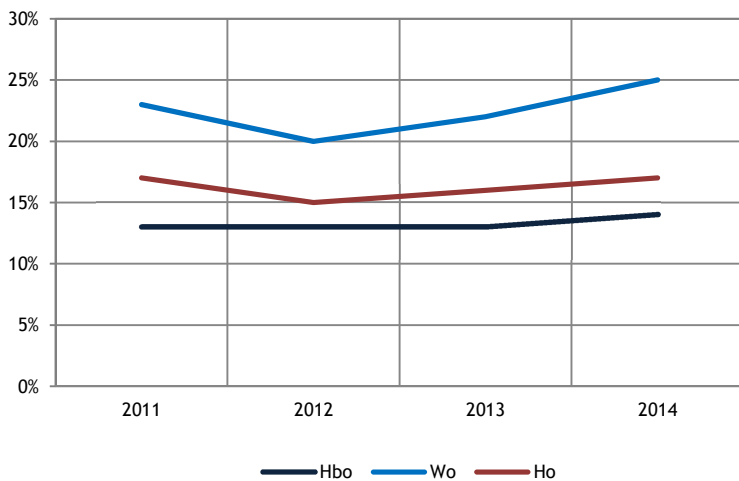
In 2014 is 57 procent van de hbo-bachelors en 67 procent van de wo-bachelors tevreden over hun docenten. Voor het gehele ho geldt dat zes van de tien studenten tevreden is over de docenten. Ook hier is weer gebruikgemaakt van de algemene vraag over docenten. Het oordeel over docenten blijft redelijk stabiel over de jaren heen. In het wo was in 2013 sprake van een lichte negatieve trend die zich in 2014 weer herstelt. Van alle studenten is 1,7 procent zeer ontevreden over de docenten. Een uitermate hoge tevredenheid (de hoogste score) zien we bij vijftien procent van de studenten.

Ook het oordeel over de studiebegeleiding is gebaseerd op een enkelvoudige, algemene vraag. In 2014 is de helft van de hbo- en wo-studenten (zeer) tevreden over de begeleiding. Wo-studenten oordelen iets positiever over de begeleiding dan hbo-studenten. Verschillen zijn echter klein. Na 2013 verbetert de tevredenheid over de begeleiding; deze verbetering is iets sterker in het wo dan in het hbo. Van alle studenten is twaalf procent uitermate tevreden over de begeleiding; vier procent is zeer ontevreden.

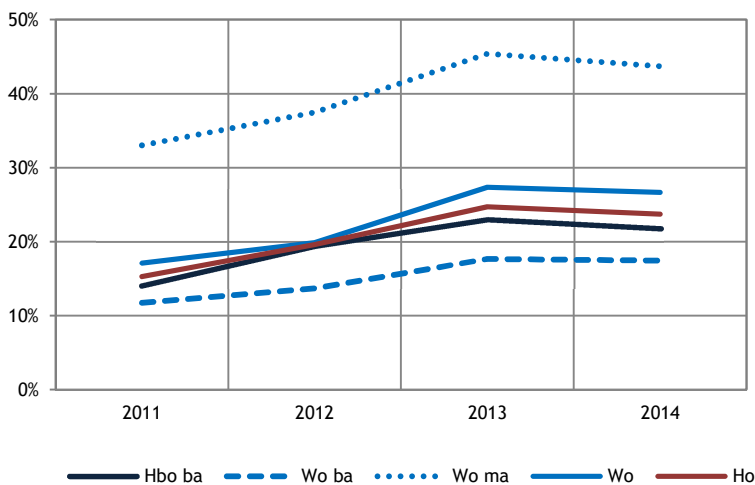
In de figuur hiernaast is weergegeven hoe in het hbo de oordelen op de afzonderlijke kwaliteitsindicatoren samenhangen met het algemeen oordeel over de opleiding. Dit is gedaan door middel van een relative weight analysis en geeft antwoord op de vraag waar men het beste op kan sturen om het algemeen oordeel te verbeteren. In het hbo wordt het algemeen oordeel het meest bepaald door de inhoud van de opleiding en de kwaliteit van de docenten. In het kwadrant linksboven is aangegeven welke indicatoren belangrijk zijn, doch minder dan gemiddeld worden beoordeeld. Extra aandacht in dat kader is nodig voor toetsing en begeleiding.

Figuur 6.28: Relatie tussen algemeen oordeel en de oordelen op onderdelen: wo (bron: NSE 2014)

Figuur 6.29: Percentage voltijd bachelorstudenten dat bestuurswerk verricht (bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.30: Percentage voltijd bachelorstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (bron: Studentenmonitor)

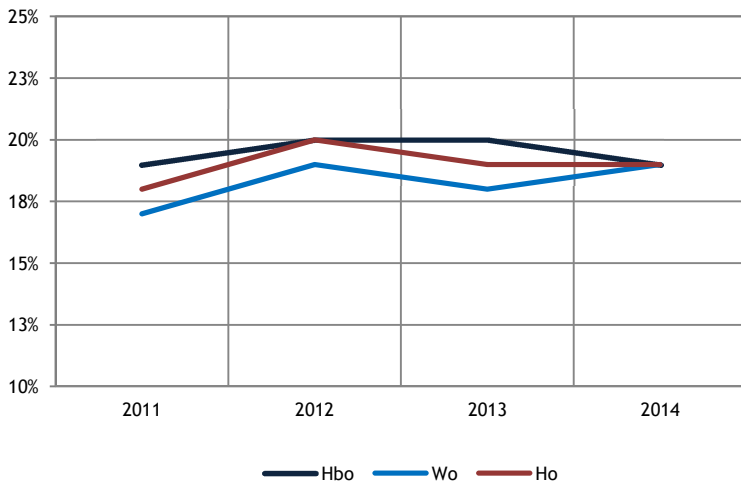
De figuur links toont de relative weight analysis voor het wo. Ook in het wo wordt de tevredenheid over de opleiding in grote mate bepaald door de inhoud en de docenten. Beide aspecten zijn (alle opleidingen samengenomen) op orde. In het wo zijn er geen indicatoren die onder de maat worden beoordeeld en relatief bepalend zijn voor de algemene tevredenheid van studenten. Uiteraard kunnen deze resultaten variëren als deze analyse voor afzonderlijke instellingen of opleidingen wordt uitgevoerd en kunnen er mogelijk wel verbeterpunten naar voren komen.

6.9 Ambitieuze studenten

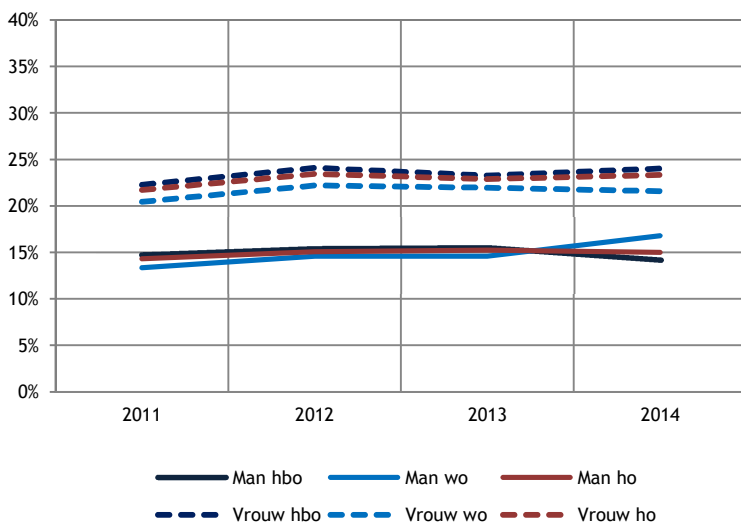
De figuur hiernaast geeft het aandeel voltijd bachelorstudenten weer dat bestuursactiviteiten verricht. Dat kan betrekking hebben op besturen van raden binnen de instelling of besturen van studentenorganisaties. Over alle jaren heen heeft dertien procent van de hbo-bachelors en 23 procent van de wo-bachelors in desbetreffend studiejaar bestuurstaken (gehad). In het wo neemt het aandeel studenten met bestuurstaken sinds 2012 toe; in het hbo blijft het stabiel. Er zijn geen verschillen tussen allochtone en autochtone studenten. Vrouwen in het hbo hebben minder vaak bestuurstaken dan mannen. Studenten met een hoge SES nemen vaker deel aan besturen dan studenten uit lagere milieus.

De vraag naar buitenlandervaring, waarvan in de grafiek hiernaast de resultaten worden getoond, is in 2013 aangepast (gesynchroniseerd met Eurostudent). Door deze gewijzigde vraagstelling zijn de trends niet goed interpreteerbaar. Het betreft hier alle vormen van studiegerelateerde buitenlandervaring: studiereizen, taalcursussen, stages of opleiding in het buitenland. In 2014 is het aandeel bachelorstudenten met buitenlandervaring in het wo (17%) lager dan dat in het hbo (22%). Dat wordt veroorzaakt door het feit dat in het wo vaak studiegerelateerde buitenlandervaring wordt opgedaan in de masterfase: van deze groep heeft in 2014 44 procent studiegerelateerde ervaring in het buitenland.

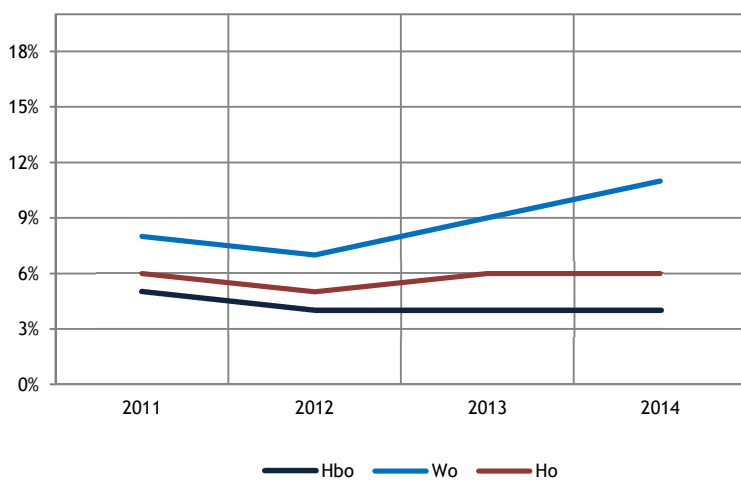

Figuur 6.31: Het aandeel ambitieuze voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor)

Figuur 6.32: Het aandeel ambitieuze voltijd bachelorstudenten naar geslacht (bron: Studentenmonitor)

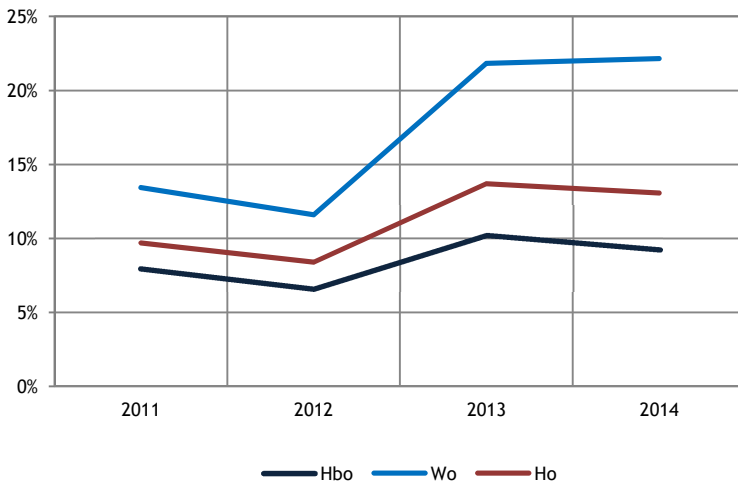

Figuur 6.33: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een honoursprogramma volgt (bron: Studentenmonitor)

Ambitieuze studenten zijn in de Studentenmonitor geïdentificeerd als studenten met een bovengemiddelde inzet, een bovengemiddelde motivatie en een tijdbesteding aan de studie van 35 uur of meer per week. Over alle jaren heen kunnen we concluderen dat negentien procent van de studenten volgens deze norm te kwalificeren is als student met een ambitieuze studiehouding. Tussen 2011 en 2012 steeg het aandeel studenten dat veel ambities toont in de studie (van 18% naar 19%). Autochtone studenten tonen iets meer ambitie dan allochtone studenten; mannen zijn veel minder ambitieus in hun studie dan vrouwen (zie figuur hierna).

Uit de figuur hiernaast blijkt duidelijk dat meer vrouwen ambitieus in hun studie zijn dan mannen: ze zijn meer gemotiveerd, zetten zich beter in en besteden meer tijd aan hun studie. Dit patroon is gelijk voor hbo en wo en verandert nauwelijks door de tijd heen. Gemiddeld over de jaren heen voldoet in het hbo 24 procent van de vrouwen aan dit profiel tegenover veertien procent van de mannen. In het wo betreft het 22 procent van de vrouwen tegenover zeventien procent van de mannen.

Het aandeel bachelorstudenten in een honoursprogramma is in het wo sinds 2011 gestegen van ruim zeven procent naar elf procent. In het hbo ligt het percentage honoursstudenten op vier procent. In het wo zijn studenten met een hoge SES iets oververtegenwoordigd in de honoursprogramma's. Er zijn geen verschillen tussen mannen en vrouwen.

Het opereren op de internationale hogeronderwijsmarkt betekent ook dat er een stabiel aanbod dient te zijn van onderwijsprogramma's die in andere talen worden verzorgd. Deze vraag is in 2013 gesynchroniseerd met Eurostudent. Trends tussen 2012 en 2013 kunnen daarom niet betrouwbaar worden geïnterpreteerd. In het wo volgt 22 procent van de studenten de opleiding in een niet-Nederlandse taal; in het hbo is dit negen procent. Tussen 2013 en 2014 zijn er geen verschillen. In het wo zijn het meer mannen dan vrouwen die een programma volgen waarvan de voertaal doorgaans niet-Nederlands is.

Figuur 6.34: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een programma volgt dat grotendeels in een niet-Nederlandse taal wordt verzorgd (bron: Studentenmonitor)

6.10 Samenvatting

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van de analyses naar de ontwikkeling van studievoortgang, studiegedrag, kwaliteit en excellentie. In hoeverre verandert dit gedrag en wat is de mogelijke relatie met de beleidsmaatregelen. De hier gepresenteerde resultaten zijn ontleend aan de Studentenmonitor Hoger Onderwijs van 2011, 2012, 2013 en 2014. De gegevens ten aanzien van de kwaliteit van de opleidingen zijn gebaseerd op de Nationale Studentenenquête 2010-2014; de gepresenteerde rendementen zijn afkomstig van de VSNU en de Vereniging Hogescholen. We schetsen een beeld van de ontwikkeling en geven de belangrijkste verschillen weer tussen studenten op basis van achtergrondkenmerken. Alleen voltijdstudenten in de bachelorfase zijn meegenomen. Aan de hand van de eerder geschetste onderzoeksvragen vatten we de belangrijkste resultaten hier samen.

Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?

In het hbo heeft in 2014 veertien procent van de eerstejaars naar eigen zeggen een studieachterstand. In het wo is dit elf procent. Het aandeel eerstejaars met een studieachterstand is sinds 2013 stabiel. Het percentage ouderejaars met een studieachterstand is hoger: 37 procent in het hbo en 44 procent in het wo.

Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?

Voor ongeveer de helft van de eerstejaars met studieachterstand geldt dat zij hierop actief worden aangesproken. In het hbo lijkt het aandeel eerstejaars dat actief door de instelling wordt aangesproken in geval van studieachterstand, licht af te nemen. In het wo blijft dit stabiel. Het aandeel ouderejaars dat naar eigen zeggen actief wordt aangesproken op studieachterstand is, met name in het wo, lager (36% in het hbo en 20% in het wo).

Verbetert de studievoortgang van studenten?

De studievoortgang in het wo is dermate verbeterd dat deze in 2014 voor het eerst beter is dan die in het hbo. In 2013 was de studievoortgang in hbo en wo voor alle voltijd bachelors nagenoeg gelijk. De gemiddelde studieachterstand van studenten is in 2014 elf procent. Dit is berekend door het aantal behaalde EC's te delen door de verbruikte studietijd: is dit in evenwicht (i.e. een waarde van 100) dan studeert de student nominaal. Zorgwekkend blijft de studievoortgang van studenten die belemmerd worden door een functiebeperking en de achterstand van havisten in het hbo. In het wo zien we daarnaast een stabiele achterstand van mannelijke studenten; in het hbo waren verschillen tussen mannen en vrouwen veel kleiner; in 2014 verschilt de studievoortgang van mannen en vrouwen in het hbo niet meer. Het feit dat studenten in het wo in 2014 meer studieprogressie boeken kan veroorzaakt worden door de beoogde invoering van het studievoorschot. Dit zou ertoe geleid kunnen hebben dat bachelorstudenten een eindsprint hebben gemaakt om nog met behoud van de basisbeurs in 2014 te kunnen doorstromen naar een master.

Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?

De bachelorrendementen (het percentage gediplomeerden na nominaal+1) in het hbo blijven redelijk stabiel (52% in voor cohort 2008). In het wo stijgen de rendementen fors naar 70 procent voor cohort 2009. Deze stijging is in het wo bij bètastudies groter dan bij overige studies. Voor de berekening van de rendementen zijn de eigen definities van de VSNU en de Vereniging Hogescholen gebruikt.

Verbetert de inzet van studenten?

Vier van de tien studenten tonen een meer dan gemiddelde inzet, zowel in het hbo als in het wo. De ontwikkeling van de inzet van studenten voor de studie (een indicator die bestaat uit elf onderliggende indicatoren) verloopt sterk in lijn met de ontwikkeling van de studievoortgang. Beide componenten hangen dan ook nauw met elkaar samen.

De inzet van wo-studenten verbetert tussen 2013 en 2014 substantieel. Traditiegetrouw zetten vrouwen zich meer in voor de studie dan mannen; dit geldt ook voor het hbo. Ondanks dat studenten met een functiebeperking meer tijd aan hun studie besteden dan andere studenten is hun inzet als gevolg van hun beperking lager. Een ander opvallend beeld is de relatief lage inzet van hbo-studenten met een havo-vooropleiding.

Verbetert de motivatie van studenten?

Acht van de tien studenten zijn naar eigen zeggen meer dan gemiddeld gemotiveerd; dit aandeel is in het wo iets hoger dan in het hbo. De motivatie blijft, op een kleine afname in het hbo na, stabiel over de jaren heen. Er zijn nauwelijks verschillen naar achtergrondkenmerken. Eén op de vijf studenten heeft een uitzonderlijk hoge motivatie; twee à drie procent heeft een zeer lage motivatie.

Verbetert de tijdbesteding van studenten aan hun studie?

De bachelorstudent (voltijd) besteedt de laatste jaren gemiddeld 34 uur per week aan de studie. Gemiddeld voor alle bachelorstudenten geldt dat de verdeling tussen contacttijd en zelfstudie 50/50 is. In het hbo slaat de balans iets meer uit naar contactonderwijs; in het wo iets meer naar zelfstudie. De tijdbesteding blijft sinds een paar jaar redelijk stabiel (in 2012 is er een lichte piek te zien). Doorgaans wordt meer tijd aan de studie besteed door vrouwen, eerstejaars (hbo), bètastudenten en door studenten die belemmerd worden door een functiebeperking. Met name bij deze laatste groep zien we de tijdbesteding niet direct vertaald in een betere studievoortgang.

Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?

De onderwijsintensiteit is sinds 2011 toegenomen. Deze toename manifesteert zich vooral tussen 2011 en 2012, daarna is het beeld redelijk stabiel. De contacttijd voor eerstejaars bètastudenten is met name in het wo veel hoger dan van overige eerstejaars wo-studenten (het verschil bedraagt 7 à 8 uur per week). Hbo-studenten met een vwo-vooropleiding besteden minder tijd aan contactonderwijs. Eerstejaars hbo-studenten zijn het meest tevreden met ongeveer twintig contacturen uur per week; eerstejaars wo-studenten met vijftien à zestien uur per week.

Welk deel van de eerstejaarsstudenten heeft minder dan twaalf contacturen?

Door de politiek en ook in de prestatieafspraken is een minimumnorm gesteld voor contactonderwijs in het eerste jaar van twaalf uur per week. Steeds meer eerstejaars volgen twaalf of meer contacturen. Er is een geleidelijke toename van het percentage eerstejaars met meer dan twaalf contacturen van 76 naar 83 procent (hbo en wo samengenomen). Toch volgt een kwart van de wo-studenten in 2014 minder dan twaalf uur contactonderwijs; in het hbo is dit dertien procent. Dit zegt overigens niet dat de uren niet worden aangeboden.

Verandert het aandeel werkende studenten?

Ongeveer drie kwart van de bachelorstudenten combineert de studie met een bijbaan (75% in het hbo en 69% in het wo). Tussen 2013 en 2014 is er een lichte daling van het percentage hbo-studenten en een kleine stijging van het aandeel werkende wo-studenten. Verder zijn er iets meer werkenden onder studenten met een lage SES en iets minder onder allochtone studenten. Met name in het wo hebben meer vrouwen dan mannen een bijbaan.

Verandert het aantal gewerkte uren?

Gemiddeld werken bachelorstudenten elf uur per week: twaalf uur voor hbo-studenten en negen uur voor wo-studenten; dit verandert niet tussen 2013 en 2014. Het aantal uren dat studenten werken is grosso modo redelijk stabiel (in het wo is het licht gedaald). Bètastudenten werken niet alleen minder vaak dan overige studenten; als zij al werken, werken ze ook minder uren per week. Weliswaar werken meer vrouwen dan mannen in het wo; als zij een baan hebben, werken ze minder uren dan mannen. Allochtone studenten werken minder vaak maar besteden, als ze werken, meer tijd aan arbeid.

Is werken naast de studie van invloed op de resultaten?

Werken en studeren is volgens studenten goed te combineren; dit gaat niet tot nauwelijks ten koste van de studieresultaten, mits het aantal uren dat men werkt beperkt blijft (minder dan 10 uur per week). De groep die veel uren werkt, neemt af in het voordeel van de groep die minder dan tien uur per week een bijbaan heeft. Ook de studievoortgang van studenten die minder dan tien uur werken is beter dan die van studenten die veel uren werken en zelfs ook beter dan studenten die niet werken.

Verbetert de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, docenten, inhoud, begeleiding)?

Wo-studenten zijn meer tevreden over onderdelen van de opleiding alsook over de *opleiding in het algemeen* dan hbo-studenten. Uit gegevens van de Nationale Studentenenquête blijkt dat in 2014 zeven van de tien voltijd hbo-bachelors en ruim acht van de tien voltijd wo-bachelors tevreden tot zeer tevreden zijn over de opleiding. Deze tevredenheid laat over het geheel genomen een stabiel beeld zien over de jaren heen; er zijn slechts lichte fluctuaties. De *inhoud* wordt in 2014 (zeer) positief beoordeeld door drie van de vier studenten. Wo-studenten zijn meer tevreden over de inhoud dan hbo-studenten: een kwart van de wo-studenten is uitzonderlijk tevreden over de inhoud. Dit geldt ook voor dertien procent van de hbo-studenten. Uitermate ontevreden is minder dan één procent. Het oordeel over de inhoud van de opleiding wordt langzaam iets beter. Bijna 60 procent van de hbo-bachelorstudenten en bijna 70 procent van de wo-bachelors is tevreden over de *docenten*. Ook hier zien we een stabiel beeld. Uiterst ontevreden is een enkeling; vijftien procent waardeert de docenten buitengewoon goed. De *studiebegeleiding* wordt door minder studenten positief beoordeeld: de helft van de studenten is tevreden. Het oordeel over de begeleiding verbetert licht.

Het oordeel over de opleiding wordt absoluut het meest beïnvloed door de tevredenheid over de inhoud en de docenten, gevolgd door de tevredenheid van studenten over de wijze van toetsing en beoordeling. Als aan deze kwaliteitsaspecten wordt gewerkt, zal ook de algehele tevredenheid toenemen. Zo zal daarnaast ook sturing op studiebegeleiding (een indicator die in het hbo een groot deel van de tevredenheid bepaalt maar van de belangrijkste indicatoren relatief laag scoort) ervoor zorgen dat de algehele tevredenheid in het hbo zal toenemen.

Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?

Een kwart van de wo-studenten en veertien procent van de hbo-studenten (voltijd bachelor) heeft bestuurlijke ervaring binnen de instelling of in studentenorganisaties. In het wo nam het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring ten opzichte van 2013 toe van 22 naar 25 procent. In het hbo blijft het relatief stabiel. Mannen in het hbo vervullen vaker bestuurstaken dan vrouwen. Daarnaast constateerden we dat bestuurswerk iets meer in trek is bij studenten met een hoge SES dan bij studenten met een lage SES.

Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met studie-ervaring in het buitenland?

In totaal heeft 22 procent van de hbo-bachelors, 18 procent van de wo-bachelors en 44 procent van de wo-masters ervaring opgedaan met studiegerelateerde activiteiten in het buitenland. Sinds 2013 is de deelname aan buitenlandactiviteiten bij deze drie groepen stabiel. Het gaat hier om een veelheid aan activiteiten: studiereizen, taalcursussen, stages of opleiding in het buitenland. Er zijn geen opvallende verschillen naar studentkenmerken.

Verandert het aandeel ambitieuze studenten?

Ambitieuze studenten zijn getypeerd als studenten met een bovengemiddelde inzet, een bovengemiddelde motivatie en een tijdbesteding aan de studie van 35 uur of meer per week. Uitgaande van deze definitie heeft negentien procent van alle studenten een ambitieuze studiehouding. In 2011 en 2012 zijn er nog verschillen tussen hbo en wo: hbo-studenten zijn in die jaren ambitieuzer dan wo-studenten. Na 2012 zijn de verschillen verdwenen. Tussen 2011 en 2012 steeg het aandeel studenten met een ambitieuze studiehouding. Daarna blijft het stabiel. De meest opvallende verschillen (in alle jaren) zijn er tussen mannen en vrouwen: meer vrouwen dan mannen hebben een ambitieuze studiehouding.

Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)

In het wo stijgt sinds 2011 het percentage studenten dat deelneemt aan excellentietrajecten van zeven procent naar elf procent. Aan universiteiten is de deelname aan excellentietrajecten van studenten met een hoge SES iets hoger dan van studenten met een lage SES. In het hbo is het aanbod van en daarmee ook de deelname aan excellentietrajecten lager: ongeveer vier procent.

In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

Het volgen van onderwijsprogramma's in een niet-Nederlandse taal wordt, met name in het wo, steeds gebruikelijker. Ruim vijf van de tien universitaire studenten volgt een (deel van het) programma in een andere taal. Dit is overigens meer in trek bij mannen dan bij vrouwen. In het hbo geeft negen procent van de studenten te kennen dat de voertaal niet-Nederlands is. Er zijn geen verschillen tussen 2013 en 2014.

7 Leengedrag en leenmotieven

7.1 Inleiding en vraagstelling

Dit hoofdstuk heeft betrekking op het leengedrag van studenten en de motieven om te lenen. Met de beoogde invoering van het studievoorschot vervalt de basisbeurs en kunnen studenten het gehele bedrag voor hun studie lenen. De aanvullende beurs blijft wel bestaan en wordt enigszins verhoogd. In dit laatste jaar vóór de beoogde invoering van het studievoorschot is het van belang de stand van zaken vast te leggen en ontwikkelingen in het leengedrag te volgen. We doen dit aan de hand van onderstaande vragen:

- 7_1 Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?
- 7_2 In hoeverre verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?
- 7_3 Verandert de manier van lenen van studenten?
- 7_4 Veranderen de leenmotieven van studenten?
- 7_5 Verandert de inkomenssituatie van studenten?

7.2 Data en definities

Voor de rapportage over de studiefinancieringsgegevens is gebruikgemaakt van bestanden die zijn aangeleverd door DUO. Dit bestand bevat per jaar en per maand binnen het betreffende jaar een aantal indicatoren, namelijk:

- OCW-correspondentienummer;
- jaar;
- bedragen basisbeurs van sept j1 t/m augustus j2;
- bedragen aanvullende beurs van sept j1 t/m augustus j2;
- bedragen studieleninglening van sept j1 t/m augustus j2;
- bedragen collegegeldkrediet van sept j1 t/m augustus j2;
- woonsituatie van sept j1 t/m augustus j2;
- soort ov-kaart van sept j1 t/m augustus j2.

Dit bestand is ingelezen en bewerkt tot één record per persoon per jaar met daarin de volgende aggregaten:

- aantal maanden per jaar basisbeurs, aanvullende beurs, lening, collegegeldkrediet;
- heeft in desbetreffend jaar wel/niet ontvangen: jaar basisbeurs, aanvullende beurs, lening, collegegeldkrediet, ov-kaart;
- ontvangen jaarbedragen voor basisbeurs, aanvullende beurs, lening, collegegeldkrediet;
- gemiddeld ontvangen maandbedrag voor basisbeurs, aanvullende beurs, lening, collegegeldkrediet;
- leengedrag (niet geleend; incidenteel geleend, structureel geleend);
- aantal maanden week- c.q. weekend-ov;
- aantal maanden thuis- c.q. uitwonend.

Deze gegevens zijn gekoppeld aan de inschrijfgegevens uit het 1CHO. Hieruit is een selectie gemaakt van alle hoofdinschrijvingen (in het hbo de code 1; in het wo de code 1 of A) van de voltijdstudenten. De niet-bekostigde instellingen en de theologische universiteiten zijn niet meegenomen. De associate degrees zijn buiten beschouwing gelaten alsook studenten die een postmaster of een ongedeelde opleiding volgen. Indien deze groepen wel zijn meegenomen, is dit aangegeven in de tekst. Er zijn berekeningen gedaan voor alle ingeschreven studenten en voor de eerstejaarsinstroom.

In de tekst worden de volgende afkortingen gebruikt: bb (basisbeurs), rl (rentedragende lening), ab (aanvullende beurs), ov (studentenreisvoorziening), cgk (collegegeldkrediet). Alle resultaten vanaf 2009 zijn weergegeven.

Alle gegevens ten aanzien van studiefinanciering zijn dit jaar opnieuw geleverd door DUO. Het is mogelijk dat vanwege correcties door DUO of gemaakte selecties (alleen bachelor en master) er in de analyses verschillen optreden in vergelijking met de Monitor Beleidsmaatregelen in 2013 en de door het ministerie van OCW eerder gerapporteerde cijfers. De in dit hoofdstuk genoemde bedragen zijn tegen lopende prijzen opgenomen. Er is niet gecorrigeerd voor inflatie. Kleine of geleidelijke stijgingen van bedragen kunnen daarmee het gevolg zijn van prijsstijgingen.

Voor het vaststellen van de eerstejaarscohorten is de volgende definitie gehanteerd:

- alleen de hoofdinschrijvingen meegenomen (in het hbo de code 1; in het wo de code 1 of A);
- type hoger onderwijs is bachelor;
- het eerste jaar in het hoger onderwijs is gelijk aan het inschrijvingsjaar;
- de hoogste vooropleiding van de student is gelijk aan de hoogste vooropleiding vóór het ho: dat betekent dat de student nog geen enkel diploma in het hoger onderwijs heeft behaald en dus een echte eerstejaars ho is.

In onderstaande tabel zijn de aantallen voltijdstudenten weergegeven (gesommeerd over de jaren) waarop dit hoofdstuk betrekking heeft. De grijsgedrukte cellen bevatten de records die niet zijn meegenomen.

Tabel 7.1: Aantallen records gebruikt voor analyses studiefinanciering (DUO) gesommeerd over de jaren 2006-2013

		2009	2010	2011	2012	2013
Hbo	Bachelor	323.236	335.912	347.072	352.588	373.298
	Master	1.619	1.672	1.680	1.676	1.901
Wo	Ongedeeld	8.834	6.015	3.915	2.339	1.402
	Bachelor	148.035	152.144	155.883	150.686	154.736
	Master	61.945	70.168	73.376	78.122	83.963
	Postmaster	945	1.200	1.336	1.356	1.493
Ho	Ongedeeld	8.834	6.015	3.915	2.339	1.402
	Bachelor	471.271	488.056	502.955	503.274	528.034
	Master	63.564	71.840	75.056	79.798	85.864
	Postmaster	945	1.200	1.336	1.356	1.493

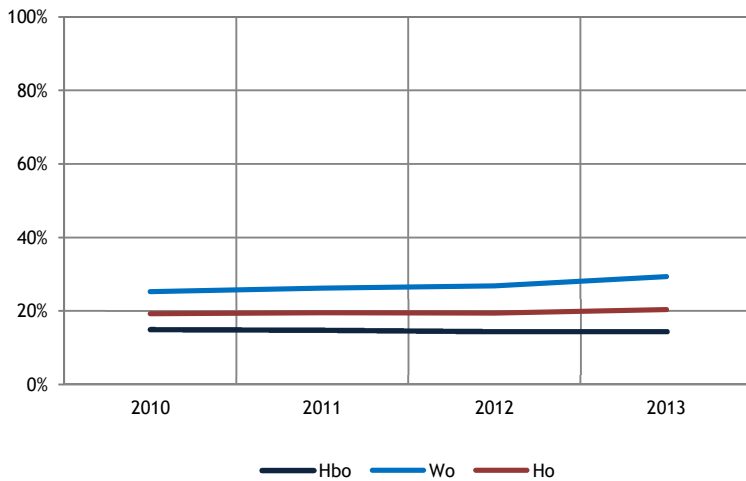
Alleen voltijd; jaren 2006-2013. Het merendeel van de analyses is gebaseerd op de records uit de zwartgedrukte cellen.

De leenmotieven en bestedingsdoelen zijn ontleend aan de Studentenmonitor Hoger Onderwijs in de jaren 2011-2014 (zie voor een volledige beschrijving ook hoofdstuk 6). Het gaat om de geënquêteerde hbo- en wo-bachelors en wo-masters waarvan het leengedrag bekend is. Onderstaande tabel laat de aantallen studenten zien die in de analyses zijn betrokken. In totaal zijn de gegevens geanalyseerd van 59.683 studenten.

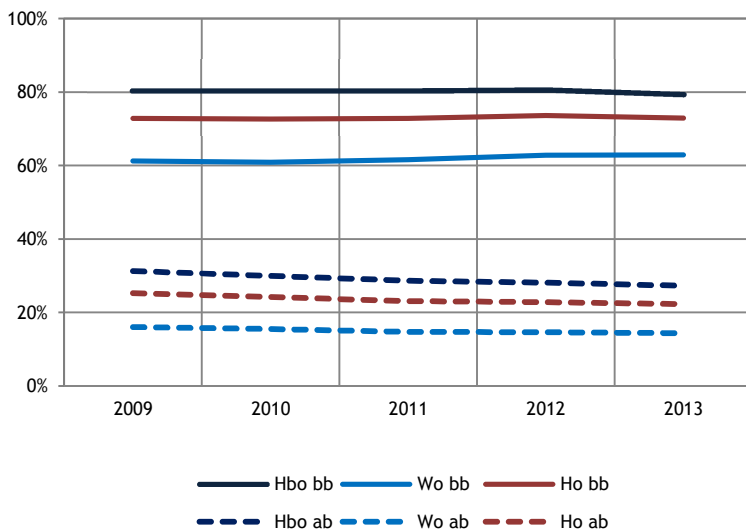
Tabel 7.2: Aantallen records gebruik voor analyses studiefinanciering (DUO) gesommeerd over de jaren 2006-2013

		2011	2012	2013	2014
Hbo	Bachelor	8.397	3.697	6.938	5.764
Wo	Bachelor	8.169	5.137	5.645	4.339
	Master	4.166	2.349	2.829	2.253
Ho	Bachelor	16.566	8.834	12.583	10.103
	Master	4.166	2.349	2.829	2.253

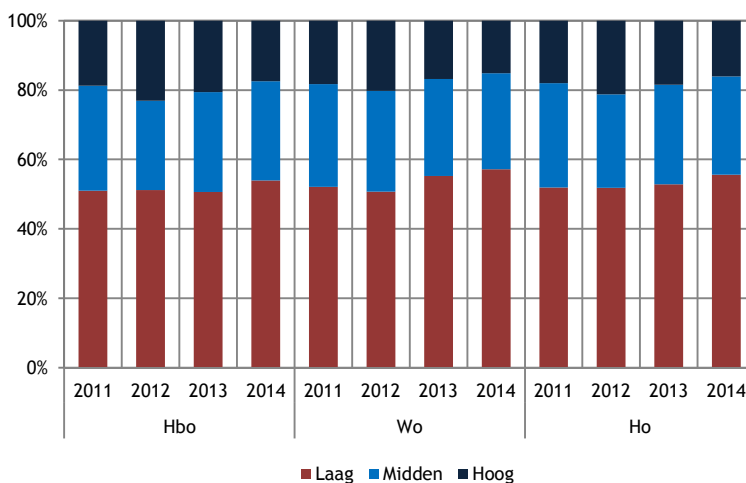
Betreft een selectie uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs (alleen voltijd hbo-bachelor en wo-bachelor en wo-master waarvan bekend is of zij lenen of niet): ongewogen aantallen.

Figuur 7.1: Percentage ingeschreven voltijdstudenten zonder recht op studiefinanciering (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.2: Gebruik van basisbeurs en aanvullende beurs (t.o.v. alle voltijd bachelors en masters) naar hbo en wo (bron: 1CHO/DUO)

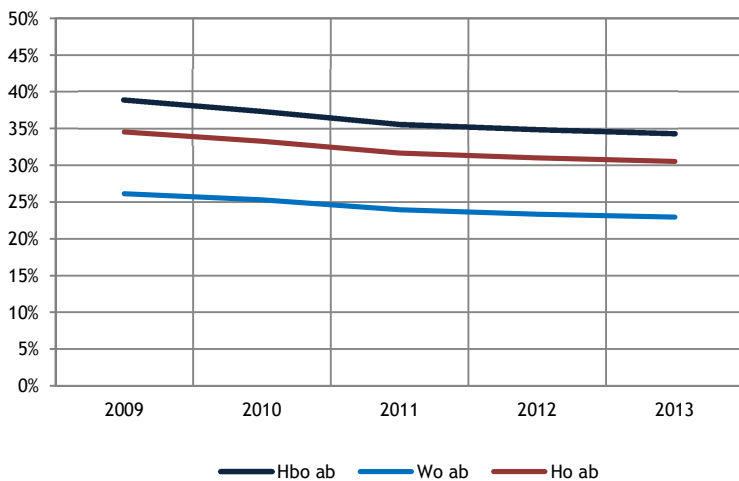
Figuur 7.3: Studenten met een aanvullende beurs naar SES (bachelor en master) (bron: Studentenmonitor)

7.3 Gebruik studiefinanciering

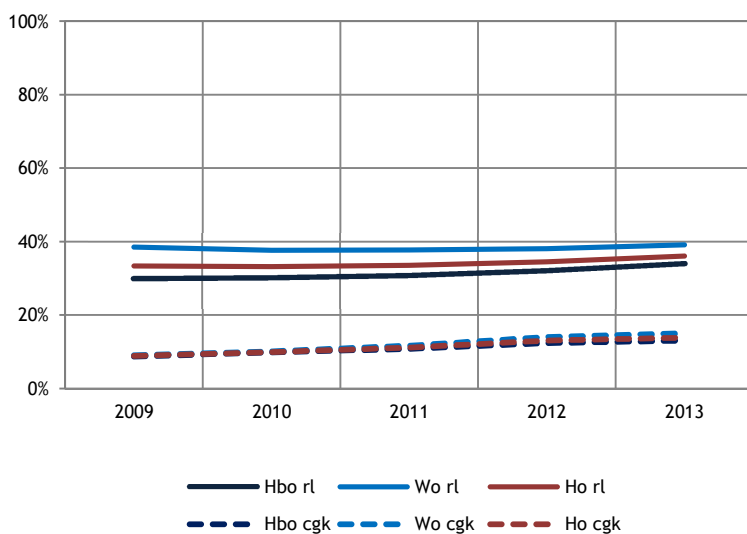
De grafiek hiernaast gaat over gebruik van studiefinancieringsfaciliteiten en geeft een beeld van alle studenten die van geen enkele voorziening gebruikmaken (bb-rl-ab-ov-cgk) én geen recht (meer) hebben op een lening of helemaal niet voorkomen in de studiefinancieringsbestanden. Basis voor deze grafiek zijn alle voltijd ingeschreven studenten, inclusief ongedeelde, postinitiële masters en postmasters. Totaal één op de vijf voltijdstudenten in het hoger onderwijs studeert zonder gebruik van studiefinanciering. In het wo is dit 29 procent; in het hbo vijftien procent. Hier betreft hier vooral degenen die uit hun studiefinancierings-rechten zijn gelopen, oudere studenten die geen aanspraak kunnen maken op studiefinanciering en buitenlandse studenten.

Voor de grafieken die volgen is een selectie gemaakt van alleen voltijd bachelors en masters. Het gebruik van studiefinanciering laat een stabiel beeld zien. Gemiddeld heeft in 2013 73 procent een basisbeurs en 22 procent een aanvullende beurs. In het wo hebben minder studenten een basisbeurs (63%) dan in het hbo (79%) en komt ook de aanvullende beurs minder voor (wo 15% en hbo 27%). In het wo studeert in 2009 27 procent van de masterstudenten met een basisbeurs tegenover 32 procent in 2013. Het aandeel nominale studenten in het wo neemt daarmee toe. Dit beeld is relatief stabiel over de jaren heen. Het percentage studenten met een aanvullende beurs daalt licht sinds 2009 (in het ho van 25% in 2009 naar 22% in 2013). In het wo hebben minder studenten recht op een aanvullende beurs (in 2013 14%) dan in het hbo (27%).

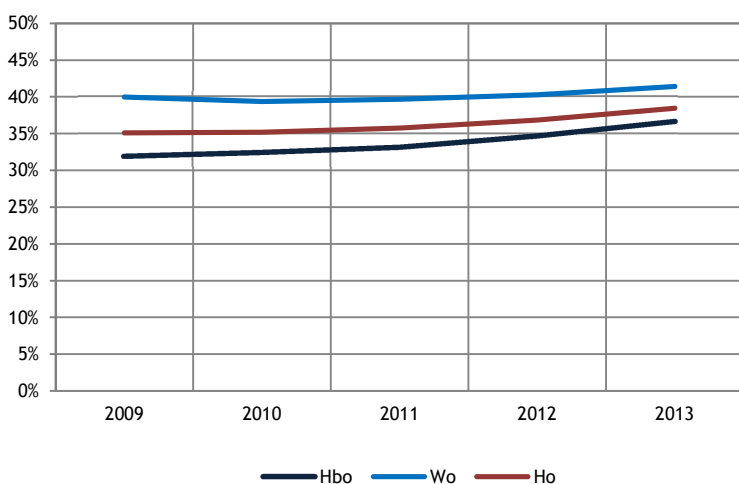
De SES van studenten is deels ontleend aan de status die studenten zelf hebben aangegeven en deels aan het opleidings- en beroepsniveau van ouders in combinatie met het inkomen. Er is een duidelijke relatie tussen een aanvullende beurs en de sociaal-economische status van studenten, zowel in hbo als in wo. Studenten met een lage SES ontvangen vaker een aanvullende beurs: in 2014 heeft 47 procent van de studenten met een aanvullende beurs een lage SES en zeventien procent een hoge SES. Het is zo dat studenten met ouders die hoogopgeleid zijn maar een laag inkomen hebben, ook recht kunnen hebben op een aanvullende beurs. Het recht op een aanvullende beurs wordt vooral ontleend aan de financiële positie van de ouders.

Figuur 7.4: Het aandeel studenten met een aanvullende beurs ten opzichte van alle studenten met een basisbeurs (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.5: Gebruik van lening en collegegeldkrediet (ten opzichte van alle voltijd bachelors en masters) naar hbo en wo (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.6: Percentage leners naar soort ho (rentedragende lening en collegegeldkrediet samengevoegd) (bron: 1CHO/DUO)

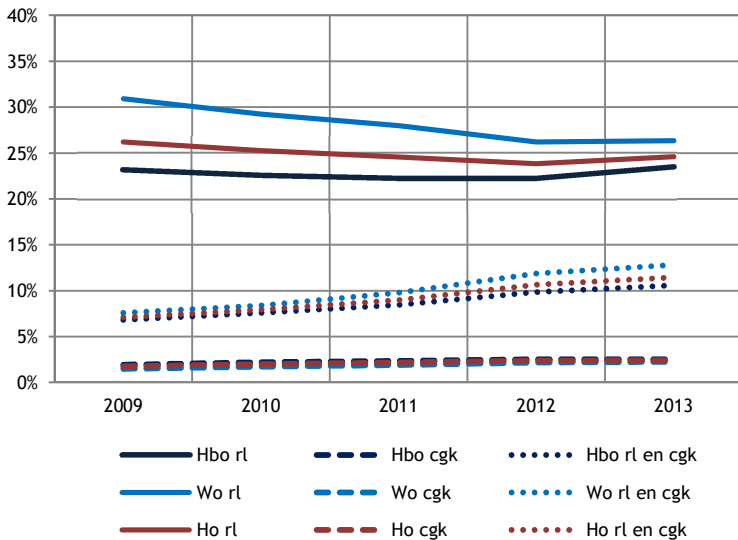
Van alle studenten die recht hebben op een basisbeurs ontvangt in 2013 31 procent ook een aanvullende beurs. Dit percentage is in het hbo hoger (34%) dan in het wo (23%). Dit heeft uiteraard te maken met de sociale samenstelling van de studentenpopulatie in hbo en wo (zie hoofdstuk 2 over instroom). Het percentage studenten met een aanvullende beurs wordt ten opzichte van alle studenten met een basisbeurs kleiner: in het ho is er sinds 2009 een daling van vier procentpunten (5 ppnt. in het hbo en 3 ppnt. in het wo).

7.4 Leengedrag

In deze paragraaf besteden we aandacht aan het leengedrag. In 2013 heeft in het hoger onderwijs 36 procent van alle voltijd bachelors en masters een studielening. Het gaat hier om studenten die in het betreffende studiejaar ten minste één keer geleend hebben. De omvang van het leengedrag wordt later in dit hoofdstuk besproken. Het aandeel studenten met een lening stijgt in het hbo licht (van 30% in 2009 naar 34% in 2013); in het wo blijft dit redelijk stabiel tussen 38 en 39 procent. Het gebruik van het collegegeldkrediet is sinds 2009 toegenomen van negen procent naar veertien procent. Met name universitaire studenten weten steeds beter de weg naar het collegegeldkrediet te vinden.

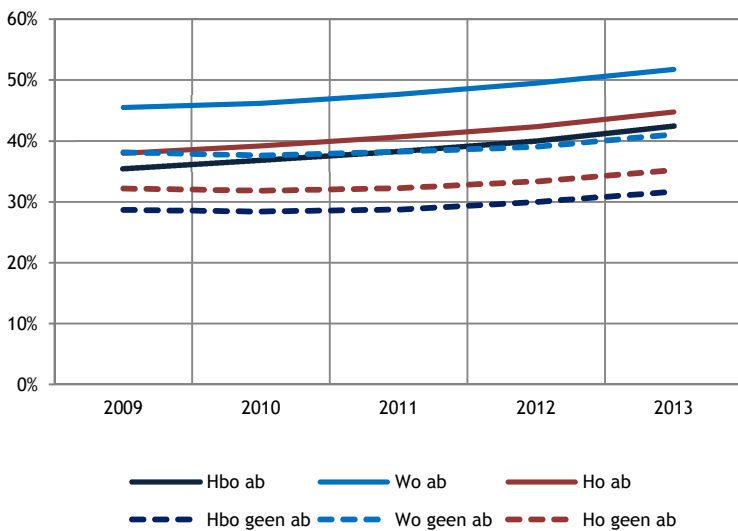
Voor de resultaten die volgen, zijn steeds degenen met een rentedragende lening en degenen met een collegegeldkrediet samengenomen: het betreft hier dus studenten die óf gebruikmaken van het collegegeldkrediet, óf een rentedragende lening hebben óf beide hebben. Uitgangspunt zijn steeds alle voltijd bachelors en masters. Het aandeel studenten met een lening stijgt sinds 2009 met drie procentpunten van 35 naar 38 procent. De stijging is het grootst in het hbo (5 ppnt.). Sinds vorig jaar is het aandeel leners in het hbo gestegen met twee procentpunten; in het wo met één procentpunt.

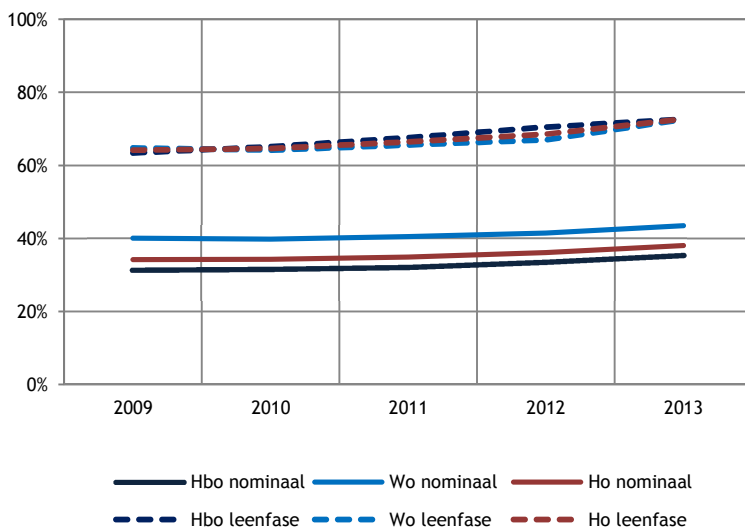
Figuur 7.7: Percentage met een lening naar soort ho en type lening (bron: 1CHO/DUO)

De stijging van het aandeel leners wordt vooral veroorzaakt door een stijging van het gebruik van (ook) het collegegeldkrediet, zo blijkt uit de figuur hiernaast. Er zijn (met name in het wo) steeds minder studenten die alléén een rentedragende lening hebben; steeds meer studenten maken daarnaast ook gebruik van het collegegeldkrediet (totaal 11%). Slechts twee procent maakt alleen gebruik van het collegegeldkrediet.

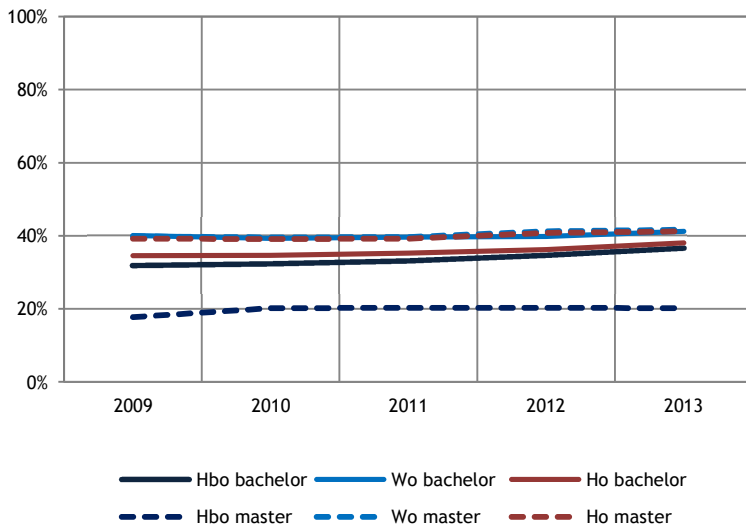
Figuur 7.8: Percentage studenten met een lening (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar wel/geen aanvullende beurs (alleen studenten met een basisbeurs) (bron: 1CHO/DUO)

De figuur hiernaast toont het aandeel leners onder de studenten in de nominale fase (studenten met een basisbeurs) die wel en geen aanvullende beurs hebben. Het aandeel leners is het grootst onder studenten die ook een aanvullende beurs hebben. Later wordt duidelijk dat de geleende bedragen voor deze groep gemiddeld iets lager liggen. Gemiddeld leent 45 procent van de studenten met een aanvullende beurs en 35 procent van de studenten zonder aanvullende beurs. Sinds 2009 steeg het aandeel lenende studenten mét recht op een aanvullende beurs harder (7 ppnt.) dan het percentage lenende studenten zonder aanvullende beurs (3 ppnt.).

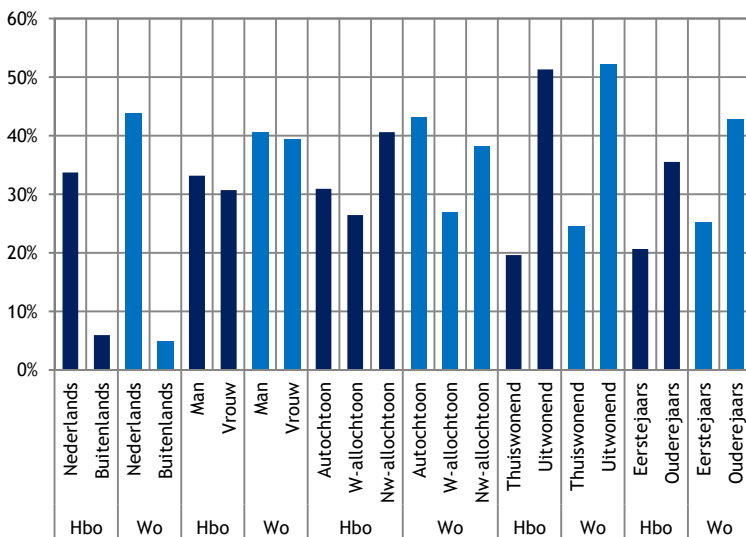
Figuur 7.9: Lenen (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar nominale fase of leenfase (alleen studenten met recht op lening) (bron: 1CHO/DUO)

Uit de grafiek hiernaast komt naar voren dat veel meer studenten in de leenfase lenen dan studenten in de nominale fase. In 2013 leende gemiddeld 73 procent van de studenten in de leenfase (i.e. alle studenten mét recht op een lening én zonder recht op een basisbeurs, die voorkomen in de DUO-bestanden) en 38 procent van de studenten in de nominale fase. Deze cijfers verschillen van de eerder getoonde resultaten omdat hier alleen de studenten met recht op lenen zijn weergegeven. Het aandeel studenten dat in de leenfase leent, stijgt met ruim vier procentpunten. Ook het aandeel studenten dat in de nominale fase leent, stijgt licht (2 ppnt.). De verschillen tussen hbo en wo in het percentage leners (die nog wel zichtbaar zijn in de nominale fase) zijn in de leenfase verdwenen.

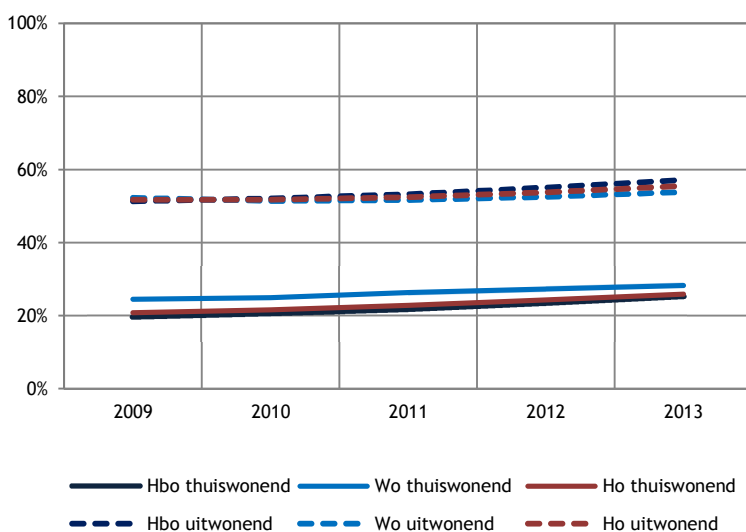
In de figuur hiernaast is het percentage leners weergegeven in de bachelor- en masterfase. De toename van het aandeel leners is met name zichtbaar bij de hbo-bachelors (sinds 2009 van 32% naar 37%). Binnen het wo is er nauwelijks verschil in het aandeel leners in de bachelor- en in de masterfase (resp. 41% en 42%).

Figuur 7.10: Lenen naar type hoger onderwijs (alle voltijd bachelor- en masterstudenten; collegegeldkrediet en lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

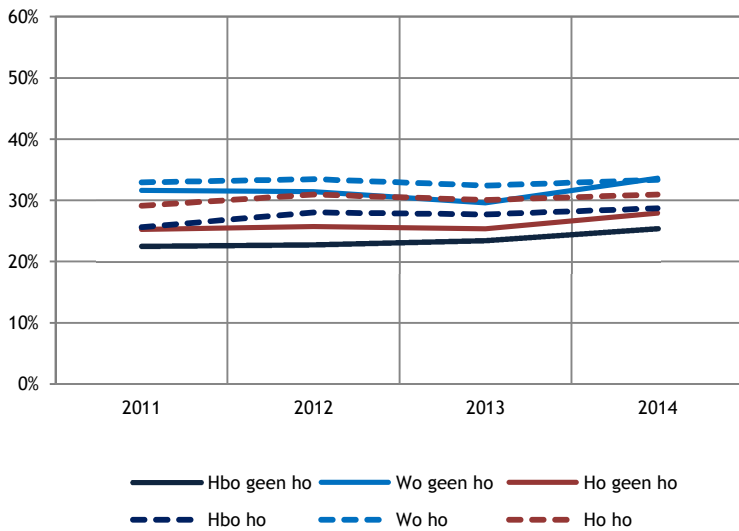
De figuur links toont het percentage leners naar achtergrondkenmerken. De percentages zijn gebaseerd op alle bachelor- en masterstudenten, ongeacht het feit of zij recht hebben op een lening. Binnen bepaalde groepen studenten wordt vaker geleend dan binnen andere groepen. Grote verschillen zijn er tussen uitwonenden en thuiswonenden: veel meer uitwonende studenten lenen; dit geldt ook voor ouderejaars. In het wo komt lenen bij autochtone studenten iets vaker voor dan bij (niet-westers) allochtone studenten; in het hbo is dit juist andersom. Mannen lenen iets vaker dan vrouwen.

Figuur 7.11: Lenen (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar achtergrondkenmerken: alle voltijd bachelor- en masterstudenten (2009-2014 samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

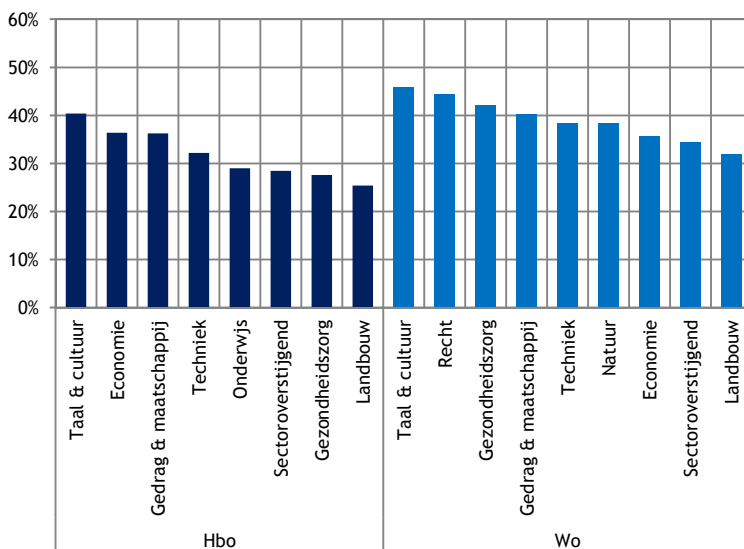
Zoals is gebleken uit de voorgaande grafiek zijn er grote verschillen in leenedrag tussen studenten die thuis wonen en studenten die niet meer thuis wonen. Van de uitwonende studenten leent in 2014 55 procent; van de thuiswonende studenten leent 26 procent. Opvallend is dat de woonsituatie van studenten de verschillen in leenedrag tussen hbo- en wo-studenten voor een groot deel verklaart: verschillen in proportie leners tussen hbo en wo worden veel kleiner als we binnen de groep thuiswonenden en uitwonenden kijken. Wo-studenten zijn vaker uitwonend (72%); daarom bevat deze groep relatief meer leners dan het hbo, waar veel meer studenten nog thuis wonen (56%).

Figuur 7.12: Percentage leners (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar woonsituatie (bron: 1CHO/DUO)

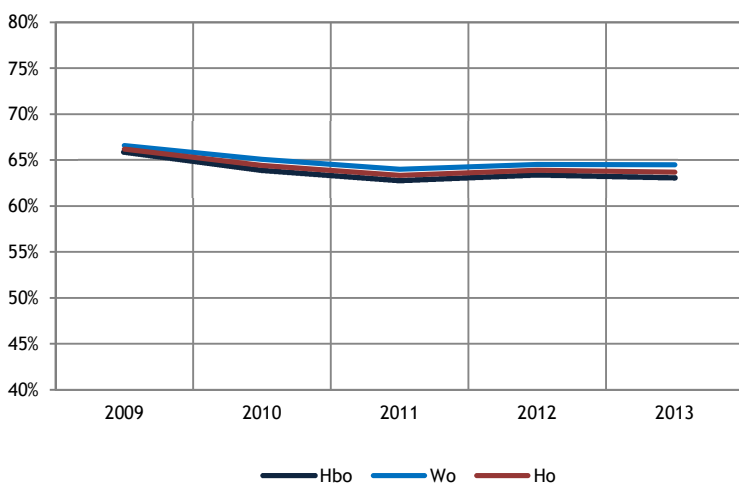
Uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs komt naar voren dat in het hbo studenten met ouders die ook een opleiding in het hoger onderwijs hebben genoten iets vaker lenen dan studenten waarbij dit niet het geval is. In het wo is dit verschil er niet of nauwelijks. Uit de Studentenmonitor blijkt verder (niet in figuur) dat er nauwelijks verschillen zijn in leengedrag tussen de SES-groepen (waarbij ook o.a. het inkomen van de ouders en de eigen inschatting van studenten ten aanzien van hun sociaal-economische status worden meegenomen).

Figuur 7.13: Percentage leners naar opleiding van ouders (hoger onderwijs vs. geen hoger onderwijs) (bron Studentenmonitor 2011-2014)

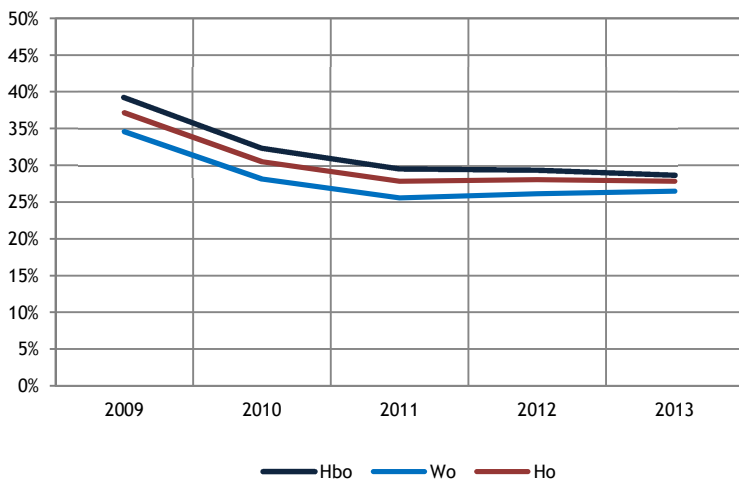
Relatief veel studenten in de sector taal & cultuur lenen (40% à 45%). In het wo hebben daarnaast vrij veel rechtenstudenten een studielening. Verhoudingsgewijs meer dan gemiddeld lenen in het hbo studenten in de sector economie en gedrag & maatschappij. Het aandeel leners in de sector landbouw is het laagst (25% in het hbo en 32% in het wo).

Figuur 7.14: Leengedrag naar croho-sector (2009-2014 samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

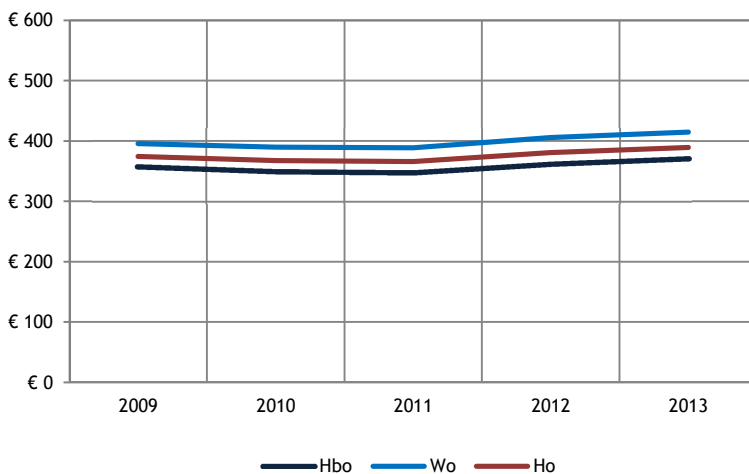

Voor de studenten met een rentedragende lening (dus excl. collegegeldkrediet) is berekend hoeveel studenten incidenteel dan wel structureel (10 maanden of meer per jaar) lenen. In de grafiek hiernaast zijn studenten weergegeven die *structureel* lenen. In 2013 lenen bijna twee van de drie lenende studenten (64%) structureel en 36 procent leent incidenteel (minder dan 10 maanden). Er zijn nauwelijks verschillen tussen hbo en wo. Het percentage structurele leners daalt licht (met 2,5 ppnt. tussen 2009 en 2013).

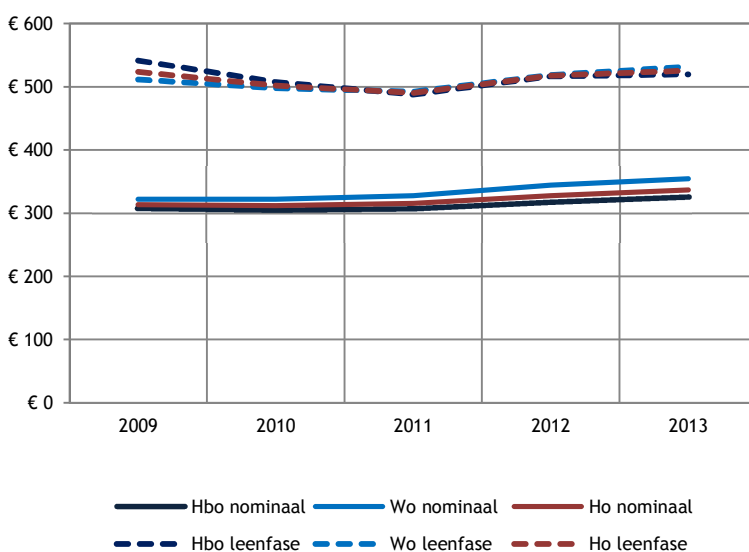
Figuur 7.15: Percentage leners dat structureel (10 mnd. of meer) leent ten opzichte van alle studenten met een lening (excl. collegegeldkrediet) (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.16: Percentage leners meer dan tien maanden of meer maximaal leent excl. collegegeldkrediet (alleen bachelor en master) (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.17: Leenbedragen per maand (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

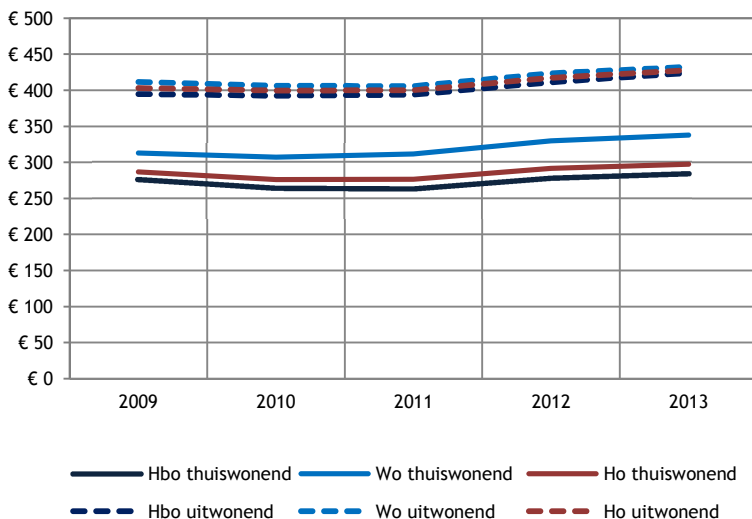
Figuur 7.18: Leenbedragen per maand naar nominale fase/leenfase (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

In de studiefinancieringsbestanden is met een code aangegeven welke studenten maximaal lenen. Vervolgens is voor elke student bepaald of zij ten minste tien maanden het maximale bedrag lenen. Het percentage leners (alleen rentedragende lening excl. collegegeldkrediet) dat maximaal leent gedurende ten minste tien maanden is sinds 2009 gedaald met negen procentpunten van 37 naar 28 procent. Sinds 2011 blijft dit aandeel stabiel. Er zijn kleine verschillen tussen hbo en wo: de proportie maximale leners was in 2009 in het hbo groter (39%) dan in het wo (35%). Na 2009 groeien hbo en wo iets naar elkaar toe; in 2013 bedraagt het verschil nog twee procentpunten.

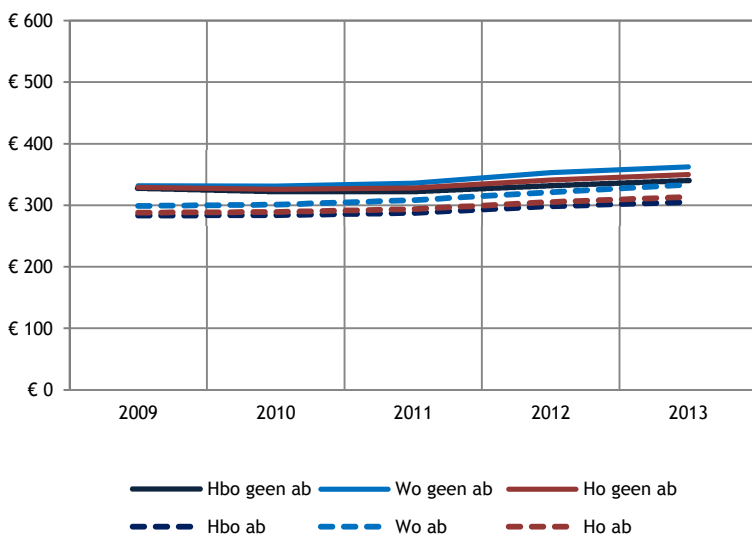
7.5 Leenbedragen per maand

In deze paragraaf zijn de nominale leenbedragen weergegeven (niet gecorrigeerd voor inflatie). De hier en hierna genoemde bedragen zijn gemiddelden over de studenten met een studielening (tenzij anders is aangegeven). Het gemiddelde bedrag dat studenten per maand lenen (collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) bedraagt in 2013 € 389. Het betreft hier alleen de gemiddelden indien gebruikgemaakt wordt van de leenfaciliteit. Indien een student in een bepaalde maand niet leent (en er dus een bedrag is opgenomen van € 0), is dit record buiten beschouwing gelaten. In het wo wordt een hoger bedrag geleend (€ 415) dan in het hbo (€ 371). De leenbedragen zijn sinds 2011 stijgende (met 6,4%).

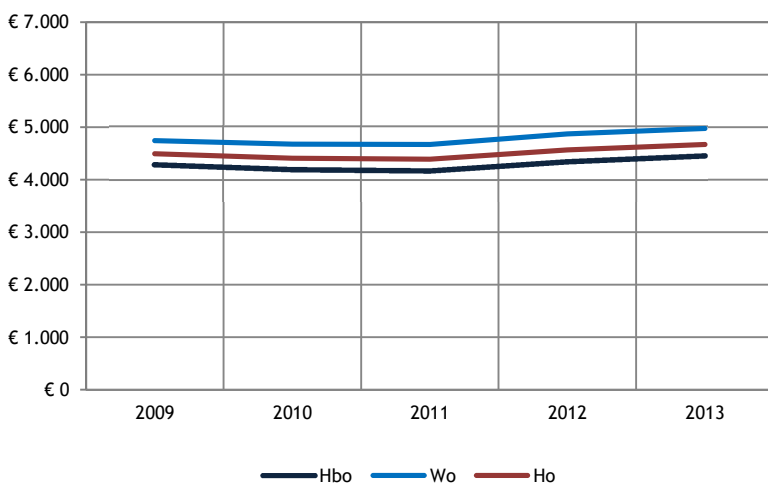
Studenten in de leenfase lenen maandelijks € 190 meer dan studenten in de nominale fase. In de grafiek hiernaast zijn alleen de maandbedragen weergegeven van studenten die in desbetreffende maanden daadwerkelijk een bedrag hebben geleend. Met name in de nominale fase is sinds 2009 het leenbedrag van de lenende studenten gestegen (met 7%). In de leenfase is er nauwelijks sprake van een stijging van het leenbedrag.

Figuur 7.19: Leenbedragen per maand naar woonsituatie (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.20: Leenbedragen per jaar naar wel/geen aanvullende beurs (alleen bachelor en master met basisbeurs, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

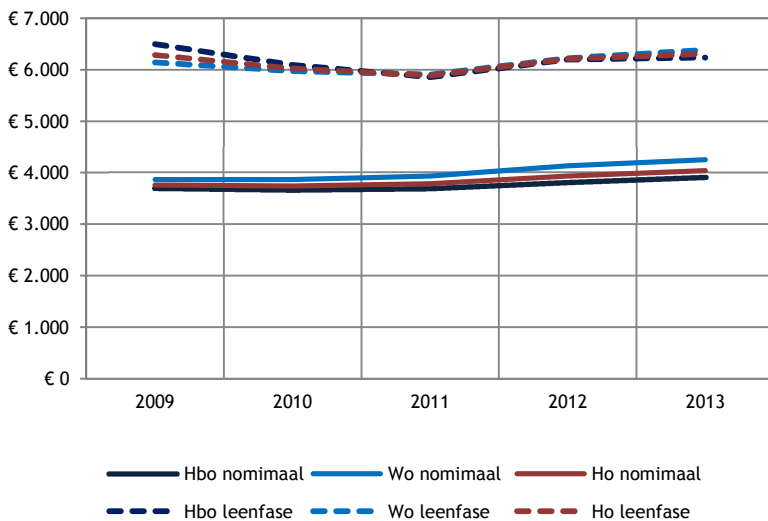
Figuur 7.21: Leenbedragen per jaar (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

Eerder concludeerden we dat verschillen in leenedrag (wel/niet lenen) tussen hbo en wo voor een groot deel te verklaren zijn uit de woonsituatie van studenten. In de grafiek hiernaast zijn de maandelijkse bedragen die studenten lenen weergegeven: uitwonende studenten lenen ongeveer € 130 meer dan thuiswonende studenten. Binnen de groep thuiswonende studenten lenen wo-studenten een hoger bedrag (verschil van € 53) dan hbo-studenten. De eerder geconstateerde stijging van leenbedragen is binnen alle groepen zichtbaar.

Studenten met een aanvullende beurs lenen iets vaker, zo is hiervoor geconstateerd; het bedrag dat zij gemiddeld lenen wijkt in geringe mate af van dat van studenten zonder aanvullende beurs. Studenten met een aanvullende beurs lenen een iets lager bedrag: het verschil bedraagt ongeveer € 35 per maand.

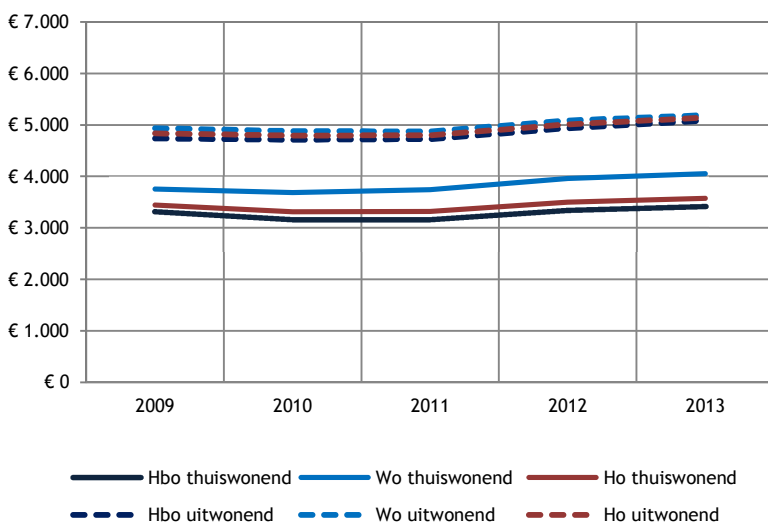
7.6 Leenbedragen per jaar

Met het stijgen van de leenbedragen per maand, stijgen ook de jaarbedragen. Hiervoor zijn alle maandbedragen van studenten opgeteld. Ook hier gaat het om nominale bedragen, gemiddeld voor alleen de studenten met een lening. Ten opzichte van 2009 bedraagt de stijging vier à vijf procent. Dit komt volledig voor rekening van de stijging van het collegegeldkrediet dat ten opzichte van 2009 in 2013 is gestegen met dertien procent. Het bedrag dat studenten lenen in het kader van de reguliere rentedragende studielening blijft stabiel. Het gemiddelde bedrag dat studenten (totaal) lenen is € 4.670. Gemiddeld is het jaarbedrag dat studenten lenen voor de reguliere rentedragende studielening € 4.388 en voor het collegegeldkrediet € 1.549.

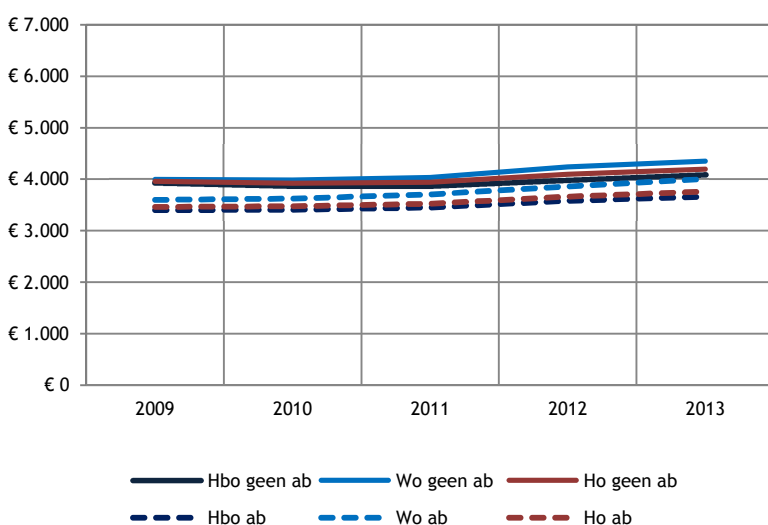
Studenten in de leenfase lenen een veel hoger bedrag dan studenten in de nominale fase. Binnen studenten in nominale fase en leenfase zijn bedragen voor hbo en wo grotendeels gelijk. In de nominale fase lenen studenten gemiddeld € 4.040 per jaar; in de leenfase € 6.310, een verschil tussen de nominale fase en leenfase van ongeveer € 2.300 per jaar.

Figuur 7.22: Leenbedragen per jaar naar leenfase en nominale fase (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

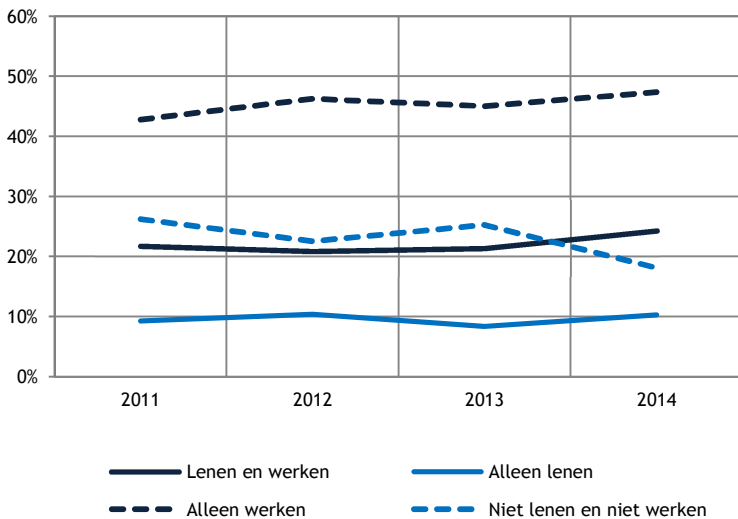
Naar analogie van de resultaten van de maandbedragen, zijn ook de jaarbedragen hoger voor uitwonende studenten dan voor thuiswonende studenten. Het verschil in jaarlijkse studieschuld tussen deze twee groepen bedraagt ruim € 1.500. Het verschil in jaarlijkse studieschuld tussen hbo- en wo-studenten is voor uitwonenden klein (ongeveer € 100); voor thuiswonenden is dit veel groter en bedraagt het ongeveer € 640 per jaar.

Figuur 7.23: Gemiddelde leenbedragen per jaar naar woonsituatie (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

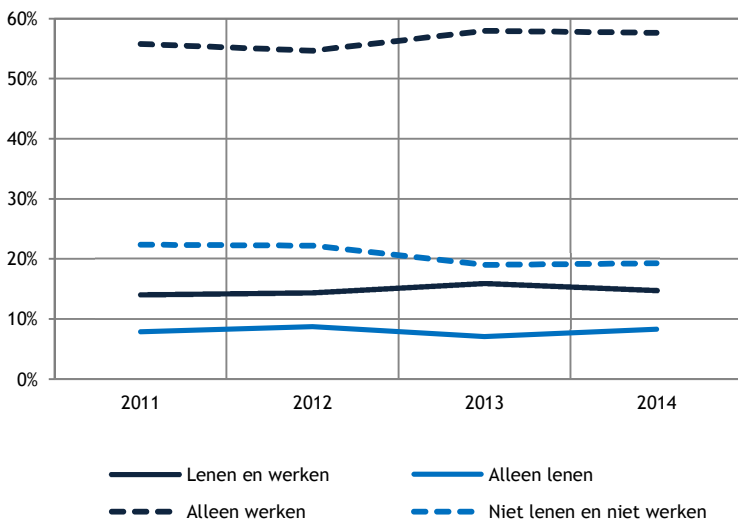

Studenten met een aanvullende beurs lener weliswaar vaker; ze bouwen iets minder schuld op dan studenten zonder aanvullende beurs. De grafiek toont alleen de bedragen van studenten die lenen in de nominale fase (studenten die daarnaast ook recht hebben op een basisbeurs). Het verschil tussen beide groepen bedraagt in 2013 ongeveer € 440 per jaar. Deze verschillen zijn overigens sinds 2009 wel kleiner geworden.

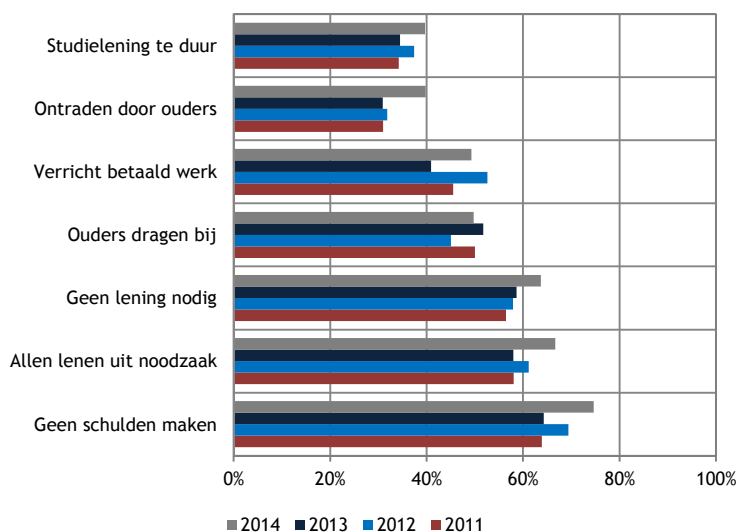
Figuur 7.24: Leenbedragen per jaar naar wel/geen aanvullende beurs (bachelor/master met basisbeurs: collegegeld-krediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)

Figuur 7.25: Relatie tussen lenen en werken van bachelor en masters in nominale fase (bron: Studentenmonitor)

Figuur 7.26: Relatie tussen lenen en werken van bachelor- en masterstudenten in leenfase (bron: Studentenmonitor)

Figuur 7.27: Redenen waarom studenten in de nominale fase afzien van een lening (bron: Studentenmonitor)

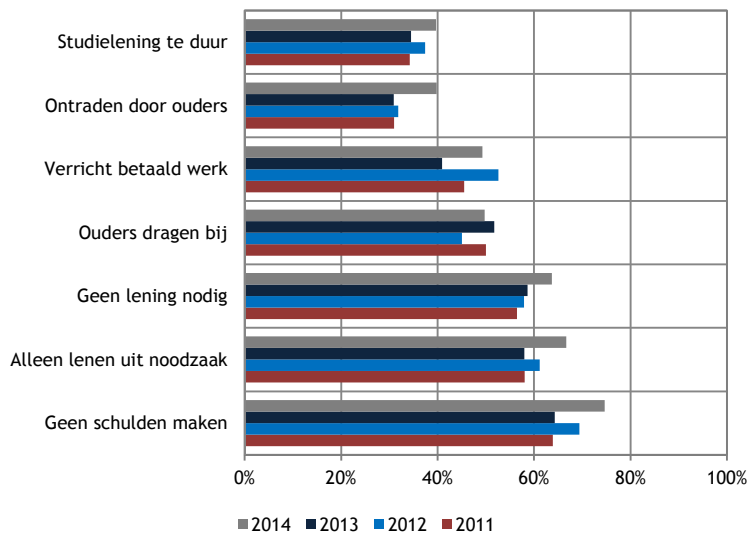
7.7 Lenen en werken

De grafiek hiernaast heeft betrekking op de relatie tussen lenen en werken van studenten in de nominale fase (de kleine groep incidentele leners is buiten beschouwing gelaten). Van alle nominale studenten werkt 47 procent uitsluitend; 24 procent leent en werkt. Deze laatste groep is in het wo iets groter dan in het hbo (niet in figuur). Achttien procent werkt niet en leent niet; de omvang van deze groep is sinds 2013 afgenomen, zowel in het hbo als in het wo (dit onderscheid is niet in de figuur opgenomen). Tien procent leent uitsluitend. In het hbo zijn er relatief veel studenten die uitsluitend werken (53% vs. 42% in het wo; niet in figuur). In de nominale fase is het aandeel met een baan in de groep leners (71%) groter dan in de groep niet-leners (65%).

De grafiek hiernaast toont de relatie tussen lenen en werken van studenten in de leenfase. Het betreft hier zowel bachelor- als masterstudenten. Hieruit blijkt dat het merendeel van deze groep studenten (in 2014 voor het hele ho 58%) uitsluitend werkt en niet leent. Deze groep is in het hbo iets groter dan in het wo (niet in figuur). In totaal negentien procent leent niet en werkt niet. Deze groep is in het wo iets groter dan in het hbo. Slechts een klein deel (8% in 2014) leent uitsluitend en werkt niet en vijftien procent leent en werkt. In vergelijking met studenten in de nominale fase, zijn er in de leenfase meer studenten die uitsluitend werken. In de leenfase komt werken vaker voor onder de niet-leners (73%) dan onder de leners (67%) (niet in figuur).

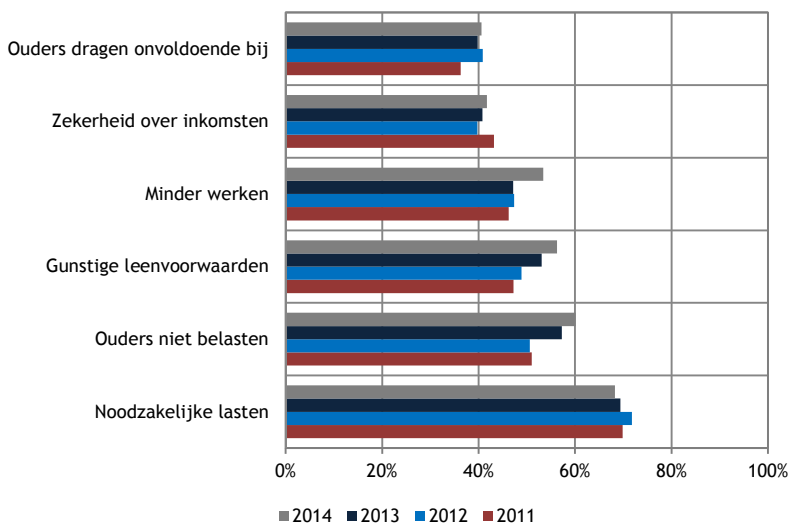
7.8 Motieven om wel of niet te lenen

De twee figuren die volgen, bevatten de belangrijkste redenen waarom studenten afzien van een lening. In 2014 leent 38 procent van studenten in de nominale fase (degenen die een basisbeurs ontvangen). In het hbo is dit 35 procent; in het wo 44 procent. Zo'n 62 procent ziet af van een studielening. De belangrijkste reden om niet te lenen is - naast andere redenen - dat de student geen hoge schulden wil maken (75%). Dit aandeel is sinds 2011 toegenomen.

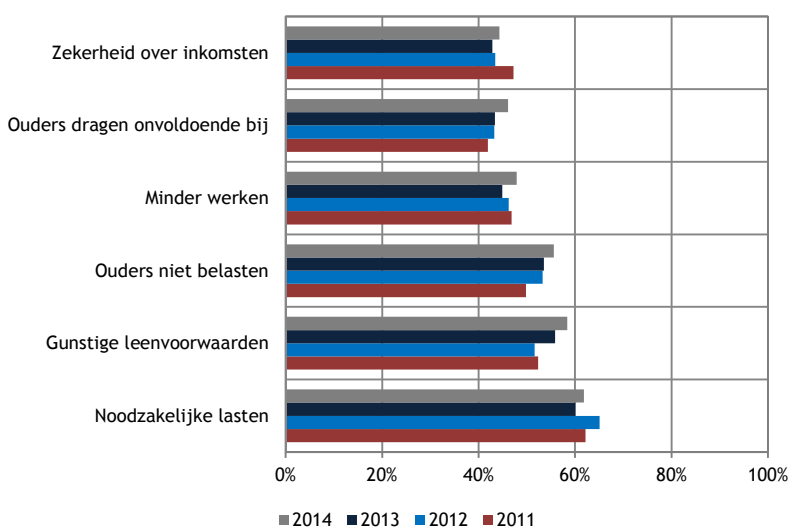
Figuur 7.28: Redenen waarom studenten in de leenfase afzien van een lening (bron: Studentenmonitor)

Zoals eerder is geconstateerd heeft 73 procent van studenten in de leenfase (van degenen met leenrecht) geleend in desbetreffend jaar. Ruim een kwart (27%) ziet af van een lening in de leenfase. Ook hier zien we dat weerstand tegen het maken van schulden of afwezigheid van de noodzaak om te lenen factoren van belang zijn. Bijna de helft van de niet-leners in de leenfase heeft geen lening nodig omdat zij een ouderlijke bijdrage ontvangen (dit is vaker aan de orde bij groepen met een hoge SES) of werken (een reden die iets vaker voorkomt bij groepen met een lage SES). Ook de kosten die een lening met zich meebrengt en de onzekerheid over toekomstige inkomsten (niet in figuur) spelen sterker bij studenten met een lage SES. Overigens speelt dit argument voor steeds meer studenten een rol.

Figuur 7.29: Motieven van studenten om in de nominale fase te lenen (bron: Studentenmonitor)

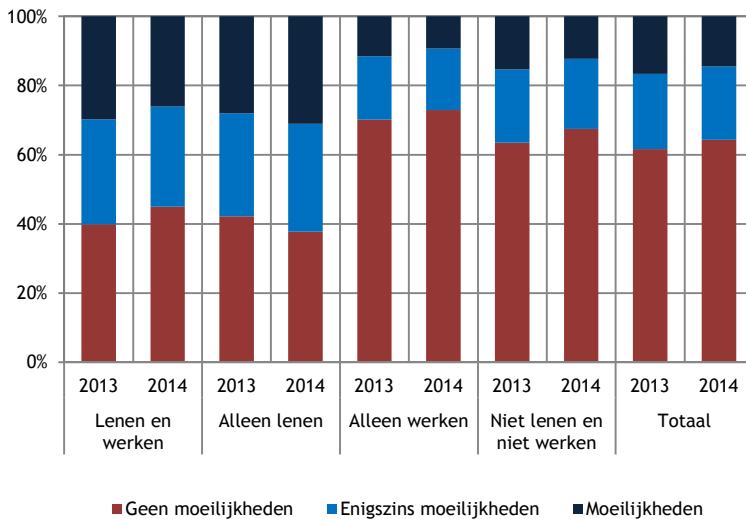
De belangrijkste reden om wel te lenen is het feit dat men de noodzakelijke lasten moet betalen. Voor 68 procent van de studenten in de nominale fase speelt dit een belangrijke rol. Daarnaast speelt het niet willen of kunnen belasten van de ouders een rol (60%). Lenen om minder te hoeven werken, geldt voor 53 procent van de studenten in de nominale fase. Het lenen vanwege gunstige voorwaarden neemt licht aan importantie toe. Er zijn geen grote trends in leenmotieven te bespeuren. Het ontlasten van ouders en het kunnen betalen van de noodzakelijke lasten speelt vaker bij studenten met een lage SES. Studenten uit hogere milieus lenen vaker vanwege gunstige leenvoorwaarden en omdat zij zekerder zijn over het toekomstige inkomen.

Figuur 7.30: Motieven van studenten om in de leenfase te lenen (bron: Studentenmonitor)

Voor studenten in de leenfase spelen soortgelijke motieven een rol als voor studenten in de nominale fase. Ook in de leenfase wordt lenen vanwege gunstige voorwaarden steeds belangrijker. In de leenfase zijn er grotere verschillen tussen de SES-groepen dan in de nominale fase. Leenmotieven die te maken hebben met het niet ontvangen van een ouderlijke bijdrage spelen sterk voor studenten met een lage SES. Voor studenten met een hoge SES geldt sterker dat men zich meer luxe wil veroorloven of dat een lening wordt aangeraden door de ouders.

Figuur 7.31: De relatie tussen de financiële situatie van studenten en hun leen- en werkgedrag

7.9 De financiële situatie van studenten

De figuur hiernaast toont de mate waarin studenten financiële moeilijkheden ervaren en hun leen- en werkgedrag. In 2014 ervaren twee van de drie studenten (bijna) geen enkele financiële moeilijkheid; 21 procent ervaart enigszins financiële problemen en bijna 15 procent ervaart veel financiële problemen. Het aandeel dat geen problemen ervaart is licht gestegen. Onder studenten die lenen (ongeacht of men daarnaast ook werkt) is het aandeel dat financiële moeilijkheden ervaart groter dan bij de groep die niet leent; het beroep op de leenmogelijkheden is er vooral als studenten financiële moeilijkheden ervaren. De relatie tussen de ervaren moeilijkheden en het leengedrag is significant.

7.10 Samenvatting

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van analyses naar leengedrag van studenten. Deze analyses zijn deels gebaseerd op een combinatie van studiefinancieringsdata van DUO en het 1CHO en deels op de Studentenmonitor Hoger Onderwijs. Aan de hand van de in de inleiding geformuleerde vragen vatten we in deze laatste paragraaf de belangrijkste conclusies kort samen. De genoemde bedragen zijn nominale gemiddelden over alleen studenten die geleend hebben.

Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?

Van alle voltijd bachelors en masters heeft ongeveer drie kwart een basisbeurs. Meer hbo- dan wo-studenten hebben (nog) recht op een basisbeurs. Het aandeel wo-masterstudenten met recht op een basisbeurs (studenten die nominaal studeren) neemt toe van 27 procent naar 32 procent. In 2009 had een kwart van de studenten recht op een aanvullende beurs; in 2013 is dit licht gedaald naar 22 procent. In het hbo hebben meer studenten een aanvullende beurs (27%) dan in het wo (14%). Studenten uit de lage SES-groep ontvangen vaker een aanvullende beurs. Relateren we het aandeel studenten met een aanvullende beurs aan studenten die ook een basisbeurs ontvangen (studenten in de nominale fase) dan blijkt dat met name in 2010/2011 een lichte daling heeft plaatsgevonden in het percentage met een aanvullende beurs.

In hoeverre verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?

In 2013 heeft 36 procent van de studenten ten minste één maand een rentedragende studielening ontvangen. In het wo gold dit in 2013 voor meer studenten (39%) dan in het hbo (34%). Het aantal studenten met een rentedragende studielening is in het hbo door de jaren heen licht gestegen. In het wo blijft dit stabiel. Het gebruik van het collegegeldkrediet stijgt van negen naar veertien procent. Voor de beschrijving van de resultaten zijn de rentedragende lening en het collegegeldkrediet samengenomen. Het gaat dus om studenten die óf gebruikmaken van het collegegeldkrediet, óf een rentedragende lening hebben óf beide hebben. Deze twee leningen samengenomen, laat een stijging zien van het aantal lenende studenten van 35 naar 38 procent; deze stijging is groter in het hbo dan in het wo en komt nagenoeg geheel voor rekening van de stijging van studenten die naast hun lening ook collegegeldkrediet ontvangen. Overigens komt het steeds vaker voor dat studenten zowel collegegeldkrediet als een lening hebben. Slechts een gering deel (2%) heeft alléén collegegeldkrediet. Het gemiddelde maandbedrag dat studenten lenen bedraagt in 2013 € 389. Voor alle lenende studenten geldt dat zij een jaarlijkse studieschuld opbouwen van gemiddeld € 4.670. In het wo lenen studenten per maand € 44 meer dan in het hbo. De leenbedragen waren tussen 2009 en 2011 stabiel; na 2011 zijn de nominale (niet geïndexeerde) maandbedragen gestegen met 6,4 procent. Deze stijging geldt met name voor studenten in de nominale fase.

Het aandeel studenten in de *leenfase* is groter dan in de *nominale fase* en stijgt ook iets harder. Eenmaal in de leenfase is het percentage lenende studenten in het hbo en wo nagenoeg gelijk. Studenten in de leenfase lenen maandelijks € 190 meer dan studenten in de nominale fase. Hun gemiddelde schuld per jaar bedraagt € 6.310 terwijl studenten in de nominale fase een jaarlijkse schuld opbouwen van gemiddeld € 4.040. Voor een groot deel verklaart de woonsituatie van studenten de verschillen in leengedrag tussen hbo en wo. Uitwonende studenten lenen vaker en voor een hoger bedrag (€130 per maand meer) dan thuiswonende studenten, een verschil in jaarlijkse studieschuld tussen beide groepen van ruim € 1.500. Voor studenten van wie de ouders óók in het hoger onderwijs hun opleiding hebben genoten (de zogenaamde *tweede generatie ho-studenten*) is lenen vanzelfsprekender dan voor andere studenten. Studenten met een *aanvullende beurs* lenen vaker, maar zij lenen maandelijks een iets lager bedrag (€ 35 minder) dan overige studenten in de nominale fase. Per jaar bouwen studenten met een aanvullende beurs aldus gemiddeld ongeveer € 440 minder studieschuld op dan andere studenten in de nominale fase.

Verandert de manier van lenen van studenten?

In 2013 lenen bijna twee van de drie studenten meer dan tien maanden per jaar. Studenten lenen steeds bewuster: van alle studenten met een rentedragende lening (ongeacht het gebruik van het collegegeldkrediet) leent 28 procent gedurende ten minste tien maanden het maximale leenbedrag. Dit aandeel is sinds 2009, toen nog 37 procent maximaal leende, fors gedaald. Uit de Studentenmonitor Hoger Onderwijs komt naar voren dat steeds meer studenten door óf lenen óf betaalde arbeid óf beide voorzien in hun inkomsten. Van de studenten die niet lenen, werkt ruim 70 procent. Het percentage studenten in de nominale fase dat niet leent én niet werkt is gedaald van 26 naar 18 procent. In de leenfase is dit aandeel door de jaren heen stabiel rond 20 procent. Opvallend is dat in de nominale fase relatief veel lenende studenten ook werken. In de leenfase komt werken juist meer voor onder de niet-leners.

Veranderen de leenmotieven van studenten?

De belangrijkste reden om te lenen is het feit dat men de lening nodig heeft voor noodzakelijke lasten. Dit speelt voor ruim 60 procent van de leners een belangrijke rol. Daarnaast lenen veel studenten omdat men de ouders niet wil of kan belasten. In toenemende mate spelen ook de gunstige leenvoorwaarden een rol in de overweging om te gaan lenen.

Verandert de inkomenssituatie van studenten?

De inkomenssituatie is bestudeerd aan de hand van het aandeel studenten dat wel of niet financiële problemen ervaart, los van de feitelijke financiële situatie. Twee van de drie studenten ervaren nauwelijks tot geen financiële problemen. Voor bijna 15 procent zijn er wél financiële moeilijkheden. In vergelijking met vorig jaar geven meer studenten aan dat zij *geen* financiële problemen ondervinden. Studenten die lenen ervaren iets vaker financiële problemen dan studenten die niet lenen.

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1.1: Stroomschema collegegeld tweede studies.....	8
Figuur 2.1: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die zijn ingestroomd in het hoger onderwijs naar eindexamenjaar t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf 2008 (bron: DUO stroomdata/1CHO).....	17
Figuur 2.2: Gediplomeerden vwo (%) die direct en uitgesteld zijn ingestroomd in hbo c.q. wo naar eindexamenjaar en soort hoger onderwijs (bron: DUO stroomdata): betreft alle diplomacohorten vanaf 2008	17
Figuur 2.3: Gediplomeerden directe mbo-4-doorstroom naar hbo naar mbo-sector en diplomacohort t.o.v. alle mbo-4 gediplomeerden (bron: DUO/1CHO).....	17
Figuur 2.4: Aantal doorstromers van mbo-sector naar voltijd bachelor hbo-sector in 2013 (bron: 1CijferHO).....	18
Figuur 2.5: Instroom in het hoger onderwijs (absolute aantallen) naar soort hoger onderwijs en jaar (bron: 1CHO).....	18
Figuur 2.6: Bachelors in hbo (%) naar vooropleiding t.o.v. totale voltijd bachelorinstroom (bron: 1CHO).....	18
Figuur 2.7: Bachelors in wo (%) naar vooropleiding t.o.v. totale voltijd bachelorinstroom (bron: 1CHO).....	19
Figuur 2.8: Gemiddelde vo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom uit het vwo naar soort ho (bron: 1CHO).....	19
Figuur 2.9: Leeftijdsopbouw voltijd-bachelor in % (bron: 1CHO)	19
Figuur 2.10: Bachelors in hbo (%) naar leeftijdsopbouw en opleidingsvorm t.o.v. totale hbo bachelorinstroom (bron: 1CHO).....	20
Figuur 2.11: Eerstejaars voltijd bachelors (%) naar SES, berekend o.b.v. eigen oordeel én o.b.v. indicatoren ouders (bron: Studentenmonitor).....	20
Figuur 2.12: Eerstejaars voltijd bachelors (%) naar opleidingsniveau ouders (bron: Studentenmonitor)	20
Figuur 2.13: Percentage gediplomeerden met bètaprofiel in het vo die direct doorstromen naar ho en kiezen voor een bètastudie naar eindexamenjaar, geslacht en soort vo t.o.v. alle vo-diploma's met bètaprofiel die naar het ho gaan (bron: DUO stroomdata).....	21
Figuur 2.14: Voltijd bachelors (%) met tussenjaar na vo/mbo t.o.v. directe doorstromers binnen die doelgroep naar ho-instroomjaar (bron: 1CHO).....	21
Figuur 2.15: Buitenlandse studenten (instroom) voltijd, deeltijd en dual (%) naar type ho en soort ho t.o.v. totale bachelor- c.q. masterinstroom (bron: 1CHO)	21
Figuur 2.16: Voltijdstudenten die doorstromen naar een hbo- of wo-master naar soort ho bachelor (bron: 1CHO)	22
Figuur 2.17: Voltijdstudenten die doorstromen naar een hbo- of wo-master naar soort hoger onderwijs bachelor (bron: ICHO)	22
Figuur 2.18: Voltijdstudenten die doorstromen naar een (hbo- of wo-)master binnen dezelfde sector naar soort ho bachelor (bron: ICHO)	22
Figuur 2.19: Instroom in een master aan een bekostigde instelling in absolute aantallen (bron: ICHO).....	23
Figuur 2.20: Instroom in de master (%) naar studieduur master - postmasters zijn buiten beschouwing gelaten) (bron: ICHO)	23
Figuur 2.21: Master-instroom (%) naar vooropleiding (bron: ICHO).....	23
Figuur 2.22: Studenten met een bachelordiploma in bètadomein (%) die doorstromen naar een master in bètadomein naar soort ho in bachelor naar laatste bachelorjaar (bron: 1CHO)	24
Figuur 3.1: Aantal aanmeldingen per student bij Studielink, op 1 mei (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)	29
Figuur 3.2: Redenen voor meer dan één aanmelding in Studielink (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting) (SKC=studiekeuzecheck)	29
Figuur 3.3: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos (bron: Startmonitor 2009-2014).....	29
Figuur 3.4: Percentage studenten dat een goede match ervaart met de opleiding (bron: Startmonitor 2009- 2014).....	30
Figuur 3.5: Percentage studenten dat een goede match ervaart, naar al dan niet bewuste studiekeuze (bron: Startmonitor 2009-2014)	30
Figuur 3.6: Zes belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2014)	30
Figuur 3.7: Belangrijkste keuzemotieven: aandeel voor wie de motieven een (grote) rol speelden (bron: Startmonitor 2009-2014)	31
Figuur 3.8: Zes minst belangrijke studiekeuzemotieven van eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2014).....	31
Figuur 3.9: Studiekeuzemotieven, factorscores (bron: Startmonitor 2009-2014)	31
Figuur 3.10: Mate waarin eerstejaars baankansen laten meewegen bij hun studiekeuze naar geslacht (bron: Studentenmonitor 2014)	32
Figuur 3.11: Wijze waarop studenten hebben deelgenomen aan studiekeuzecheck-activiteiten (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)	32
Figuur 3.12: Percentage dat vindt dat SKC-/matchingsactiviteiten hebben bijgedragen aan goede studiekeuze, naar type activiteit (bron: Studentenmonitor 2014)	32
Figuur 3.13: Uitslag studiekeuzecheck-advies (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)	33
Figuur 3.14: Percentage studenten dat goede match ervaart, naar uitslag advies studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014 - septembermeting)	33
Figuur 4.1: Uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1CHO)	39

Figuur 4.2: Type uitval/switch (%) t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)	39
Figuur 4.3: Type uitval/switch onder vwo-gediplomeerden (%) t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO).....	39
Figuur 4.4: Uitval/switch (%) uit bètastudies t.o.v. alle eerstejaars (bron: 1CHO).....	40
Figuur 4.5: Eindexamencijfers naar wel/niet uitval/switch (bron: 1CHO).....	40
Figuur 4.6: Uitval/switch (%): situatie in jaar 2 t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)	40
Figuur 4.7: Uitval/switch (%): situatie in jaar 2, t.o.v. alle studenten die ná t1 uit het ho vertrekken (bron: 1CHO).....	41
Figuur 4.8: Uitval/switch (%) vóór 1 februari t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO)	41
Figuur 4.9: Switch naar bètastudie (%) vóór 1 februari t.o.v. alle uitval/switch (bron: 1CHO).....	41
Figuur 4.10: Uitval/switch onder hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo (bron: 1CHO).....	42
Figuur 4.11: Uitval/switch onder hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (bron: 1CHO)	42
Figuur 4.12: Uitval/switch mbo-hbo bestemming in jaar 2 en sector mbo-diploma (bron: 1CHO).....	42
Figuur 4.13: Uitval/switch havo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel havo-diploma (bron: 1CHO)	43
Figuur 4.14: Uitval/switch vwo-hbo bestemming in jaar 2 en profiel vwo-diploma (bron: 1CHO)	43
Figuur 4.15: Uitval/switch vwo-wo bestemming in jaar 2 en profiel vwo -diploma (bron: 1CHO)	43
Figuur 4.16: Uitval/switch onder hbo-studenten met mbo-4 onderscheiden naar routes met en zonder verscherpte eisen (%) t.o.v. alle eerstejaars met mbo in het hbo (bron: 1CHO).....	44
Figuur 4.17: Uitval/switch onder hbo-studenten met een mbo-vooropleiding naar sector waarin de vooropleiding is behaald (%) t.o.v. alle eerstejaars met mbo in het hbo (bron: 1CHO).....	44
Figuur 4.18: Percentage uitval/switch naar geslacht en soort hoger onderwijs (bron: 1CHO/instellingen).....	44
Figuur 4.19: Percentage uitval naar BSA-normering en soort hoger onderwijs: cohort 2012 (bron: 1CHO/instellingen).....	45
Figuur 4.20: Zes belangrijkste redenen van uitval/switch tijdens het eerste studiejaar (bron: Startmonitor 2009-2013)	45
Figuur 4.21: Zes minst belangrijke redenen van uitval/switch tijdens het eerste studiejaar (bron: Startmonitor 2009-2013)	45
Figuur 4.22: BSA als reden voor studieuitval, naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2013).....	46
Figuur 4.23: Verkeerde studiekeuze als reden voor studieuitval, naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2013)	46
Figuur 4.24: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos naar studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2013)	46
Figuur 4.25: Percentage eerstejaars dat een goede match met de opleiding heeft ervaren naar studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2013)	47
Figuur 5.1: Aantal studenten dat een tweede studie volgt (bron: 1CHO).....	50
Figuur 5.2: Aantal studenten dat een tweede studie volgt t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1CHO)	50
Figuur 5.3: Aantal studenten dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie (bron: 1CHO).....	50
Figuur 5.4: Aantal studenten dat een tweede studie is gestart na afronding van de eerste studie t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1CHO).....	51
Figuur 5.5: Aantal studenten dat een tweede studie is gestart vóór afronding van de eerste studie en reeds een diploma heeft behaald van de eerste studie; (bron: 1CHO)	51
Figuur 5.6: Aantal studenten dat tweede studie is gestart vóór afronding van eerste studie t.o.v. de studentenpopulatie (bron: 1CHO).....	51
Figuur 5.7: Aantal studenten met een tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type diploma (bron: 1CHO).....	52
Figuur 5.8: Percentage studenten met tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. populatie bachelors (bron: 1CHO)	52
Figuur 5.9: Percentage studenten met tweede bachelor (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. tweede studies (bron: 1CHO).....	53
Figuur 5.10: Sector eerste bachelor (%) van alle studenten met een tweede bachelor overig in wo-bachelor (bron: 1CHO).....	53
Figuur 5.11: Sector eerste bachelor (%) van alle studenten met een tweede bachelor in de zorg in wo-bachelor (bron: 1CHO).....	54
Figuur 5.12: Percentage tweede bachelors in hbo in 2013 (volgtijdelijk) naar type opleiding en studentkenmerken (bron: 1CHO).....	54
Figuur 5.13: Percentage tweede bachelors in wo in 2013 (volgtijdelijk) naar type opleiding en studentkenmerken (bron: 1CHO).....	54
Figuur 5.14: Aantal studenten met tweede master (volgtijdelijk) naar type diploma (bron: 1CHO)	55
Figuur 5.15: Aantal studenten met tweede master (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. populatie masters (bron: 1CHO).....	55
Figuur 5.16: Aantal studenten met tweede master (volgtijdelijk) naar type diploma t.o.v. alle tweede masters (bron: 1CHO).....	56
Figuur 5.17: Percentage tweede masters (alleen wo) in 2013 (volgtijdelijk) naar type opleiding en studentkenmerken (bron: 1CHO).....	56
Figuur 5.18: Instellingscollegegelden hbo 2014-2015 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale waarden hbo-bachelor en -master (bron: websites)	57
Figuur 5.19: Instellingscollegegelden wo 2014-2015 naar sector, minimale, gemiddelde en maximale waarden wo-bachelor en -master (bron: websites)	57
Figuur 6.1: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand (bron: Studentenmonitor 2013-2014)	61

Figuur 6.2: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand dat hierop aangesproken wordt (bron: Studentenmonitor 2013-2014).....	61
Figuur 6.3: De ontwikkeling van de bachelorrendementen naar instroomcohort (bron: VSNU/VH 2011-2014) (cijfers wo van VSNU betreffen voorlopige cijfers).....	61
Figuur 6.4: De ontwikkeling van de bachelorrendementen naar bèta en overige opleidingen (bron: VSNU/VH 2011-2014) (cijfers wo van VSNU betreffen voorlopige cijfers).....	62
Figuur 6.5: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) (Bron: Studentenmonitor).....	62
Figuur 6.6: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar wel/geen beperking (=100) (Bron: Studentenmonitor).....	62
Figuur 6.7: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar etniciteit (=100) (Bron: Studentenmonitor).....	63
Figuur 6.8: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar geslacht (=100) (Bron: Studentenmonitor).....	63
Figuur 6.9: Studievoortgang van voltijd hbo-bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren naar vooropleiding (=100) (Bron: Studentenmonitor).....	63
Figuur 6.10: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde inzet (bron: Studentenmonitor).....	64
Figuur 6.11: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde motivatie (bron: Studentenmonitor).....	64
Figuur 6.12: Percentage voltijd bachelorstudenten en mate van motivatie (bron: Studentenmonitor).....	64
Figuur 6.13: Tijdbesteding van voltijd bachelorstudenten aan studie in uren per week: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (bron: Studentenmonitor).....	65
Figuur 6.14: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten hbo: studenten die geen stage lopen en niet aan scriptie werken (bron: Studentenmonitor).....	65
Figuur 6.15: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten wo: studenten die geen stage lopen en niet aan scriptie werken (bron: Studentenmonitor).....	65
Figuur 6.16: Uren contacttijd per week van eerstejaars voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor).....	66
Figuur 6.17: Percentage eerstejaars voltijd bachelorstudenten dat meer dan twaalf uur contacttijd volgt (bron: Studentenmonitor).....	66
Figuur 6.18: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk (bron: Studentenmonitor).....	66
Figuur 6.19: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week: voltijd bachelors (Studentenmonitor 2011-2014).....	67
Figuur 6.20: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week (gerubriceerd): voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor).....	67
Figuur 6.21: Invloed baan op studie naar aantal uren werken per week van voltijd bachelors (bron: Studentenmonitor).....	67
Figuur 6.22: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten naar aantal uren werken per week (bron: Studentenmonitor).....	68
Figuur 6.23: Het oordeel over de opleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE).....	68
Figuur 6.24: Het oordeel over de inhoud van de opleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE).....	68
Figuur 6.25: Het oordeel over de docenten; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE).....	69
Figuur 6.26: Het oordeel over de studiebegeleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (bron: NSE).....	69
Figuur 6.27: Relatie tussen algemeen oordeel en de oordelen op onderdelen: hbo (bron: NSE 2014).....	69
Figuur 6.28: Relatie tussen algemeen oordeel en de oordelen op onderdelen: wo (bron: NSE 2014).....	70
Figuur 6.29: Percentage voltijd bachelorstudenten dat bestuurswerk verricht (bron: Studentenmonitor).....	70
Figuur 6.30: Percentage voltijd bachelorstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (bron: Studentenmonitor).....	70
Figuur 6.31: Het aandeel ambitieuze voltijd bachelorstudenten (bron: Studentenmonitor).....	71
Figuur 6.32: Het aandeel ambitieuze voltijd bachelorstudenten naar geslacht (bron: Studentenmonitor).....	71
Figuur 6.33: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een honoursprogramma volgt (bron: Studentenmonitor).....	71
Figuur 6.34: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een programma volgt dat grotendeels in een niet-Nederlandse taal wordt verzorgd (bron: Studentenmonitor).....	72
Figuur 7.1: Percentage ingeschreven voltijdstudenten zonder recht op studiefinanciering (bron: 1CHO/DUO).....	77
Figuur 7.2: Gebruik van basisbeurs en aanvullende beurs (t.o.v. alle voltijd bachelors en masters) naar hbo en wo (bron: 1CHO/DUO).....	77
Figuur 7.3: Studenten met een aanvullende beurs naar SES (bachelor en master) (bron: Studentenmonitor).....	77
Figuur 7.4: Het aandeel studenten met een aanvullende beurs ten opzicht van alle studenten met een basisbeurs (bron: 1CHO/DUO).....	78
Figuur 7.5: Gebruik van lening en collegegeldkrediet (ten opzichte van alle voltijd bachelors en masters) naar hbo en wo (bron: 1CHO/DUO).....	78
Figuur 7.6: Percentage leners naar soort ho (rentedragende lening en collegegeldkrediet samengevoegd) (bron: 1CHO/DUO).....	78
Figuur 7.7: Percentage met een lening naar soort ho en type lening (bron: 1CHO/DUO).....	79
Figuur 7.8: Percentage studenten met een lening (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar wel/geen aanvullende beurs (alleen studenten met een basisbeurs) (bron: 1CHO/DUO).....	79
Figuur 7.9: Lenen (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar nominale fase of leenfase (alleen studenten met recht op lening) (bron: 1CHO/DUO).....	79

Figuur 7.10: Lenen naar type hoger onderwijs (alle voltijd bachelor- en masterstudenten; collegegeldkrediet en lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO).....	80
Figuur 7.11: Lenen (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar achtergrondkenmerken: alle voltijd bachelor- en masterstudenten (2009-2014 samengenomen) (bron: 1CHO/DUO).....	80
Figuur 7.12: Percentage leners (collegegeldkrediet en lening samengenomen) naar woonsituatie (bron: 1CHO/DUO)	80
Figuur 7.13: Percentage leners naar opleiding van ouders (hoger onderwijs vs. geen hoger onderwijs) (bron Studentenmonitor 2011-2014)	81
Figuur 7.14: Leengedrag naar croho-sector (2009-2014 samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)	81
Figuur 7.15: Percentage leners dat structureel (10 mnd. of meer) leent ten opzichte van alle studenten met een lening (excl. collegegeldkrediet) (bron: 1CHO/DUO)	81
Figuur 7.16: Percentage leners meer dan tien maanden of meer maximaal leent excl. collegegeldkrediet (alleen bachelor en master) (bron: 1CHO/DUO)	82
Figuur 7.17: Leenbedragen per maand (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)	82
Figuur 7.18: Leenbedragen per maand naar nominale fase/leenfase (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO).....	82
Figuur 7.19: Leenbedragen per maand naar woonsituatie (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO).....	83
Figuur 7.20: Leenbedragen per jaar naar wel/geen aanvullende beurs (alleen bachelor en master met basisbeurs, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)	83
Figuur 7.21: Leenbedragen per jaar (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)	83
Figuur 7.22: Leenbedragen per jaar naar leenfase en nominale fase (alleen bachelor en master, collegegeldkrediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)	84
Figuur 7.23: Gemiddelde leenbedragen per jaar naar woonsituatie(alleen bachelor en master, collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO).....	84
Figuur 7.24: Leenbedragen per jaar naar wel/geen aanvullende beurs (bachelor/master met basisbeurs: collegegeld-krediet en rentedragende lening samengenomen) (bron: 1CHO/DUO)	84
Figuur 7.25: Relatie tussen lenen en werken van bachelor en masters in nominale fase (bron: Studentenmonitor)	85
Figuur 7.26: Relatie tussen lenen en werken van bachelor- en master-studenten in leenfase (bron: Studentenmonitor)	85
Figuur 7.27: Redenen waarom studenten in de nominale fase afzien van een lening (bron: Studentenmonitor).....	85
Figuur 7.28: Redenen waarom studenten in de leenfase afzien van een lening (bron: Studentenmonitor)	86
Figuur 7.29: Motieven van studenten om in de nominale fase te lenen (bron: Studentenmonitor).....	86
Figuur 7.30: Motieven van studenten om in de leenfase te lenen (bron: Studentenmonitor)	86
Figuur 7.31: De relatie tussen de financiële situatie van studenten en hun leen- en werkgedrag.....	87
Tabel 2.1: Bachelor diplomacohorten (bron: 1CHO)	16
Tabel 4.1: Aantal bacheloropleidingen in hbo en wo naar BSA-norm	38
Tabel 4.2: Regressieanalyse voor de relatie tussen uitval en het gebruik van studiekeuzebronnen (bron: Startmonitor)	47
Tabel 4.3: Regressieanalyse voor de relatie tussen uitval en studiekeuze-motieven (bron: Startmonitor)	47
Tabel 5.1: Aantal en aandeel tweede bachelors (volgtijdelijk) en sector tweede bachelor ten opzichte van alle ingeschreven bachelors (bron: 1CHO).....	52
Tabel 5.2: Aantal en aandeel tweede masters (volgtijdelijk) en sector tweede master ten opzichte van alle ingeschreven masters (bron: 1CHO)	55
Tabel 6.1: Steekproefaantallen Studentenmonitor Hoger Onderwijs	59
Tabel 6.2: Steekproefaantallen Nationale Studentenenquête	60
Tabel 7.1: Aantallen records gebruikt voor analyses studiefinanciering (DUO) gesommeerd over de jaren 2006-2013	76
Tabel 7.2: Aantallen records gebruik voor analyses studiefinanciering (DUO) gesommeerd over de jaren 2006-2013	76